

UNIVERZITA KARLOVA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
Katedra trestního práva

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Procesní postavení poškozeného v trestním řízení
The status of an injured person in a criminal proceeding

Mgr. Olga Polmová

Konzultant rigorózní práce:

JUDr. Bc. Tomáš Gřivna, Ph.D.

červenec 2009

„Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.“

V Liberci dne 27. července 2009

Seznam zkratek

advokátní tarif - vyhl. č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů

ČR - Česká republika

insolvenční zákon - zák. č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení, ve znění pozdějších předpisů

Listina - Listina základních práv a svobod

obč.zák. - zák.č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

o.s.ř. - zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

PMS - Probační a mediační služba

SR - Slovenská republika

tr.zák. - zák. č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

tr.řád - zák. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Ústava - ústavní zák. č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

ZSVM - zák. č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů

Klíčová slova:

poškozený, trestní řízení, trestní řád

Key words:

injured person, criminal proceeding, Criminal Code

1. Úvod

Poškozený trestným činem, poškozený v trestním řízení; s těmito pojmy se lze setkat jak v rámci trestního práva hmotného, tak trestního práva procesního. Pokud jde o odvětví trestního práva procesního, osoba poškozeného je považována za jednu z procesních stran trestního řízení a na základě této skutečnosti mu zák. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen: tr.řád) jako základní právní předpis tohoto právního odvětví přiznává celou řadu oprávnění a zakotvuje jeho procesní postavení v průběhu trestního řízení.

Soubor těchto procesních oprávnění poškozeného v trestním řízení prošel v průběhu let svým vývojem, který byl, jako řada dalších institutů trestního a nejen trestního práva, rovněž ovlivněn politickým vývojem naší země a vstupem do mezinárodních organizací. V současné době lze říci, že poškozený disponuje v rámci trestního řízení poměrně širokým okruhem procesních oprávnění, kterými někdy více, někdy méně, může ovlivňovat průběh trestního řízení. Přes tuto skutečnost se autorka po dobu své, byť krátké, praxe neubránila přesvědčení, že procesní postavení poškozeného tak, jak jej zakotvují příslušné platné právní předpisy České republiky, není bezchybné a vyvolává řadu sporných otázek jak v teoretické rovině, tak při samotné aplikaci příslušných právních norem v praxi.

Dále pak autorka pozoruje, že ač je, jak bylo výše uvedeno, poškozený procesní stranou trestního řízení, často stojí jaksi stranou tohoto řízení, orgány činné v trestním řízení důsledně nerespektují jeho oprávnění a s úplným výkonem jeho procesních práv si v určitých momentech někdy neví rady ani odborná veřejnost, což není vinou pouze - nikoliv bezvadné - právní úpravy.

Tato zjištění byla důvodem toho, proč si autorka zvolila právě uvedené téma pro svou rigorózní práci. S ohledem na poměrně rozsáhlé zakotvení procesních oprávnění poškozeného v trestním řízení k rozsahu této práce se autorka zaměřila zejména a v první řadě na stávající platnou právní úpravu v České republice. Jako cíl této práce si autorka zvolila komplexním způsobem zmapovat v jednotlivých kapitolách platnou právní úpravu procesního postavení poškozeného v českém trestním řízení, poukázat na její kladné a záporné stránky a navrhnout řešení v případech, kdy stávající právní úpravu považuje za nevhodnou

či neúplnou. Autorka se rovněž zabývá samotným pojmem poškozeného a jeho vztahem k pojmu oběti, který se objevuje v dokumentech mezinárodních organizací, které jsou v této práci rovněž uvedeny a dále i otázkou určitého katalogu pravidel, jak s osobou poškozeného jednat a zacházet s ohledem na jeho postavení v rámci trestního řízení, ale i s ohledem na emocionální následky spáchané trestné činnosti pro jeho osobu. Autorka se také snaží ve formě určitého exkurzu zachytit vývoj procesního postavení poškozeného v právních předpisech platných na území stávající České republiky.

Vzhledem ke skutečnosti, že Česká republika prochází v současné době procesem rekodifikace trestního práva procesního, věnovala autorka rovněž jednu z kapitol věcnému záměru nového trestního řádu, který má zcela nahradit stávající právní úpravu trestního řízení. V tomto ohledu se autorka snaží zachytit klady i zápory této navrhované nové právní úpravy. K uvedenému je nutno dodat, že v roce 2005 byla ve Slovenské republice úspěšně provedena rekodifikace jak trestního práva hmotného, tak trestního práva procesního, když předchozí právní úprava vycházela ze stejného právního předpisu, tedy zák. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, jako současná právní úprava trestního řízení v České republice. Z tohoto důvodu autorka do své práce začlenila rovněž kapitolu mapující základní rysy současné právní úpravy trestního řízení na Slovensku z hlediska procesního postavení poškozeného, když má za to, že určité instituty v této právní úpravě zakotvené by bylo vhodné zakotvit i do připravované nové právní úpravy trestního řízení v České republice; ne všechny jsou však ve shora uvedeném věcném záměru nového tr.řádu obsaženy.

2.1. Pojem poškozeného a oběti trestné činnosti

Trestní řád, jmenovitě § 43 odst. 1 tr.řádu vymezuje samotný pojem poškozeného pro účely trestního řízení. V českém právním řádu se tedy podle tohoto zákonného ustanovení poškozeným pro účely trestního řízení rozumí ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, či mu byla způsobena majetková, morální nebo jiná škoda. Těmto osobám, jak ostatně vyplývá z ustanovení § 12 odst. 6 tr.řádu, potom tr.řád přiznává postavení strany, z čehož mu vyplývají rovněž určitá práva, která může v průběhu celého trestního řízení uplatnit. Novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. byl potom za § 43 odst. 1 tr.řádu vložen nový odstavec, který upravuje negativní vymezení poškozeno, když za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem. Tato novela v podstatě jen zpřesnila zákonné vymezení poškozeného v ustanovení § 43 odst. 1 tr.řádu s cílem odstranit případné výkladové problémy a usnadnit aplikaci tohoto zákonného ustanovení.

Trestní řád však zároveň zakotvuje i určitou užší skupinu poškozených, kteří mají oproti takto vymezené skupině osob navíc další práva, která ostatní poškození v rámci trestního řízení uplatnit nemohou. Jedná se o poškozené, kteří mají podle zákona proti obviněnému nárok na náhradu škody, která jim byla způsobena trestným činem. Tuto skupinu poškozených upravuje ustanovení § 43 odst. 3 tr.řádu a za splnění dalších zákonných podmínek se takto vymezení poškození mohou stát stranou adhezního řízení.

Autorka považuje za vhodné na tomto místě poukázat ještě na jeden pojem, a sice oběť trestné činnosti, který rovněž vymezuje skupinu osob, které byly v důsledku trestné činnosti určitým způsobem poškozeny a který se shora uvedeným pojmem poškozeného úzce souvisí. V této souvislosti se v odborné veřejnosti objevují rozdílné názory v rámci posuzování této kategorie osob právě vůči skupině osob poškozených, které zakotvuje shora uvedené ustanovení § 43 odst. 1 tr.řádu.

V učebnici trestního práva procesního¹ je vyjádřen názor, že „pojem poškozený se jen částečně překrývá s pojmem oběť trestné činnosti. Oběť je pojem širší než poškozený hlavně proto, že nezahrnuje jen osoby, které utrpěly nějakou újmu v přímé souvislosti s trestným činem, ale i osoby, u nichž k takové újmě došlo zprostředkovaně. (...) Právě tak šířeji je nutno chápat pojem škody, která oběti byla způsobena, neboť zahrnuje i škody psychické, emocionální strádání, omezení základních práv, jakož četné další nepříjemnosti, jež oběť musí snášet v souvislosti s následným trestním řízením.“ Tato publikace potom zároveň poukazuje na skutečnost, o které o které autorka pojedná následně, a sice na to, že zák. č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ve znění pozdějších předpisů, naopak definuje pojem oběti daleko užší.

V jiné učebnici trestního práva procesního² potom její autoři zmiňují pojem oběti trestného činu a jeho odlišnost s institutem poškozeného v trestním řízení v závislosti na jejich zákonném zakotvení a vymezení. Podle této publikace „pojem poškozeného je definován trestním řádem, zatímco ustanovení o oběti zavedl zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ve znění pozdějších předpisů. (...) Toto ustanovení se zjevně od příslušného ustanovení trestního řádu odlišuje, resp. je užší, protože bylo do zákona zapracováno jen ve vztahu k vlastnímu účelu – poskytnutí peněžité pomoci.“

Viktimologie, věda zabývající se obětí trestné činnosti a její charakteristikou, otázkou viktimizace a její prevence, která je součástí kriminologie, empirické vědní disciplíny zabývající se zločinností, kriminalitou, pachatelem a obětí a dopadem kriminality na společnost včetně její prevence a její dílčí oblasti, vymezuje pojem oběti trestného činu značně šířeji. Autoři Kuchta, Válková a kol.³ poukazují ve své publikaci na to, že pojem oběti ve viktimologickém smyslu slova není totožný s trestněprocesním pojmem poškozený, který je mnohem užší a nepokrývá řadu charakteristik, kterými se ve viktimologickém pojetí oběti zločinu liší od legálního vymezení poškozeného trestným činem. Pojem oběť, se kterým uvedení autoři pracují, lze vymezit jako

¹ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. trestní právo procesní. 2. přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2003, s. 266-267

² Císařová, D., Fenyk, J., a kol. Trestní právo procesní. 4. aktualizované vydání. Praha: Linde 2006, s. 196

³ Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 156

takovou právnickou nebo fyzickou osobu, která utrpěla škodlivý následek v důsledku spáchané trestné činnosti. V učebnici kriminologie⁴ potom její autoři pracují s pojmem oběť trestné činnosti, do kterého zahrnují pouze ty fyzické osoby, které jsou bezprostředně dotčeny trestným činem, přičemž určité viktimologické poznatky vztahují i na širší okruh osob.

V základních pramenech českého trestního práva, tedy jak v zák. č. 140/1960 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů (dále jen: tr.zák.), tak rovněž v trestním řádu, pojem oběti trestné činnosti zakotven není. Dne 31. července 1997 byl však přijat zák. č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, a to v důsledku ratifikace Evropské úmluvy o odškodňování obětí násilných trestných činů ze dne 24.11.1983 (Česká republika přistoupila k této úmluvě dne 15.10.1999). V souladu s ustanovením § 2 odst. 1, odst. 2 tohoto zák. se za oběť trestné činnosti považuje fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví a rovněž osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem nebo dítětem zemřelého a současně v době jeho smrti s ním žila v domácnosti, nebo osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu. K uvedenému je však nutné konstatovat, že zák. č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, jak ostatně z jeho názvu vyplývá, se zaměřuje na zakotvení podmínek poskytnutí finanční pomoci a odškodnění v závislosti na závazky vyplývající pro Českou republiku po přijetí shora uvedené Evropské úmluvy o odškodňování obětí násilných trestných činů.

Oproti tomu ze shora uvedeného vyplývá, že z kriminologického hlediska je pojem oběti chápán daleko širěji. Alespoň odkazem potom v dané souvislosti autorka považuje za nutné uvést, že Česká republika je rovněž smluvní stranou řady mezinárodních smluv a také členským státem řady mezinárodních organizací, vzhledem k čemuž se na ni vztahují i další mezinárodní dokumenty ať už doporučující nebo závazné povahy. Tyto mezinárodní dokumenty potom obecně zakotvují určitý minimální standard pro oběti trestné činnosti, jejich postavení v rámci trestního řízení, otázku odškodnění a věnují se rovněž prevenci viktimizace. V daném případě se jedná jak o mezinárodněprávní dokumenty Organizace spojených národů, tak Rady Evropy i Evropské unie. Ve všech těchto

⁴ Novotný, O. Zapletal, J. a kol. Kriminologie. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 128

dokumentech se potom setkáváme s pojmem victim – oběť trestné činnosti, oběť trestného činu. V podrobnostech potom autorka odkazuje na publikaci autorů M. Růžičky, F. Púryho a J. Zezulové.⁵

S ohledem na shora uvedené poznatky je patrné, že pojem poškozeného tak, jak se s ním setkáváme v příslušných ustanoveních trestního řádu, vyjadřuje procesní postavení této osoby jako strany trestního řízení. Na pojem oběti trestného činu, oběti trestné činnosti však z tohoto procesního hlediska nahlížet nelze. Jak bylo výše uvedeno, s pojmem oběti se v rámci trestního práva i mezinárodního práva setkáváme v různých rovinách. Tyto pojmy však nelze v žádném případě směřovat a dle názoru autorky není ani účelné posuzovat, který z těchto dvou pojmů vymezuje širší okruh osob. Závěrem tak lze konstatovat, že jak pojem poškozeného, tak pojem oběti trestné činnosti či oběti trestného činu mají beze sporu své místo v oblasti trestního práva. Můžeme říci, že oba dva tyto pojmy popisují skupinu osob, kterým v důsledku trestné činnosti vznikla určitá relevantní újma na jejich postavení či právech. Částečně se tyto pojmy mohou prolínat, to, co je však odlišuje, jsou různá hlediska, ze kterých tuto skupinu osob vymezují.

⁵ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 29-58

2.2. Právo na citlivé zacházení

Ještě než se autorka začne zabývat katalogem jednotlivých práv poškozeného v rámci trestního řízení, považuje za nutné se alespoň v krátkosti zmínit o samotném jednání a počínání si orgánů činných v trestním řízení vůči všem osobám, které se cítí být jakýmkoliv způsobem poškozeny na svých právech v důsledku spáchání trestného činu, a to v průběhu celého probíhajícího trestního řízení. Zde potom nemá autorka na mysli jen poškozené z hlediska tr.řádu, ale i ty osoby, které, ač se cítí být trestným činem poškozeny, poškozenými ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1 tr.řádu nejsou. Z kriminologického pohledu pak tyto osoby lze nazývat oběťmi trestné činnosti.

2.2.1. Sekundární viktimizace oběti trestné činnosti

V dané souvislosti si je nutno uvědomit, že v důsledku spáchané trestné činnosti se její oběti často dostávají do velmi složitých životních situací, spáchaná trestná činnost znamená pro oběť stresující zážitek, což se samozřejmě projeví i na její psychice. Při necitlivém či nevhodném chování okolního prostředí vůči oběti potom často dochází k její sekundární viktimizaci, což znamená, že v návaznosti na neadekvátní chování či reakce okolí na skutečnost, že bylo oběti do jejích práv zasáhnuo trestnou činností, tato oběť pociťuje další psychickou újmu, trpí pocitem bezpráví, zmaru, nejistoty a odloučenosti, což často může vyvolat až vznik posttraumatické stresové poruchy. Ta se může u oběti objevit i po několika měsících, kdy se již zdá, že oběť celou situaci zvládla a překonala a může mít i charakter dlouhodobých chronických potíží.

Dle článku 1.3. Doporučení (2006) 8 Výboru ministrů Rady Evropy na pomoc obětem trestných činů⁶ se sekundární viktimizací rozumí viktimizace, která se neobjevuje jako přímý důsledek trestného činu, nýbrž jako reakce na jednání institucí a jednotlivců vůči oběti. Po spáchání trestné činnosti se jako jedny z prvních dostávají s obětí do kontaktu právě orgány činné v trestním řízení a komunikují s ní v rámci celého trestního řízení. Bohužel i ty jsou častým zdrojem sekundární viktimizace obětí.

⁶ Recommendation Rec (2006) 8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crime victims (Adopted by the Committee of Ministers on 14 June 2006 at the 967th meeting of the Ministers' Deputies) [citováno 14. července 2008]. Dostupný z: <https://wcd.coe.int/rsi/common/index.jsp#>

Na základě dílčí analýzy občanského sdružení Bílý kruh bezpečí, o.s., které poskytuje pomoc obětem a svědkům trestné činnosti, bylo zjištěno, že oběti znásilnění jako druhý nejčastější zdroj sekundární viktimizace uváděly právě orgány činné v trestním řízení, viz. Tabulka č. 1.

Tabulka č. 1⁷: Zdroje sekundární viktimizace podle oběti znásilnění

Zdroje	% obětí
<i>Znalci (zejména psychologové a psychiatři, též gynekologové)</i>	<i>uvádí 70% obětí</i>
<i>Orgány činné v trestním řízení (policie a soudy)</i>	<i>uvádí 30% obětí</i>
<i>Rodina, známí</i>	<i>uvádí 20% obětí</i>

Některé oběti jsou viktimizovány více zdroji

Získané poznatky pochází z interview mezi poradcem a obětí v letech 2001 a 2002 a opírají se o zkušenosti 55 obětí znásilnění, které se na poradnu Bílého kruhu bezpečí obrátily kvůli reálně pocíťované sekundární viktimizaci.

Hlavními důvody, proč tyto oběti pocíťovaly po kontaktu s orgány činnými v trestním řízení pocit sekundární viktimizace, bylo neposkytnutí srozumitelné informace o postupech kriminálního vyšetřování, neprojevení zájmu o bezpečí oběti, výslech probíhal v nevhodných místnostech (rušivé vlivy, nedůstojné prostředí apod.), v určitých případech tendence rozmluvit poškozené úmysl podat trestní oznámení, poskytnutí nedostatečných informací o průběhu a výsledcích vyšetřování případu, dlouhé lhůty, vyslychající kladl zraňující otázky na sexuální anamnézu oběti (zejména v průběhu hlavního líčení).⁸

Skutečnost, že orgány činné v trestním řízení jsou jedním ze zdrojů sekundární viktimizace obětí, vyplývá nepřímo rovněž z ročních statistik občanského sdružení Bílý kruh bezpečí, o.s. z let 2004 – 2008.⁹ Jedním ze statisticky sledovaných údajů získaných od klientů této organizace je i informace, s jakým problémem klienti do poradny přicházejí a na co si stěžují. Z uvedených

⁷ Čírtková, L., Vitoušová, P. a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Příručka pro pomáhající profese. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2007, s.22

⁸ Čírtková, L., Vitoušová, P. a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Příručka pro pomáhající profese. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2007, s.23

⁹ Statistika. [citováno 25. února 2009]. Dostupné z: http://www.bkb.cz/redaction.php?action=showRedaction&id_categoryNode=268

statistik potom vyplývá, že klienti si ve značné míře stěžují na policii, dalším častým zdrojem stížností jsou soudy; blíže viz. Tabulka č. 2.

Tabulka č. 2: Příčiny stížností klientů občanského sdružení Bílý kruh bezpečí, o.s.

	2004	2005	2006	2007	2008
počet klientů	429	1023	1009	911	857
na co si stěžují	<i>policie/71</i>	<i>policie/173</i>	<i>policie/137</i>	<i>policie/148</i>	<i>policie/154</i>
/ počet klientů	<i>soud/ 32</i>	<i>soud/ 69</i>	<i>soud/52</i>	<i>soud/62</i>	<i>soud/72</i>

2.2.2. Prevence sekundární viktimizace v mezinárodních dokumentech

Snaha zamezit vzniku sekundární viktimizace v důsledku jednání orgánů činných v trestním řízení se objevuje v první řadě v legislativě mezinárodních organizací. V preambuli Doporučení (85) 11 Výboru ministrů Rady Evropy o postavení oběti v rámci trestního práva a trestního procesu¹⁰ je mimo jiné uvedeno, že v systému trestního práva je nezbytné brát na oběti zvýšený ohled s ohledem na jejich fyzickou, psychickou, materiální či sociální újmu a dále je v tomto ohledu nutno zvážit, jaká opatření jsou k zabezpečení jejich potřeb nejvhodnější. Dle tohoto Doporučení je potom ve všech stádiích projednávání trestného činu nutné s obětí trestného činu zacházet způsobem, který zohledňuje její osobní situaci, její práva a zachovává důstojnost.

Problematikou sekundární viktimizace se potom zabývají i další doporučení Výboru ministrů Rady Evropy; jedná se například o Doporučení (91) 11 Výboru ministrů Rady Evropy o sexuálním vykořisťování, pornografii, prostituci a o obchodování s dětmi a mladými dospělými¹¹ či Doporučení (97) 13

¹⁰ Recommendation Rec (85) 11 E of the Committee of Ministers to Member States on the position of the victim and the framework of criminal law and procedure (Adopted by the Committee of Ministers on 28 June 1985 at the 387th meeting of the Ministers' Deputies) [citováno 14. července 2008]. Dostupný z: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=697267&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864>

¹¹ Recommendation Rec (91) 11 E of the Committee of Ministers to Member States concerning sexual exploitation, pornography and prostitution of, and trafficking in, children and young adults (Adopted by the Committee of Ministers on 9 September 1991 at the 461th meeting of the Ministers' Deputies) [citováno 14. července 2008]. Dostupný z: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=608513&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864>

Výboru ministrů Rady Evropy o zastrašování svědků a právu na obhajobu.¹²

V dané souvislosti potom autorka považuje za vhodné opětovně zmínit rovněž Evropskou úmluvu o odškodňování obětí násilných trestných činů ze dne 24.11.1983, která zakotvuje základní a pro smluvní strany závazné principy odškodňování obětí násilných trestných činů a rovněž vymezuje základní rámec mezinárodní spolupráce v této otázce a představuje tak posílení postavení obětí trestných činů v oblasti odškodnění za utrpění újmy v důsledku spáchání násilné trestné činnosti ze strany státu a jeho orgánů, což má logicky rovněž pozitivní dopad na jejich psychiku a možnosti se lépe s následky trestné činnosti vyrovnat. Tato úmluva v České republice vstoupila v platnost dne 1.1.2001 a byla vyhlášena ve Sbírce mezinárodních smluv pod číslem 141/2000 Sb.m.s. Jak již bylo shora uvedeno, na základě ratifikace této úmluvy byl přijat v České republice zák. č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti s účinností od 1.1.1998, který zakotvuje podmínky odškodnění obětí trestných činů, jež poskytuje jménem státu Ministerstvo spravedlnosti.

Důraz na prevenci vzniku sekundární viktimizace obětí trestné činnosti se objevuje samozřejmě i v právních předpisech Evropské Unie; dne 15.3.2001 bylo Radou Evropské unie přijato Rámcové rozhodnutí 2001/220/SVV o postavení obětí v trestním řízení.¹³ V preambuli uvedeného Rámcového rozhodnutí je zakotveno, že je třeba přihlížet k potřebám obětí a vyhovět jim komplexním a koordinovaným způsobem, aby se zabránilo přijímání dílčích či nesourodých řešení, jež by mohla oběti způsobit druhotné poškození. Dále je dle tohoto Rámcového rozhodnutí nezbytné sblížit pravidla a praxi týkající se postavení a hlavních práv obětí, se zvláštním zřetelem na respektování důstojnosti obětí, na jejich právo poskytovat a přijímat informace, právo rozumět a být pochopen, právo být chráněn v jednotlivých etapách řízení a právo na přihlídnutí ke znevýhodnění způsobenému bydlištěm v jiném členském státě, než ve kterém byl spáchán trestný čin. Osobám přicházejícím do styku s oběťmi je potom nezbytné

¹² Recommendation Rec (97) 13 E of the Committee of Ministers to Member States concerning intimidation of witnesses and the rights of the defence (Adopted by the Committee of Ministers on 10 September 1997 at the 600th meeting of the Ministers' Deputies) [citováno 14. července 2008]. Dostupný z:

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=585341&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864>

¹³ Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení [citováno 14. července 2008].

Dostupný z: <http://eur-lex.europa.eu/Result.do?idReq=28&page=1&refinecode=>

poskytnout vhodné a dostatečné školení, neboť je to podstatné jak pro oběti, tak pro dosažení cílů trestního řízení.

Právní předpisy Evropské unie rovněž reflektují i otázku odškodňování obětí trestných činů; jedná se konkrétně o Směrnici rady 2004/80/ES ze dne 29.4.2004 o odškodnění obětí trestných činů.¹⁴ Uvedená směrnice upravuje otázku odškodňování obětí trestných činů v tzv. přeshraničních situacích, na základě které byl novelizován rovněž citovaný zák. č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti.

2.2.3. Prevence sekundární viktimizace vzniklé v důsledku jednání orgánů činných v trestním řízení – poznatky z praxe

Takto zakotvený standart jednání s obětí trestného činu lze nazvat jakýmsi právem oběti na citlivé zacházení a měl by být ze strany orgánů činných v trestním řízení samozřejmostí v průběhu celého trestního řízení. V tomto ohledu tak autorka považuje za nutné, aby osoby v postavení orgánů činných v trestním řízení, které se dostávají do kontaktu s oběťmi trestné činnosti, byly v této oblasti dostatečným způsobem proškoleny a dále systematicky vzdělávány.

Pokud jde o vzdělávání soudců v dané oblasti, Justiční akademie jako hlavní institut zabezpečující vzdělávání osob působících v okruhu působnosti resortu Ministerstva spravedlnosti nabízela v minulosti v rámci školení pro trestní soudce i semináře zaměřené na postavení poškozeného či na důkazní prostředky a výslech svědka či poškozeného jako jeden z nich. Součástí takových seminářů byl potom určitý exkurs zabývající se otázkou výslechu poškozeného se zaměřením na speciální techniky výslechu. Jak zde již bylo uvedeno, tyto přednášky však byly pouze dílčími součástmi takto specifikovaných seminářů. V letošním roce Justiční akademie uspořádala několik dvou až třídních seminářů zabývajících se již výslovně otázkou psychologie výslechu dospělých a psychologie výslechu dítěte. To, že jde o krok správným směrem, potvrzuje vysoký počet zájemců o tyto semináře.¹⁵

¹⁴ Směrnice Rady 2004/80/ES ze dne 29.4.2004 o odškodnění obětí trestných činů. [citováno 13. července 2009]. Dostupný z:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004L0080:CS:HTML>

¹⁵ Tyto údaje lze nalézt na stránkách Justiční akademie v sekci celoživotního vzdělávání pro rok 2009, blíže viz <http://portal.justice.cz/justice2/Soud/soud.aspx?o=7&j=17&k=220> [citováno 9. března 2009].

Pokud jde o vzdělávání justičních čekatelů, otázky techniky provádění důkazních prostředků v rámci vzdělávacího schématu však do současné doby samostatně vůbec řešeny nejsou. Zde tak autorka spatřuje určité mezery v systému vzdělávání, a to zejména u justičních čekatelů, neboť otázka psychologie výslechu nejen poškozeného či oběti trestné činnosti, ale například i dětského svědka i samotného pachatele trestné činnosti (zvláště, pokud se jedná o osobu nezletilou) by měla být alespoň v hrubých rysech známa všem orgánům činným v trestním řízení.

2.3. Ochrana poškozeného při poskytování informací o trestním řízení

V kapitole s názvem „Právo oběti na citlivé zacházení“ autorka zmínila problematiku sekundární viktimizace oběti trestné činnosti v důsledku nevhodného či necitlivého chování okolního prostředí vůči její osobě. Trestní řád se v souvislosti s právní úpravou poskytování informací o trestním řízení snaží sekundární viktimizaci obětí trestných činů předejít, a to poměrně velmi nedávnou novelizovanou právní úpravou. Zákonem č. 52/2009 Sb. ze dne 5.2.2009, který nabyl účinnosti dne 1.4.2009, byla ve prospěch poškozeného změněna právní úprava ustanovení vymezujících poskytování informací o trestním řízení. Stejně jako dle předchozí právní úpravy při poskytování informací o své činnosti veřejnosti orgány činné v trestním řízení dbají na to, aby neohrozily objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení, nezveřejnily o osobách zúčastněných na trestním řízení údaje, které přímo nesouvisejí s trestnou činností, a aby neporušily zásadu, že dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen. Nově je však v ustanovení § 8a odst. 1 tr.řádu upraveno, že v přípravném řízení orgány činné v trestním řízení nesmějí zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti osoby, proti které se trestní řízení vede, poškozeného, zúčastněné osoby a svědka. Tyto informace mohou v nezbytném rozsahu zveřejnit pouze pro účely pátrání po osobách nebo pro dosažení účelu trestního řízení.

2.3.1. Zvláště zranitelní poškození

Ustanovení § 8b odst. 2 až 5 tr.řádu se pak výslovně věnují právě osobě poškozeného. Ustanovení § 8a odst. 2 tr.řádu vymezuje zvláštní skupinu poškozených, které jsou zvláště ohroženy. Toto zákonné ustanovení zakazuje komukoliv v souvislosti s trestným činem spáchaným na poškozeném jakýmkoliv způsobem zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti poškozeného, který je osobou mladší osmnácti let nebo vůči němuž byl spáchán trestný čin kuplířství nebo šíření pornografie nebo některý z trestných činů proti životu a zdraví, svobodě a lidské důstojnosti nebo proti rodině a mládeži. Dle důvodové zprávy

k tomuto zákonu¹⁶ s ohledem na ústavní zásadu svobody projevu a ústavně zaručeného práva na informace je okruh takto zvýšeně chráněných obětí omezen na oběti mladší osmnácti let a oběti trestných činů zasahujících do jejich osobnostní integrity nebo výlučně do jejich osobních práv. Autorky Kristková a Langhansová¹⁷ uvádějí, že jednou ze zásad, které jsou společné pro mezinárodní dokumenty upravující postavení obětí v trestním řízení i pro mnohé zahraniční právní úpravy, je nutnost zvláštního zacházení s oběťmi, které jsou zvláště ohrožené. Za takové zvláště zranitelné skupiny obětí jsou považovány děti, osoby se zdravotním nebo mentálním postižením, oběti domácího násilí, obchodování s lidmi, sexuálního násilí a oběti všech forem pronásledování, dále oběti organizovaného zločinu, oběti terorismu, násilí v rodině a oběti rasového násilí.

Ustanovení § 8b tr.řádu zakazuje v průběhu hlavního líčení i veřejného zasedání zveřejňovat obrazové snímky, obrazové a zvukové záznamy nebo jiné informace o průběhu hlavního líčení nebo veřejného zasedání, které by umožnily zjištění totožnosti poškozeného náležejícího do skupiny poškozených vymezených v ustanovení § 8b odst. 2 tr.řádu. V případě této skupiny poškozených je dále zakázáno zveřejňovat pravomocný rozsudek ve veřejných sdělovacích prostředcích s uvedením jejich jmen, příjmení a bydliště. Předsedovi senátu je pak dána pravomoc s přihlédnutím k osobě poškozeného a povaze a charakteru spáchané trestné činnosti rozhodnout o dalších omezeních spojených se zveřejněním pravomocného odsuzujícího rozsudku za účelem přiměřené ochrany zájmů takového poškozeného.

Ustanovení § 8b odst. 5 tr.řádu pak vymezuje výjimky, kdy se této zvýšené ochrany poškozených neužije, a sice v případech, kdy zveřejnění umožňuje trestní řád, je-li zveřejnění těchto informací nezbytné pro účely pátrání po osobách nebo pro dosažení účelu trestního řízení nebo dal-li k jejich zveřejnění předchází písemný souhlas sám poškozený. Toto ustanovení potom dále uvádí, že je-li poškozený mladší osmnácti let nebo je zbaven způsobilosti k právním úkonům anebo je jeho způsobilost k právním úkonům omezena, musí dát takový souhlas také jeho zákonný zástupce. Autorka posledně zmíněné ustanovení nepovažuje za zcela vhodné, neboť má za to, že v případě, že za poškozeného jedná v rámci

¹⁶ Důvodová zpráva k návrhu změny trestního řádu zák. č. 52/2009 Sb. PSP ze dne 11.2.2008, tisk 443/0

¹⁷ Kristková, V., Langhansová, H. Legislativní možnosti ochrany před sekundární viktimizací. Trestněprávní revue, 2008, č. 3, s. 66

trestního řízení jeho zákonný zástupce, zastupuje ho ve všech úkonech s trestním řízením spojených. (blíže viz kapitola „Zákonný zástupce, opatrovník a právní nástupce poškozeného“). Autorka pak nevidí žádný důvod pro to, aby písemný souhlas dle ustanovení § 8b odst. 5 tr.řádu musel vedle zákonného zástupce poškozeného udělit rovněž sám poškozený, když si lze představit, že to v určitých konkrétních případech nebude ani možné. Jazykový výklad ustanovení § 8b odst. 5 tr.řádu však udělení písemného souhlasu jak zákonným zástupcem poškozeného, tak samotným poškozeným předpokládá.

I přes shora uvedené je však autorka toho názoru, že zavedení zvýšené ochrany poškozených v rámci informování o trestním řízení, a zejména také zvýšená ochrana skupiny zvláště ohrožených poškozených je krok správným směrem. V daném směru autorka plně souhlasí s důvodovou zprávou k zák. č. 52/2009 Sb., dle které je potřebné více chránit osobnost a soukromí oběti trestného činu, již je zapotřebí zvláště chránit vzhledem k jejímu věku nebo povaze spáchaného činu a která je mnohdy sekundárně viktimizována nešetřeným způsobem medializace případu, kdy jsou uváděny detailní informace týkající se osoby oběti, její rodiny a soukromí. Oběť trestného činu se pak musí vyrovnávat nejen s následky trestného činu, ale i s nepříznivými dopady zvýšeného zájmu veřejnosti o „její kauzu“, přičemž může dojít k dalšímu poškozování oběti.

2.4. Zákonný zástupce, opatrovník a právní nástupce poškozeného

2.4.1. Zákonný zástupce poškozeného

V případech, kdy je poškozeným trestným činem osoba, která je zbavena způsobilosti k právním úkonům či je její způsobilost k právním úkonům omezena, je práva vyplývající z jejího postavení poškozeného v trestním řízení oprávněn vykonávat její zákonný zástupce, což vyplývá z ustanovení § 45 odst. 1 tr.řádu. Otázku způsobilosti k právním úkonům a zastoupení ze zákona samostatně neřeší trestní řád, ale předpisy občanského a rodinného práva (zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (dále jen: obč.zák.), ve znění pozdějších předpisů a zák. č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů). Pokud v průběhu trestního řízení poškozený nabude plnou způsobilost k právním úkonům (typicky se jedná o případy nezletilých poškozených, které v průběhu trestního řízení dosáhnou zletilosti), toto oprávnění zákonného zástupce zaniká a poškozený svá práva vykonává sám.

Aplikace uvedeného zákonného ustanovení dle názoru autorky v praxi nečiní větší problémy, určitá pochybení na straně soudů se však v minulosti vyskytovala v otázce vyrozumívání poškozeného o konání hlavního líčení, kdy byli o konání hlavního líčení vyrozumíváni přímo nezletilí poškození. Tato praxe soudů byla shledána jako nesprávná s odůvodněním, že zákon neumožňuje práva poškozených v řízení před soudem osobně uplatnit. Podle § 45 odst. 1 tr.řádu vykonává zákonný zástupce práva poškozeného podle trestního řádu vždy, je-li způsobilost poškozené osoby k právním úkonům omezena. Protože pak plné způsobilosti k právním úkonům nabývá občan až dosažením zletilosti, jednoznačně z toho plyne, že práva poškozených osob mladších 18 let (vyjma osob provdaných nebo ženatých) vykonává v řízení před soudem jejich zákonný zástupce.¹⁸

V určitých případech potom soudy rovněž chybovaly, když v odsuzujícím rozsudku ve výroku o náhradě škody bylo uloženo obžalovanému nahradit škodu přímo zákonnému zástupci poškozeného. Skutečnost, že poškozený je nezletilý a v trestním řízení nemá způsobilost k právním úkonům, však nemůže ovlivnit jeho

¹⁸ Výkladové stanovisko Nejvyššího soudu ČSR ze dne 19.1.1982, zn. (Rt) Tpjf 158/80

způsobilost k právům a povinnostem. Vznikla-li tedy škoda nezletilému poškozenému, je třeba i její náhradu tomuto poškozenému přiznat, což musí být ve výroku rozsudku jasně vyjádřeno. Okolnost, že poškozený je nezletilý, a proto nezpůsobilý k právním úkonům v trestním řízení, má jen ten význam, že poškozený sám nemůže přijmout plnění náhrady škody. Ve výroku rozsudku se to projeví tak, že se obviněnému uloží plnit k rukám zákonného zástupce nezletilého poškozeného.¹⁹

2.4.2. Opatrovník poškozeného

Trestní řád (konkrétně ustanovení § 45 odst. 2 tr.řádu) rovněž pamatuje i na případy, kdy poškozený s ohledem na citované ustanovení § 45 odst. 1 tr.řádu svá práva vykonávat nemůže, stejně tak je však nemůže vykonávat jeho zástupce. V daném případě potom předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce za splnění podmínky, že je zde nebezpečí z prodlení, usnesením ustanoví poškozenému k výkonu jeho práv opatrovníka. Proti tomuto usnesení je přípustná stížnost, které však trestní řád nepřikládá odkladný účinek. Opatrovníkem potom bývá většinou v případě nezletilých poškozených zvolen příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, může jím být ale i příbuzný poškozeného apod.

Pokud jde o situace, kdy je opatrovníkem poškozeného ustanoven orgán sociálně-právní ochrany dětí, existují názory,²⁰ že opatrovníkem by z povahy věci měla být ustanovena fyzická osoba – zaměstnanec orgánu sociálně-právní ochrany dětí, nikoliv orgán sociálně-právní ochrany dětí jako takový. V praxi však dochází k tomu, že je opatrovníkem v takových případech běžně ustanoven právě orgán sociálně-právní ochrany dětí jako právnická osoba. Ze zjištění autorky však tato skutečnost není poškozenému k tíži, neboť práva poškozeného v rámci orgánu sociálně-právní ochrany dětí jako ustanoveného opatrovníka vykonává po dobu celého trestního řízení zpravidla jeden a týž zaměstnanec tohoto orgánu, který bývá s trestním spisem podrobně seznámen.

V dané souvislosti se však autorka zabývala i další skutečností, která by zapříčinila, že ustanovení opatrovníkem konkrétního zaměstnance orgánu sociálně-právní ochrany dětí by bylo na místě. Dle názoru autorky by se tak mělo stát za situace, kdy musí být nezletilému poškozenému ustanoven opatrovník a

¹⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 24.2.1981, sp.zn. (Rt) 3 Tz 2/81

²⁰ například Výkladové stanovisko nejvyššího státního zástupce ze dne 29.11.1999, poř.č. 9/2000

zároveň jde o trestní věc proti nezletilému, kde v rámci trestního řízení vystupuje příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí v rámci dozoru a ochrany práv nezletilého obviněného. V takovém případě by se tak předešlo možným kolizím zájmů nezletilého poškozeného a nezletilého obviněného.

Typickým důvodem pro ustanovení opatrovníka je střet zájmů zákonných zástupců poškozeného, dalším důvodem potom může být skutečnost, že zákonný zástupce poškozeného není aktuálně dosažitelný např. z důvodu hospitalizace či dlouhodobého pobytu v cizině. Autoři Šámal a kol.²¹ jako jeden z případů, kdy je nutné poškozenému ustanovit opatrovníka, popisují situaci, kdy jeden z rodičů spáchal trestný čin ke škodě vlastního nezletilého dítěte. V takovém případě dle jejich názoru nemůže práva poškozeného dítěte vykonávat druhý rodič, a to vzhledem k možnosti střetu zájmů mezi rodiči a dítětem.

Tento názor je správný a logicky odůvodnitelný zejména v situaci, kdy rodiče nezletilého poškozeného jako jeho zákonní zástupci žijí ve společné domácnosti, zde se potom v praxi jedná zejména o trestné činy násilného charakteru, jako je např. trestný čin týrání svěřené osoby dle § 215 tr.zák., ublížení na zdraví dle § 221-224 tr.zák., znásilnění dle § 241 tr.zák. či pohlavní zneužívání dle § 242 tr.zák. Na druhou stranu však autorka považuje za vhodné poukázat na situace, kdy se sice jeden z rodičů nezletilého dítěte dopustí trestného činu vůči tomuto dítěti, druhý z rodičů však jako zákonný zástupce poškozeného vykonává jeho práva v průběhu celého trestního řízení a často je i na jeho podnět zahájeno trestní stíhání.

Jedná se o poměrně častý trestný čin zanedbání povinné výživy dle § 213 tr.zák., v trestním řízení pro tento trestný čin vykonává běžně práva poškozeného nezletilého dítěte druhý rodič a k ustanovení opatrovníka zde dochází poměrně vzácně. S tím koresponduje i výkladové stanovisko nejvyššího státního zástupce,²² dle kterého při trestním stíhání jednoho z rodičů pro trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 213 trestního zákona není zpravidla vyloučeno, aby druhý z rodičů nezletilého dítěte vykonával práva poškozeného podle § 43 odst. 1 trestního řádu jako zákonný zástupce tohoto dítěte. Pouze v případě zjištění konkrétních skutečností, které nasvědčují tomu, že došlo ke střetu zájmů mezi rodiči a poškozeným dítětem nebo tento střet hrozí, je nezbytné zabezpečit,

²¹ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 321

²² Výkladové stanovisko nejvyššího státního zástupce ze dne 26.3.2001, poř.č. VyklS 4/2001

aby nezletilému dítěti byl ustanoven kolizní opatrovník ve smyslu § 37 odst. 2 zákona o rodině; pokud jsou dány podmínky uvedené v § 45 odst. 2 trestního řádu, postupuje státní zástupce dle citovaného ustanovení.

V situacích, kdy je vedeno trestní řízení proti jednomu ze zákonných zástupců - rodiči poškozeného - nezletilého dítěte pro trestnou činnost, které se měl dopustit právě vůči tomuto poškozenému, má s ohledem na uvedené autorka za to, že je žádoucí v každém konkrétním případě zkoumat, zda je nutné ustanovit nezletilému poškozenému opatrovníka. Existují totiž případy, kdy zájmům poškozeného nebrání, aby jeho práva vykonával z postavení zákonného zástupce nezletilého dítěte jeho druhý rodič, neboť ke střetu zájmů poškozeného a druhého z rodičů evidentně nedochází.

2.4.3. Právní nástupce poškozeného

Jak bylo již shora uvedeno, poškození vymezení v ustanovení § 43 odst. 3 tr.řádu mají možnost proti obviněnému uplatnit nárok na náhradu škody, která jim byla trestným činem způsobena. Uvedený nárok na náhradu škody přechází i na právní nástupce poškozeného. Tato zákonná cese je upravena v ustanovení § 45 odst. 3 tr.řádu a dopadá na případy, kdy v rámci samotného trestního řízení, ale i před jeho zahájením, dojde ke smrti poškozeného - fyzické osoby, či k zániku poškozeného - právnické osoby nebo přechodu či převodu jejích práv na jinou právnickou osobu.

K přechodu práv vyplývajících z možnosti uplatnit nárok na náhradu škody v trestním řízení rovněž často dochází ze zákona při plnění z pojistné smlouvy poškozenému, s čímž se lze setkat zejména u trestných činů proti životu a zdraví a dále u trestné činnosti v dopravě. Takový přechod práv bývá mnohdy částečný i z toho důvodu, že práva spojená s odškodněním bolesti a ztížení společenského uplatnění jsou vázána výhradně na osobu poškozeného.²³

K uvedenému je nutno zdůraznit, že právní nástupce v takovém případě přímo vstupuje do práv poškozeného a v jeho právech pokračuje.²⁴ Z toho vyplývá, že pokud poškozený řádným způsobem uplatnil nárok na náhradu škody, je nadbytečné, aby tak učinil i jeho právní nástupce. Z jednání právního nástupce

²³ § 579 odst. 1, odst. 2 zák. č. 40/1964 Sb., obč. zák., ve znění pozdějších předpisů

²⁴ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha: C.H.Beck 2007, s. 297, stejně tak Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 321

však musí být zřejmé, že ve výkonu práv poškozeného hodlá pokračovat, autorka má za to, že v praxi je vhodné právního nástupce poškozeného vyzvat, aby se vyjádřil, zda tato práva hodlá vykonávat. Příslušný orgán činný v trestním řízení pak musí rovněž vždy právního nástupce poškozeného poučit o všech jeho právech, která na něj z tohoto titulu přešla, aby je mohl právní nástupce řádně uplatnit; v nedodržení této poučovací povinnosti autorka jinak spatřuje závažné procesní pochybení.

Jak vyplývá ze znění § 45 odst. 3 tr.řádu, zákon přiznává právnímu nástupci poškozeného všechna práva týkající se uplatnění nároku na náhradu škody, která přiznává i poškozenému. Z toho vyplývá, že právní nástupce poškozeného se zejména může výslovným prohlášením svého nároku na náhradu škody vzdát, stejně jako se ho může vzdát sám poškozený dle ustanovení § 43 odst. 4 tr.řádu. Na právního nástupce poškozeného tak rovněž přechází i právo podat si odvolání proti vynesnému rozsudku pro nesprávnost výroku o náhradě škody. K tomu autor Šámal²⁵ dle názoru autorky správně dodává, že pokud na právního nástupce poškozeného přechází právo odvolání, musí na takového právního nástupce přecházet i právo s již podaným odvoláním disponovat, a tedy i právo vzít podané odvolání zpět.

Pokud jde o rozsah nároku na náhradu škody, který na právního nástupce přechází, ten mohou právního nástupci uplatňovat pouze v rozsahu, ve kterém poškozenému náležel v okamžiku jeho smrti (pokud se jedná o fyzickou osobu) či zániku (pokud jde o osobu právnickou).²⁶

Při samotném ustanovení právního nástupce poškozeného však v praxi mohou nastat problémy. Soud rozhodující o nároku na náhradu škody v takovém případě musí nejprve prokazatelně zjistit, na jakou osobu (případně jaké osoby) uvedený nárok na náhradu škody přechází.²⁷ Pokud by dokazování ke zjištění právního nástupce poškozeného přesahovalo rámec trestního stíhání, je nutné postupovat v souladu s ustanovením § 229 odst. 1 tr.řádu a právního nástupce

²⁵ Šámal, P. K diskuzi o rozhodování o náhradě škody v odvolacím řízení. Socialistická zákonnost, 1990, č. 1, s. 19

²⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 15.9.2005, sp.zn. 8 Tdo 1019/2005.

²⁷ K tomu autorka poukazuje rovněž na rozsudek Nejvyššího soudu ČSFR ze dne 20.11.1992, sp.zn. 6 To 49/92, dle kterého uplatňují-li nárok na náhradu škody, která byla způsobena na majetku poškozeného, pozůstalí po poškozeném, musí soud vždy na podkladě důkazů zjistit, zda jde o právního nástupce (dědice) poškozeného.

poškozeného s jejich nárokem na náhradu škody odkázat na řízení ve věcech občanskoprávních.

Lze si potom představit i situaci, kdy poškozený řádně a včas v rámci trestního řízení uplatnil nárok na náhradu škody, v průběhu tohoto řízení by však zemřel (v případě fyzické osoby) či zanikl (v případě osoby právnické), a následně by bylo zjištěno, že do práv poškozeného nevstoupil žádný jeho právní nástupce. V daném případě by přešel nárok na náhradu škody státu, jak vyplývá i z ustanovení § 462 obč.zák., což by se pak muselo projevit i v případném výroku o náhradě škody odsuzujícího rozsudku, kterým by pak obžalovanému musela být uložena povinnost nahradit škodu na základě řádně a včas uplatněného nároku právě státu.

2.5. Zmocněnec poškozeného, společný zmocněnec

2.5.1 Zmocněnec poškozeného

Trestní řád zakotvuje poškozenému právo nechat se v průběhu trestního řízení k uplatnění svých práv zastupovat zmocněncem. Toto právo je vymezeno v ustanovení § 50 tr.řádu, kde je rovněž upraveno, která osoba se zmocněncem může stát. Zmocněnce si může zvolit v postavení poškozeného jak fyzická, tak právnická osoba a rovněž jak fyzická, tak právnická osoba se může stát zmocněncem. Poškozenému může rovněž zvolit zmocněnce zákonný zástupce, který vykonává jeho práva na základě ustanovení § 45 odst. 1 tr.řádu.

Zmocněncem se však může stát pouze osoba, která má plnou způsobilost k právním úkonům a, z důvodu možnosti střetu zájmů, která v průběhu hlavního líčení či veřejného zasedání nevystupuje jako svědek, znalec nebo tlumočnick. V přípravném a vykonávacím řízení ale tyto osoby funkci zmocněnce poškozeného vykonávat mohou.²⁸

Zmocněnec poškozeného se pak v průběhu trestního řízení prokazuje zpravidla plnou mocí, autorka má pak za to, že skutečnost, že se poškozený nechal zastoupit zmocněncem, je možné prokázat například i smlouvou o zastoupení mezi poškozeným a tímto zmocněncem. V trestním řízení zmocněnec jedná jménem poškozeného a je oprávněn za osobu poškozeného jednat v takovém rozsahu, ve kterém může svá práva v průběhu trestního řízení uplatňovat sám poškozený, což nepřímo vyplývá z ustanovení § 51 tr.řádu. Zmocněnec poškozeného má potom právo účastnit se rovněž výslechu poškozeného, kterého zastupuje.²⁹ Orgány činné v trestním řízení doručují všechny písemnosti určené poškozenému přímo jeho zmocněnci, kromě těch, kterými je poškozenému zaslána výzva, aby něco osobně vykonal.³⁰

2.5.2. Úhrada nákladů vzniklých přibráním zmocněnce

V souladu s ustanovením § 154 odst. 1 tr.řádu poškozený, který se v průběhu trestního řízení nechal zastupovat zmocněncem, má nárok na náhradu

²⁸ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 343

²⁹ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 344, stejně tak Vantuch, P. K možnosti účasti právního zástupce poškozeného a svědka při jejich výslechu v přípravném řízení. Bulletin advokacie, 1999, č. 6, s. 42

³⁰ tento způsob doručování je upraven v ustanovení § 45a tr.řádu.

nákladů, které mu přibráním zmocněnce vznikly, odsouzeným; to za předpokladu, že mu byl alespoň zčásti přiznán nárok na náhradu škody, který poškozený v rámci trestního řízení uplatnil. Uvedený nárok je však dle § 155 odst. 2 tr.řádu vázán na prekluzivní lhůtu jednoho roku, která je vázána na právní moc odsuzujícího rozsudku, v rámci které musí poškozený tento nárok u soudu prvního stupně uplatnit.

V určitých případech, kdy trestní řízení skončí odsuzujícím rozsudkem a tímto rozsudkem nebyl poškozenému přiznán nárok na náhradu škody ani zčásti, má však poškozený i přesto možnost úspěšně se domáhat náhrady nákladů vzniklých přibráním zmocněnce odsouzeným. Tuto situaci vymezuje ustanovení § 154 odst. 2 tr.řádu, podle kterého soud může podle povahy věci a okolností případu rozhodnout na návrh poškozeného o tom, že se odsouzenému ukládá povinnost uhradit poškozenému zcela nebo zčásti náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení, a to i v případě, že poškozenému nebyl přiznán nárok na náhradu škody ani zčásti.

V minulosti v některých případech docházelo k určitým pochybením ze strany advokátů v postavení zmocněnce při účtování odměny za zastupování poškozeného a taktéž ze strany soudů prvního stupně při přiznávání této odměny, kdy byla sazba odměny za jeden úkon právní služby chybně vypočítána na základě výše peněžitého plnění podle § 8 odst. 1 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátního tarifu), ve znění pozdějších předpisů (dále jen: advokátního tarifu). Usnesením Nejvyššího soudu ČR bylo však jasně konstatováno, že vzhledem k tomu, že jde o trestní řízení, a tedy i procesní postavení zmocněnce poškozeného podle trestního řádu, je třeba vycházet z § 10 odst. 2, odst. 3 advokátního tarifu, a je tudíž nezbytné ustanovení o tarifní hodnotě, vztahující se k obhajobě v trestním řízení, analogicky aplikovat i na výpočet tarifní hodnoty úkonů (ustanoveného) zmocněnce poškozeného.³¹

³¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 18.4.1997, sp.zn. 4 Tz 74/99. Stejným způsobem potom bylo v obdobném případě rozhodnuto i publikovaným usnesením Krajského soudu v Brně ze dne 13.4.2005, sp.zn. 3 To 113/2005.

2.5.3. Ustanovení zmocněnce nemajetnému poškozenému

Trestní řád rovněž zakotvuje v § 51a možnost ustanovit zmocněnce nemajetnému poškozenému, který uplatnil nárok na náhradu škody, kdy náklady za jeho přibrání zcela nebo alespoň zčásti hradí stát. Tato možnost je však samozřejmě vázána na splnění dalších zákonných podmínek. V první řadě je nutno znovu zdůraznit, že tuto možnost mohou využít pouze ti poškození, kteří mají zároveň nárok na náhradu škody, jedná se tedy o poškozené dle ustanovení § 43 odst. 3 tr.řádu.

Další podmínkou je, že poškozený svůj nárok na náhradu škody řádným způsobem uplatnil, kdy stačí, že uvede alespoň minimální částku, ve které uvedený nárok bude uplatňovat, jejíž výši doloží dostatečnými podklady. Tato podmínka vplývá ze samotné podstaty tohoto zákonného ustanovení, neboť úmyslem zákonodárce bylo posílení postavení těch poškozených, kteří mají nárok na náhradu škody, řádné uplatnění tohoto nároku však vzhledem k jeho složitější povaze vyžaduje hlubší znalosti týkající se právního zakončení adhezního řízení a poškozený by bez právní pomoci jen těžko mohl svůj nárok správným způsobem a v plné výši uplatnit.

Autor Jelínek³² uvádí, že právo nemajetného poškozeného na kvalifikované zastoupení v trestním řízení na účet státu je analogickým oprávněním nemajetného obviněného. Vyjadřuje však nesouhlas nad skutečností, že oprávnění nemajetného poškozeného je omezeno pouze na ty poškozené, kteří uplatnili nárok na náhradu škody. Autorka se stávající právní úpravou souhlasí potud, že institut práva poškozeného na bezplatné zastoupení či na zastoupení za sníženou odměnu by mělo být omezeno pouze na ty poškozené, kteří mají nárok na náhradu škody. Poškození, kteří tento nárok nemají, by dle autorky neměli mít větší problémy při uplatňování svých práv v rámci trestního řízení, ovšem za předpokladu, že budou ze strany orgánů činných v trestním řízení o svých právech náležitě a srozumitelně poučeni. U poškozených s nárokem na náhradu škody by pak dle autorky místo podmínky, že již nárok na náhradu škody uplatnili, mohlo stačit jejich prohlášení, že se se svým, byť ještě nespecifikovaným, nárokem k trestnímu řízení připojují, samozřejmě při respektování další zákonné podmínky

³² Jelínek, J. Poškozený po novele trestního řádu 2001. Bulletin advokacie, 2001, č. 11-12, s. 60

bezplatného zastoupení či zastoupení za sníženou odměnu, o kterém se autorka zmiňuje vzápětí.

Touto další zákonnou podmínkou je skutečnost, že vzhledem k povaze uplatňované náhrady škody nebo její výši zastoupení zmocněncem není zřejmě nadbytečné. Pojem „zřejmě nadbytečný“ je evidentně pouze pojem obecný, jehož výklad bude záležet na okolnostech toho kterého případu, autorka má však za to, že ve většině případů nebude výklad tohoto pojmu a zkoumání naplnění této zákonné podmínky pro uplatnění bezplatného zastoupení či zastoupení za sníženou odměnu činit větší problémy.

Samotný návrh na bezplatné zastoupení či zastoupení za sníženou odměnu musí podat sám poškozený, a to buď pouze v rámci přípravného řízení nebo v rámci hlavního líčení, což logicky vyplývá ze skutečnosti, že právě v hlavním líčení se o nároku poškozeného na náhradu škody rozhoduje. V přípravném řízení o takovém návrhu rozhoduje soudce příslušného okresního soudu, návrh je podáván prostřednictvím státního zástupce, který k němu připojí své vyjádření zejména o tom, zda jde skutečně o poškozeného s nárokem na náhradu škody ve smyslu ustanovení § 43 odst. 3 tr.řádu.³³ Po podání obžaloby o tomto návrhu rozhoduje předseda senátu soudu prvního stupně.

S ohledem na skutečnost, že rozhodující orgán z vlastní iniciativy nezjišťuje důvodnost návrhu vzhledem k majetkovým poměrům poškozeného, je nutné, aby sám poškozený prokázal skutečnost, že nemá dostatek prostředků, z kterých by byl schopen náklady na přibrání zmocněnce hradit sám. Doklady prokazující tuto skutečnost je pak nutné přiložit již k návrhu, bez nich totiž o návrhu poškozeného nebude rozhodnuto.

Shledá li příslušný soudce či předseda senátu návrh důvodným, usnesením rozhodne, že poškozený má nárok na bezplatnou právní pomoc či za sníženou odměnu a zároveň tímto usnesením poškozenému ustanoví zmocněnce. Zde je tedy patrný rozdíl od způsobu ustanovení obhájce obviněnému, který osvědčí, že nemá dostatek prostředků na náklady obhajoby. V daném případě příslušný soudce či předseda senátu usnesením podle § 33 odst. 2 tr.řádu pouze rozhodne o tom, že obviněný má právo na obhajobu bezplatnou či za sníženou odměnu. Samotné ustanovení obhájce pak má formu opatření.

³³ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 291

Proti usnesení je přípustná stížnost, které trestní řád přikládá odkladný účinek. Ustanoveným zmocněncem v daném případě může být jen advokát, což vyplývá ze shora uvedené podstaty tohoto institutu. Náklady vzniklé přibráním zmocněnce pak zcela nebo zčásti hradí stát.

Trestní řád v ustanovení § 51a odst. 4 rovněž řeší i možnost zproštění povinnosti zmocněnce zastupovat poškozeného jak pro důvody na straně poškozeného, tak pro důvody na straně zmocněnce. V případě poškozeného jde zejména o skutečnost, kdy se změni majetkové poměry poškozeného takovým způsobem, že bude mít již dostatek prostředků na to hradit si náklady spojené s přibráním zmocněnce sám³⁴ nebo bude následně zjištěno, že podmínky pro bezplatné zastoupení zmocněncem či za sníženou odměnu vůbec nebyly dány. Na straně zmocněnce je to pak skutečnost, že z důležitých důvodů dále nebude moci poškozeného zastupovat (jde zejména o důvody dle § 19 a § 20 zák. č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů a dále o důvody vyplývající z příslušných ustanovení trestního řádu). O zproštění povinnosti zmocněnce zastupovat poškozeného pak rozhoduje v přípravném řízení soudce a v řízení před soudem (zde se pak nemusí jednat pouze o hlavní líčení) předseda senátu usnesením, proti kterému je rovněž přípustná stížnost, která má odkladný účinek.

K tomu autor Púry dále uvádí, že „zákon výslovně neřeší situaci po rozhodnutí, kterým bude zmocněnec zproštěn povinnosti zastupovat poškozeného z důležitých důvodů vylučujících další zastupování ustanoveným zmocněncem, ale nadále bude trvat důvod pro bezplatnou pomoc zmocněnce poškozenému (popřípadě pomoc zmocněnce za sníženou odměnu). V takovém případě zřejmě nic nebrání poškozenému podat nový návrh podle § 51 odst. 1, odst. 2 tr.řádu, a to dokonce již v souvislosti s rozhodováním podle § 51a odst. 4 tr.řádu pro případ, že bude zmocněnec zproštěn zastupování, přičemž o takovém návrhu bude možno rozhodnout v bezprostřední návaznosti na rozhodnutí podle § 51 odst. 4 tr.řádu, resp. ihned po právní moci tohoto rozhodnutí.“³⁵ Autorka se s tímto názorem plně ztotožňuje. Dle názoru autorky by však byla práva poškozeného šetřena ještě ve

³⁴ V daném případě pak autorka poukazuje i na možný vznik opačného případu, kdy se majetkové poměry poškozeného změni směrem k horšímu. Za situace, kdy by byl poškozenému původně přiznán nárok pouze na právní pomoc poskytovanou zmocněncem za sníženou odměnu, při následném zhoršení majetkových poměrů poškozenému dle názoru autorky nic nebrání tomu, aby si podal nový návrh na poskytnutí právní pomoci zmocněncem bezplatně.

³⁵ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 294

větší míře tehdy, pokud by v návaznosti na vydání usnesení o zproštění povinnosti ustanoveného zmocněnce z důvodů na straně zmocněnce mohl soudce či předseda senátu následně i bez návrhu ustanovit poškozenému zmocněnce jiného.

V souvislosti s právem poškozeného na bezplatné zastoupení či na zastoupení za sníženou odměnu pak autorka dále dodává, že dle § 151a odst. 1 tr.řádu může poškozený, který má nárok na ustanovení zmocněnce, rovněž žádat, aby předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce rozhodl o tom, že stát ponese náklady na znalecký posudek, který poškozený vyžádá, za splnění podmínky, že tento důkaz není pro objasnění věci zřejmě nepotřebný či že si stejný úkon k prokázání téže skutečnosti již nevyžádal orgán činný v trestním řízení.

2.5.4. Společný zmocněnec

Novelou trestního řádu provedenou zákonem. č. 265/2001 Sb. byl do trestního řádu zakotven nový institut společného zmocněnce poškozeného. Důvodem této novely byl vzrůstající počet trestných činů, při kterých počet poškozených dosahoval řádu set i tisíců. Zákonodárce se tak snažil nalézt rozumný kompromis mezi potřebami trestního řízení a oprávněným zájmem poškozeného na náhradu škody způsobené trestným činem,³⁶ neboť v důsledku velmi vysokého počtu poškozených vznikají nejen obrovské finanční nároky na financování trestního řízení státem, ale samotný účel trestního řízení i jeho výsledek může být ohrožen množstvím úkonů spojených s právy poškozených, které je třeba provádět.³⁷ Dlužno dodat, že uvedená novela trestního řádu vzbudila určité rozpaky a v odborné veřejnosti se nesečkala s jednoznačným přijetím.

Shora uvedenou novelou trestního řádu v § 44 odst. 2 věta první tr.řádu bylo zakotveno, že pokud je počet poškozených mimořádně vysoký a zároveň jednotlivým výkonem jejich práv by mohl být ohrožen rychlý průběh trestního stíhání, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce, že poškození mohou svá práva v trestním řízení uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí. Z citovaného zákonného ustanovení tak vyplývá, že užití tohoto institutu je vázáno na splnění

³⁶ Jelínek, J. Postavení poškozeného v trestním řízení – možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány. *Kriminalistika*, 2003, č. 2, s.114

³⁷ Šámal, P. a kol. *Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání.* Praha: C.H.Beck, 2005, s. 315

dvou kumulativních podmínek, a sice mimořádně vysoký počet poškozených a ohrožení rychlého průběhu trestního stíhání. V pořadí druhá podmínka reaguje na jednu ze základních zásad trestního řízení – zásadou rychlosti zakotvenou v ustanovení § 2 odst. 4 tr.řádu. V pořadí první podmínka – mimořádně vysoký počet poškozených, není vymezena konkrétně, autoři Šámal a kol. uvádí,³⁸ že by se mělo jednat spíše o stovky až tisíce poškozených, nikoliv desítky. Autor Jelínek³⁹ považuje takto vymezený počet poškozených za krajně neurčitý, který umožňuje široký, nejednotný výklad a doporučuje tento pojem kvantifikovat.

Jsou-li tyto dvě zákonné podmínky zároveň naplněny, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení příslušný soudce na návrh státního zástupce usnesením, že poškození mohou svá práva uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce. Proti tomuto usnesení trestní řád nepřiznává právo stížnosti. Ustanovení § 44 odst. 2 tr.řádu rovněž samostatně řeší otázku oznámení tohoto usnesení poškozeným; v řízení před soudem toto usnesení oznámí soud, v přípravném řízení, ač bylo toto usnesení vydáno příslušným soudcem, oznámí usnesení poškozeným státní zástupce. Vydané usnesení se však neoznamuje všem poškozeným, nýbrž pouze těm, kteří již uplatnili nárok na náhradu škody, ostatním poškozeným je usnesení oznámeno až současně s prvním úkonem trestního řízení, ke kterému se předvolávají či o kterém se vyrozumívají.

Na osobu společného zmocněnce trestní řád neklade žádné zvláštní požadavky, společným zmocněncem se může stát každá osoba, která se může stát i obecným zmocněncem poškozeného, rovněž rozsah oprávnění je obdobný jako u zmocněnce obecného. Funkci společného zmocněnce může také vykonávat i osoba, která má v daném řízení současně postavení poškozeného.

Poškození se tedy mohou rozhodnout, zda budou svá práva vykonávat prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si musí sami zvolit, nebo zda budou svůj nárok uplatňovat až v řízení občanskoprávním (případně před jiným příslušným orgánem). V návaznosti na uvedené je nutno dodat, že rozhodne-li předseda senátu, že poškození mohou svá práva v trestním řízení uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, pak v případě, že chtějí svá práva v tomto řízení vykonávat, musí si, jak autorka již shora uvedla, společného zmocněnce

³⁸ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 315

³⁹ Jelínek, J. Postavení poškozeného v trestním řízení – možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány. Kriminálnístka, 2003, č. 2, s.115

zvolit sami. Nejde proto o ustanovení zmocněnce poškozeného ve smyslu § 51a tr. ř. a stát není povinen hradit náklady zmocněnce podle § 151 tr. ř.⁴⁰

Pokud by celkový počet zvolených společných zmocněnců přesáhl číslo šest a poškození jejich výběr sami neomezili na nejvíce šest osob (což vzhledem k vysokému množství všech poškozených autorka nepředpokládá), rozhodující orgán mezi takto zvolenými zmocněnci provede výběr a jejich počet sám omezí na maximální číslo šest, přičemž musí co nejvíce šetřit práva poškozených tak, že přihlédne například k vzdálenosti místa bydliště poškozeného od vybraného společného zmocněnce či vezme v úvahu skupiny poškozených s obdobnými zájmy. Oproti předchozímu rozhodnutí v daném případě předseda senátu či příslušný soudce rozhoduje opatřením, opravný prostředek je zde tedy z povahy věci vyloučen.

Jak již autorka shora uvedla, zavedení institutu společného zmocněnce odborná veřejnost přijala nejednoznačným způsobem. Autor Jelínek⁴¹ je toho názoru, že nově zakotvené ustanovení § 44 odst. 2 tr.řádu umožní účelové vyloučení poškozeného z trestního řízení, neboť má za to, že by větší počet poškozených jen stěží splnil podmínky tohoto zákonného ustanovení pro zastupování společnými zmocněnci; například za situace, že poškození jsou z různých míst, museli by se kontaktovat navzájem a dohodnout se na společných zmocněncích. Nejvyšší státní zástupkyně ve svém stanovisku⁴² naopak zdůrazňuje, že rozhodnutí soudu (soudce) v přípravném řízení podle ustanovení § 44 odst. 2 tr.řádu představuje alternativní možnost způsobu uplatnění těchto práv v trestních věcech, neznamená nějaké omezení či zúžení jak práv poškozeného na straně jedné, tak povinností orgánů činných v trestním řízení stanovených v ustanovení § 46 tr.řádu, o těchto právech poškozeného poučit a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění na straně druhé. Autor Rod⁴³ potom shrnuje, že uplatnění práv poškozeného prostřednictvím společného zmocněnce tak, jak o tom pojednává ustanovení § 44 odst. 2 tr.řádu, se téměř nepoužívá pro svou nepraktičnost a komplikovanost.

Dopadům novelizace ustanovení § 44 odst. 2 tr.řádu na soudní praxi se v rámci zprávy o analýze vyhodnocení účinnosti novely trestního řádu č.

⁴⁰ Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 23.7.2003, sp.zn. 12 To 335/2003

⁴¹ Jelínek, J. Poškozený po novele trestního řádu 2001. Bulletin advokacie, 2001, č. 11-12, s. 64

⁴² Stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně ze dne 13.8.2003, poř.č. 12/2003

⁴³ Rod, J. Oznámení trestné činnosti. Poškozený v trestním řízení. Článek ASPI, 1.2.2005

265/2001 Sb. ve vztahu k soudnímu řízení⁴⁴ věnovalo i trestní kolegium Nejvyššího soudu ČR, které dospělo k závěru, že stávající úprava uplatňování nároků poškozených prostřednictvím společného zmocněnce je příliš komplikovaná, a to i ve vztahu k samotným poškozeným, a nevede k usnadnění činnosti soudů ani k posílení práv poškozených. Trestní kolegium poukázalo zejména na skutečnost, že soudy upozorňují v první řadě na to, že volba společného zmocněnce může v některých případech vést paradoxně k prodloužení a prodražení řízení, náklady poškozeného potom v okamžiku uplatňování nároku na náhradu škody cestou společného zmocněnce se aktuálně zvýší oproti situaci, kdy nárok na náhradu škody uplatňuje sám.

Celkově lze říci, že v průběhu praxe v rámci aplikace ustanovení § 44 odst. 2 tr.řádu se ukázalo, že aby byl institut společného zmocněnce poškozeného účinným, výhodným právním institutem zjednodušujícím průběh trestního řízení při zachování práv samotných poškozených, vyžaduje stávající právní úprava určité změny a úpravy.

Autorka nepovažuje za hlavní problém stávající právní úpravy skutečnost, že zákonná podmínka mimořádně vysokého počtu poškozených není přesněji kvantifikována, neboť v návaznosti na daný konkrétní případ si otázku vhodnosti použití institutu společného zmocněnce otázku dokáže příslušný rozhodující orgán vyřešit sám. Dále nepovažuje za zásadní problém ani to, že povinnost nechat se v rámci trestního řízení zastupovat společným zmocněncem považuje část odborné veřejnosti jako zkrácení práv jednotlivých poškozených. Autorka si je sice vědoma toho, že poškozený, který může svá práva v průběhu trestního řízení vykonávat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, se může cítit být určitým způsobem krácen na svých právech oproti poškozenému, který svůj nárok v průběhu trestního řízení může uplatňovat sám. Na druhou stranu se však poškozeným s nárokem na náhradu škody ve smyslu ustanovení § 43 odst. 3 tr.řádu naskýtá lepší postavení z toho důvodu, že zde existuje reálná šance, že se v návaznosti na tento zákonný institut domohou svých práv dříve.

Jako hlavní problém se však autorce jeví samotný postup při určování společného zmocněnce, který často představuje velmi zdoluhavý a zatěžující proces, kterým se v důsledku trestního řízení nezrychlí ani nezefektivní. Problémy

⁴⁴ Zpráva o analýze vyhodnocení účinnosti novely trestního řádu č. 265/2001 Sb. ve vztahu k soudnímu řízení, trestní kolegium Nejvyššího soudu ČR ze dne 29.9.2004, zn. Ts 42/2003

nastávají v případech, kdy je nutné všem poškozeným, kteří uplatnili nárok na náhradu škody, doručit usnesení o tom, že mohou svá práva vykonávat pouze prostřednictvím svého zmocněnce spolu s výzvou, aby si společného zmocněnce určili. Tuto výzvu poškození mnohdy nechápou. Možnost, aby si poškození v tak vysokém množství (řády stovek až tisíců) společně zvolili společného zmocněnce, je v praxi nereálná. Dochází pak k tomu, že si jednotliví poškození volí jednotlivé osoby, které jako společné zmocněnce navrhnou. Mezi takto zvolenými „společnými“ zmocněnci pak z obrovského množství vybírá maximálně šest osob rozhodující orgán. V daném případě však jednotliví poškození jako společné zmocněnce nemohou zvolit sami sebe, i když to zákon výslovně nezakazuje. I přes tuto skutečnost „nelze tento postup akceptovat, neboť by zcela nepochopitelně smysl ustanovení § 44 odst. 2 tr.řádu. Postoj poškozeného si je možno totiž vyložit jako jednoznačně projevovaný nesouhlas s rozhodnutím soudu. Tento postup by měl mít stejný následek jako v případě, že kdy poškozený na rozhodnutí soudu nijak nereaguje.“⁴⁵ Vzhledem k tomu, že – jak bylo již shora naznačeno, je tento postup mnohdy zdoluhavý, nezřídka se v takovém počtu poškozených stává, že do práv některých z nich mezitím nastoupí jejich právní nástupci, čímž se celá situace ještě více komplikuje, a tím i prodlužuje.

V první řadě má autorka za to, že s ohledem na množství poškozených, jejichž práva by měl společný zmocněnec v rámci trestního řízení vykonávat, by měl vzhledem k zřejmé složitosti tohoto druhu zastoupení tuto funkci vykonávat pouze advokát. Výběr advokátů, kteří by se stali společnými zmocněnci poškozených, by potom provedl sám rozhodující orgán, který by vzal do úvahy zejména místo bydliště poškozeného a vybraného společného zmocněnce. Klíčem k výběru takto zvolených zmocněnců by mohl být obdobný postup jako při ustanovení obhájce v případě nutné obhajoby.

Rozhodnutí ve formě usnesení by se pak, jako při stávající právní úpravě, doručilo těm poškozeným, kteří již uplatnili nárok na náhradu škody, ostatním poškozeným až současně s prvním úkonem trestního řízení, ke kterému by byli předvoláni či o kterém by byli vyrozuměni. S ohledem na to, že by tento výběr provedl rozhodující orgán bez toho, aby znal stanovisko jednotlivých

⁴⁵ Stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně ze dne 13.8.2003, poř.č. 12/2003

poškozených, tito poškození by pak měli mít proti uvedenému rozhodnutí právo podat stížnost.

2.6. Zajištění nároku poškozeného

2.6.1. Základní vymezení institutu zajištění nároku poškozeného

Cílem procesního institutu zajištění nároku poškozeného, který upravují ustanovení § 47 a násl. tr.řádu, je posílení možnosti poškozených s nárokem na náhradu škody se svého řádně uplatněného a přiznaného nároku na náhradu škody po skončení trestního řízení skutečně domoci. Zajištění nároku poškozeného na majetku obviněného je svojí povahou předběžným opatřením, kterým se sleduje vykonatelnost rozhodnutí o uložení trestu propadnutí majetku nebo o povinnosti k náhradě škody v případě, že obviněný bude uznán vinným trestným činem.⁴⁶ S ohledem na skutečnost, že se jedná o institut, který výrazným způsobem zasahuje do jednoho ze základních lidských práv, a sice práva vlastnického, je uplatnění tohoto institutu vázáno na splnění dalších zákonných podmínek, jejichž naplnění rozhodující orgán musí pečlivě zkoumat. Tuto skutečnost ve svém rozhodnutí potvrzuje i Ústavní soud, dle kterého „požadavky, jež jsou na rozhodnutí o zajištění nároku poškozeného z pohledu ústavního rámce kladeny, lze zformulovat podle přesvědčení Ústavního soudu do následujících tezí: musejí mít zákonný podklad (čl. 2 odst. 2 Listiny, čl. 2 odst. 3 Ústavy ČR), být vydána příslušným orgánem (čl. 2 odst. 2, čl. 38 odst. 1 Listiny, čl. 2 odst. 3 Ústavy ČR) a nemohou být projevem svévole (čl. 1 odst. 1 Ústavy ČR a čl. 2 odst. 2 a 3 Listiny), což znamená, že dovozené závěry o naplnění podmínek uvedených v § 47 odst. 1, 2 tr. řádu nemohou být ve zcela zřejmém nesouladu se zjištěnými skutkovými okolnostmi, jež jsou orgánům činným v trestním řízení k dispozici.“⁴⁷

V první řadě se musí jednat o situaci, kdy existuje důvodná obava, že uspokojení nároku poškozeného bude mařeno nebo ztěžováno. K naplnění této podmínky ve většině případů přispívá svým chováním samotný obviněný zejména podezřelými či náhlými dispozicemi se svým majetkem.

Trestní řád dále v ustanovení § 47 odst. 5 tr.řádu vymezuje okruh věcí, které zajištění majetku nepodléhají. V první řadě se jedná logicky o věci, které nepodléhají výkonu soudního rozhodnutí podle § 321 a § 322 zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen: o.s.ř.) a rovněž podle

⁴⁶ Důvodová zpráva k návrhu zák. o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení PSP ze dne 20.3.2003, tisk 262/0

⁴⁷ Rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 14.9.2004, sp.zn. III. ÚS 435/04

§ 3 zák. č. 279/2003, o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů a dále konkrétní vymezené dávky vyplácené obviněnému v rámci sociálního zabezpečení (dle tohoto zákonného ustanovení se jedná o peněžité dávky sociální péče, dávky pomoci v hmotné nouzi, příspěvek na bydlení a dávky státní sociální podpory vyplácené obviněnému podle zák. č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, jednorázově) a další zde jmenovitě uvedené pohledávky a dávky. Zajistit majetek poškozeného lze naopak z majetku obviněného, který náleží do společného jmění manželů či do podílového spoluvlastnictví.⁴⁸

Dle tohoto zákonného ustanovení potom nelze zajistit nárok poškozeného také v případě, že jde o nárok poškozeného, který nelze v trestním řízení uplatnit. Jde typicky o případy, kdy bylo o tomto nároku rozhodnuto již v jiném řízení. Jak již bylo shora uvedeno, zajištění práv poškozeného na majetku obviněného posiluje postavení právě toho poškozeného, který může podle § 43 odst. 3 tr. řádu uplatňovat nárok na náhradu škody, jež mu byla způsobena trestným činem, a jen za této situace má své opodstatnění. Pokud nemůže poškozený v trestním řízení uplatnit nárok na náhradu škody způsobené trestným činem, pozbývá svého opodstatnění i procesní institut zajišťující toto jeho právo.⁴⁹

Jak je v ustanovení § 47 odst. 1 tr.řádu výslovně uvedeno, zajistit nárok poškozeného lze pouze na majetku obviněného. Z dikce tohoto zákonného ustanovení tak vyplývá, že institut zajištění nároku poškozeného lze realizovat až od zahájení trestního stíhání ve smyslu § 160 odst. 1 tr.řádu. Autoři Šámal a kol.⁵⁰ správně uvádějí, že vždy je třeba zkoumat a odstranit případné pochybnosti o tom, že zajišťovaná věc je skutečně majetkem obviněného. O majetek obviněného

⁴⁸ Trestním řádem není tato otázka výslovně řešena. Možností zajištění majetku poškozeného i majetkem, který náleží do společného jmění manželů či do podílového spoluvlastnictví, se však již v roce 1976, resp. 1997 zabýval Nejvyšší soud. Rozhodnutím ze dne 27.4.1977, sp.zn. Tpj 98/1976 dospěl k závěru, že majetek obviněného náležející do společného jmění manželů (dříve bezpodílového spoluvlastnictví manželů) postihnout zajištěním nároku poškozeného lze. Obdobným způsobem rozhodl Nejvyšší soud dne 3.12.1976, sp.zn. 4 To 3/76 v případě podílového spoluvlastnictví, kdy zároveň konstatoval, že taková skutečnost může mít význam jen při volbě způsobu (formy) zajištění, která má být volena tak, aby nedošlo k neodůvodněnému omezení práv spoluvlastníka, který za škodu neodpovídá.

⁴⁹ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 27.5.1999, sp.zn. 5 To 50/1999

⁵⁰ Šámal, P. a kol. Přípravné řízení trestní. 2.vydání. Praha: C.H.Beck, 2003, s. 962

nepůjde v případě, že se jedná o věci získané trestným činem, např. věci zpronevěřené nebo odcizené.⁵¹

Zajistit nárok poškozeného rozhodnutím podle § 47 tr.řádu lze však na nemovitostech, které obviněný měl získat trestným činem podvodu podle § 250 tr. zák. spáchaným vůči poškozenému a které byly zapsány v katastru nemovitostí jako majetek obviněného.⁵²

Jak již bylo shora uvedeno, zajištění majetku poškozeného představuje významný zásah do majetkových práv obviněného. S ohledem na tuto skutečnost tak musí být zachován princip proporcionality, který je výslovně zakotven v ustanovení § 47 odst. 1 tr.řádu, dle kterého lze nárok poškozeného na majetku obviněného zajistit pouze do pravděpodobné výše škody. Na zajištění nároku poškozeného majetkem obviněného, který by měl nepoměrně větší hodnotu, než kterou by měla samotná výše nároku poškozeného, by pak bylo nutné pohlížet jako na nepřiměřený zásah do zákonem garantovaného vlastnického práva obviněného. Naplnění uvedené zákonné maximální výše zjištění je nutné průběžně zkoumat v průběhu celého řízení, a pokud se následně ukáže, že uvedeného zajištění není třeba v takovém rozsahu, ve kterém bylo nařízeno, je třeba, lépe řečeno je rozhodující orgán (v přípravném řízení státní zástupce a po podání obžaloby soud) povinen i bez návrhu takové zajištění omezit.⁵³

2.6.2. Rozhodnutí o zajištění nároku poškozeného

O zajištění nároku poškozeného v souladu s ustanovením § 47 odst. 2 tr.řádu rozhoduje v přípravném řízení státní zástupce, a to buď na návrh poškozeného, nebo i bez takového návrhu v případě, že to vyžaduje ochrana zájmů poškozeného, zejména pokud hrozí nebezpečí z prodlení. Po podání obžaloby rozhoduje o zajištění nároku soud, a to pouze na návrh buď státního zástupce, nebo samotného poškozeného. Návrh na zajištění nároku poškozeného

⁵¹ Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 13.7.1995, sp.zn. 10 To 344/1995

⁵² Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 13.7.1995, sp.zn. 10 To 344/1995. Podle tohoto rozsudku v případě získání nemovitosti na základě podvodné kupní smlouvy, kdy byl pachatel zapsán jako nový vlastník do katastru nemovitostí, je postup podle § 47 tr.řádu odůvodněn. Pro úvahu, zda věc, kterou je nemovitost, lze postihnout postupem podle § 47 tr.řádu, je rozhodující stav zápisu vlastnického práva v katastru nemovitostí. Je-li jako vlastník nemovitosti veden obviněný, pak je pro rozhodnutí podle § 47 tr.řádu bez významu skutečnost, že kupní smlouva byla uzavřena za okolností, které naplňují skutkovou podstatu trestného činu podvodu podle § 250 tr. zák.

⁵³ tato skutečnost vyplývá z ustanovení § 48 odst. 2 tr.řádu

musí být řádně odůvodněn, navrhovatel musí v odůvodnění zejména uvést, v čem spatřuje naplnění shora vymezených podmínek pro takové zajištění. Pokud si je navrhovatel alespoň do určité míry vědom majetkových poměrů obviněného, je žádoucí v návrhu rovněž uvést seznam věcí náležejících do majetku obviněného, které je vhodné k zajištění použít. Autoři Růžička, Púry a Zezulová⁵⁴ správně uvádějí, že je k tomuto účelu vhodné v návrhu uvést především věci pocházející z majetku obviněného umístěné mimo jeho trvalé bydliště, viz ustanovení § 47 odst. 3 tr.řádu.

Rozhodnutí o zajištění majetku obviněného má formu usnesení, proti kterému trestní řád připouští možnost podat opravný prostředek, stížnost proti tomuto usnesení však nemá odkladný účinek. Bez ohledu na to, zda je o zajištění nároku poškozeného rozhodnuto na návrh nebo z úřední povinnosti, je nutné poškozeného o tomto zajištění vyrozumět, činí se tak doručením předmětného rozhodnutí. K tomu autorka nad rámec dodává, že doručit poškozenému je nutno rovněž v případě, že byl proti tomuto usnesení podán opravný prostředek, rozhodnutí stížnostního soudu.

Samotné usnesení o zajištění nároku poškozeného obsahuje výčet těch částí majetku obviněného, kterých se zajištění týká, pokud k jejich soupisu nedojde až při výkonu tohoto rozhodnutí a rovněž výslovné omezení dispoziční pravomoci s předmětem zajištění. Obviněnému se tímto usnesením zakáže nakládat s uvedenými částmi majetku, dále se zakáže jejich převod či zatížení. Obviněný je potom do 15 dnů od oznámení usnesení rovněž povinen oznámit, kdo má k uvedeným zajištěným částem majetku předkupní právo nebo jiné právo, kdy je zároveň poučen, že jinak odpovídá za škodu tím způsobenou; viz ustanovení § 47 odst. 4 tr.řádu. Práva třetích osob se potom v rámci trestního řízení nezkoumají, tyto osoby mohou však svá práva uplatnit podle příslušných ustanovení obč.zák. (§ 47 odst. 8 tr.řádu). Ustanovení § 47 odst. 6 tr.řádu potom zakotvuje neúčinnost všech právních úkonů obviněného s majetkem, který podléhá citovanému zajištění. Této neúčinnosti se není nutné dovolávat, vyplývá přímo ze zákona, vztahuje se však pouze na právní úkony učiněné výlučně obviněným. Uvedené zákonné ustanovení však připouští v daném směru určitou výjimku, když jako neúčinné nejsou posuzovány ty úkony obviněného, které

⁵⁴ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 257

souvisí s odvrácením bezprostředně hrozící škody na majetku, který podléhá zajištění. Citovaná právní úprava koresponduje se zásadou generální prevence předcházení škody vymezenou v ustanovení § 415 obč.zák., ve znění pozdějších předpisů, stejně jako s ustanovením § 417 až 419 obč.zák., ve znění pozdějších předpisů, které v návaznosti na uvedené zákonné ustanovení vymezuje konkrétní prevenci škod. To, zda se opravdu jedná o úkon směřující skutečně k odvrácení bezprostředně hrozící škody, pak bude muset posoudit příslušný rozhodující orgán (v přípravném řízení státní zástupce a po podání obžaloby soud).

Samotný výkon rozhodnutí o zajištění nároku poškozeného a postup při správě zajištěného majetku vymezuje zák. č. 279/2003 Sb., o zajištění majetku a věcí v trestním řízení a změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Tato zákonná úprava fakticky upravuje postup orgánů činných v trestním řízení při výkonu rozhodnutí o zajištění majetku, a vyplňuje tak citelnou mezeru v předchozí praxi, a zároveň obsahuje i změnu ustanovení tr.řádu o zajištění nároku poškozeného.⁵⁵ V tomto zákoně je potom zejména přesně vymezen postup při zjišťování majetku podléhajícímu zajištění, následný postup při zajištění jak movitých, tak nemovitých věcí a zároveň je zde zakotveno, jak je nutné s takto zajištěnými věcmi nakládat. V rámci výkonu rozhodnutí lze potom se zajištěným majetkem podle shora uvedených zákonných ustanovení nakládat pouze po předchozím souhlasu soudu a v přípravném řízení státního zástupce, pokud se nejedná o výkon rozhodnutí prováděný k uspokojení pohledávky státu (§ 47 odst. 7 tr.řádu).

2.6.3. Peněžitá jistota

Obviněnému je rovněž ustanovením § 47a tr.řádu dána možnost provedení zajišťovacích úkonů na svém majetku odvrátit či jeho zajištění zrušit nebo omezit, a to složením peněžitě jistoty v dostatečné výši na účet soudu u peněžního ústavu. Uvedený institut je výhodný nejen pro obviněného, ale i pro poškozeného, kterému se tím zvyšuje šance pro úspěšnější a rychlejší uspokojení požadovaného nároku na náhradu škody. Peněžitou jistotu může složit nejen obviněný, ale i jiná osoba s odpovídající právní subjektivitou, která má od obviněného k poskytnutí takové peněžitě jistoty souhlas a která zároveň byla seznámena s podstatou

⁵⁵ Císařová, D., Fenyk, J., a kol. Trestní právo procesní. 4. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2006, s. 199

obvinění, zejména tedy s druhem a rozsahem trestné činnosti, která je obviněnému kladena za vinu, a dále se skutečnostmi, které vedly nebo by mohly vést k zajištění nároku poškozeného na majetku obviněného. Autorka má však za to, že poučení osoby skládající peněžitou jistotu za obviněného je nedostatečné, a to s ohledem na skutečnost, že (pokud nerozhodne soud – a v přípravném řízení státní zástupce, jinak) peněžitá jistota trvá do právní moci odsuzujícího rozsudku, ale zejména s ohledem na to, že pokud byl takovým rozsudkem přiznán nárok na náhradu škody, je tento nárok hrazen právě z poskytnuté peněžité jistoty (§ 47a odst. 3 tr.řádu). Dle názoru autorky pak uvedená osoba musí být v první řadě výslovně seznámena právě s těmito důsledky, které poskytnutím peněžité jistoty vznikají.

Stejně jako u zajištění nároku poškozeného na majetku obviněného se princip proporcionality uvedený v ustanovení § 47 odst. 1 tr.řádu uplatní i u institutu peněžité jistoty. Výše peněžité jistoty se musí rovnat maximálně výši odpovídající pravděpodobnému nároku poškozeného na náhradu škody; pokud je složená peněžitá jistota nižší, lze si k plnému zajištění nároku poškozeného v odpovídajícím rozsahu nepřekročujícím uvedené maximum dopomoci zajištěním na majetku obviněného. Naplnění uvedené zákonné maximální výše zajištění je potom rovněž nutné z úřední povinnosti průběžně přezkoumávat v průběhu celého řízení a její výši stejně jako u zajištění na majetku obviněného v případě potřeby omezit či dokonce, pokud pominou důvody pro zajištění nároku poškozeného, peněžitou jistotu zrušit. Rozhodnutí o omezení peněžité jistoty či o jejím úplném zrušení má formu usnesení, proti kterému je přípustná stížnost, které zákon přiznává odkladný účinek.

2.6.4. Zrušení zajištění nároku poškozeného

Ke zrušení zajištění nároku poškozeného na majetku obviněného vedou tři zákonem (§ 48 odst. 1 tr.řádu) stanovené důvody. V první řadě se zajištění zruší, pokud pomine důvod, pro který bylo toto zajištění nařízeno, například v případě, že se poškozený svého nároku na náhradu škody vzdal nebo byl jeho nárok obviněným uspokojen v průběhu trestního řízení apod. Rozhodující orgán avšak může pouze zajištění zrušit, tedy vrátit věc do stavu v době zajištění, zákon však

nedává soudu možnost po zrušení zajištění předmětné věci zároveň rozhodovat o právu k ní, tudíž ani o tom, komu má být zajištěná věc předána.⁵⁶

Dále ke zrušení dochází v případě, že trestní stíhání obviněného bylo pravomocně zastaveno nebo byl obviněný pravomocně zproštěn obžaloby.

Posledním důvodem pro zrušení zajištění je uplynutí dvouměsíční lhůty ode dne, kdy nabyl právní moci rozsudek, jím byl obžalovaný uznán vinným, nebo ode dne, kdy byla věc postoupena jinému orgánu. K uvedenému je nutno si uvědomit, že byť by byl v rámci trestního řízení poškozenému pravomocně přiznán nárok na náhradu škody, nelze ho uspokojit prostřednictvím orgánů činných v trestním řízení na zajištěném majetku obviněného.⁵⁷ Uspokojení tohoto nároku bude možné pouze podáním návrhu na výkon rozhodnutí na základě příslušných občanskoprávních předpisů, jmenovitě ustanovení § 251 a násl. o.s.ř. V uvedené dvouměsíční lhůtě má tak poškozený čas na to, aby podnikl potřebné kroky k uspokojení svého nároku. Autoři Šámal a kol. k uvedenému správně podotýkají, že zákonem stanovená dvouměsíční lhůta se může jevit jako krátká, „poškozený však může nežádoucím důsledkům spočívajícím v zašantročení do té doby zajištěného majetku čelit tím, že pokud mu byl nárok na náhradu škody pravomocně přiznán, podá ihned po právní moci takového rozsudku návrh na výkon rozhodnutí, anebo v případě, že byl odkázán se svým nárokem na náhradu škody na řízení ve věcech občanskoprávních, urychleně podá žalobu na náhradu škody v občanskoprávním řízení, a to se současným návrhem na vydání předběžného opatření podle § 75 odst. 1 o.s.ř., týkajícího se do té doby zajištěného majetku, protože je obava, že by výkon soudního rozhodnutí byl ohrožen.“⁵⁸

Rovněž proti rozhodnutí o zrušení zajištění nároku poškozeného na majetku obviněného je potom přípustná stížnost, které zákon přiznává odkladný účinek.

⁵⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 17.3.1970, sp.zn. 7 Tz 5/70

⁵⁷ Zde je pak, jak již bylo shora uvedeno, výhodnější postavení poškozeného při složení peněžité jistoty obviněným, neboť v daném případě má poškozený jistotu, že po pravomocně přiznaném nároku na náhradu škody bude ze složené peněžité jistoty bez dalšího uspokojen.

⁵⁸ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 339-340

2.7. Poučení poškozeného o jeho právech

2.7.1. Obecná poučovací povinnost orgánů činných v trestním řízení

§ 46 tr.řádu obsahuje obecnou poučovací povinnost orgánů činných v trestním řízení vůči osobě poškozeného a rovněž další povinnost, která s poučovací povinností významným způsobem souvisí, a sice povinnost poskytnout poškozenému plnou možnost k jejich uplatnění. Poučovací povinnost ze strany orgánů činných v trestním řízení se vztahuje na celé trestní řízení. Vzhledem ke skutečnosti, že poškozený o svých právech musí být poučen již na počátku trestního řízení, leží břemeno poučovací povinnosti zejména na policejních orgánech v rámci přípravného řízení.

Uvedené poučení se však často omezuje pouze na předání předepsaného tiskopisu, který se, poté, co jej poškozený opatří svým podpisem, stává součástí trestního spisu. V praxi se pak autorka setkala již i s tiskopisy, které byly četným kopírováním téměř nečitelné, přesto byly poškozeným podepsány a následně založeny do spisu.

Autorka má však za to, že právě důslednému a srozumitelnému poučení poškozeného o jeho právech by orgány činné v trestním řízení měly věnovat náležitou pozornost. Bez dostatečného poučení totiž poškozený jen těžko bude moci svá práva náležitým způsobem uplatnit. Poškozený by pak v rámci uvedeného poučení měl být seznámen rovněž s celým předpokládaným průběhem trestního řízení včetně možnosti, že bude v projednávané trestní věci v rámci přípravného řízení, ale i před soudem v hlavním líčení vyslechnut jako svědek. Takové poučení by mělo být v první řadě ústní, aby měl poškozený bezprostřední možnost dotazovat se orgánu činného v trestním řízení na jakékoliv případné nesrovnalosti s uplatněním jeho práv. Tiskopis s výčtem práv poškozeného, který následně poškozený podepisuje a který zůstává součástí trestního spisu, by potom měl v jednom vyhotovení náležet rovněž poškozenému.

Orgány činné v trestním řízení musí důsledně dbát toho, aby se poučení poškozeného vztahovalo výhradně na procesněprávní otázky, nikoliv otázky hmotněprávní. V opačném případě by totiž došlo k porušení zásady rovnosti stran v trestním řízení, neboť poškozený by byl oproti obviněnému neoprávněně zvýhodněn.

Součástí poučení poškozeného už v přípravném řízení by potom mělo být upozornění, že poškozený má včas předložit doklady, z nichž je patrna výše jeho nároku na náhradu škody. Např. při ublížení na zdraví lékařské ohodnocení bolestného, potvrzení o výši rozdílu mezi nemocenským a průměrným měsíčním výdělkem poškozeného v případě pracovní neschopnosti, při škodě na věci fakturu o vyúčtování opravy vyvolané poškozením věci (např. motorového vozidla).⁵⁹

2.7.2. Speciální poučovací povinnost orgánů činných v trestním řízení

Speciálně v ustanovení § 44a tr.řádu je potom upravena povinnost orgánů činných v trestním řízení informovat poškozeného (ale i svědka) v případě, že mu ze strany obviněného jeho pobytem na svobodě hrozí nebezpečí, o možnosti požádat právě o informaci, že se obviněný ocitl na svobodě. Jde o zvláštní případ poučovací povinnosti, která byla do tr.řádu zařazena zák. č. 283/3004 Sb. s účinností ke dni 1. července 2004. Na toto zákonné ustanovení dále navazují § 70a odst. 2 a § 321 odst. 5 tr.řádu. Dle důvodové zprávy k tomuto zákonu⁶⁰ z praxe vyplynula potřeba, aby oběti násilných trestných činů byly v určitých případech informovány o tom, zda a kdy byl pachatel propuštěn z vazby či výkonu trestu odnětí svobody. Rovněž je zde zmíněno Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 15.3.2001 o postavení obětí v trestním řízení (2001/220/JVV), ze kterého uvedená novela vychází.

Skutečnost, že poškozenému (svědkovi) možným pobytem obviněného na svobodě hrozí nebezpečí, musí příslušný orgán činný v trestním řízení posoudit na základě konkrétních okolností projednávaného případu, osoby obviněného a jeho předchozím vztahem k poškozenému (svědkovi). Poškozený (svědek) má právo žádat o poskytnutí informace, že byl obviněný propuštěn z vazby nebo z ní uprchl či že byl odsouzený propuštěn z výkonu trestu nebo z něj uprchl. Žádost o poskytnutí uvedených informací směřuje poškozený (svědek) k orgánu, který v této době vede řízení; v přípravném řízení je takovým orgánem příslušný státní zástupce, po podání obžaloby a v případě, že se jedná o odsouzeného, který je ve výkonu trestu odnětí svobody, je tímto orgánem soud, který vede (vedl) řízení v prvním stupni (§ 44a odst. 2 tr.řádu).

⁵⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 22.2.1967, sp.zn. Pls 3/67

⁶⁰ Důvodová zpráva k návrhu zák. PSP ze dne 4.8.2003, tisk 424/0

Samotnou informaci, že obviněný byl propuštěn z vazby na svobodu nebo z ní uprchl, oznámí poškozenému (svědkovi) v den, kdy k této skutečnosti došlo, orgán činný v trestním řízení, který v dané době vede řízení (§ 70a odst. 2, odst. 3 tr.řádu). Informaci, že byl odsouzený propuštěn z výkonu trestu nebo z něj uprchl, potom poškozenému (svědkovi) podává věznice, a to nejpozději den následující po dni, kdy k této skutečnosti došlo. Se žádostí poškozeného (svědka) o poskytnutí takové informace pak musí být věznice seznámena soudem, který vede (vedl) příslušné řízení (§ 321 odst. 5 tr.řádu).

Autor Vantuch⁶¹ toto zákonné ustanovení však považuje za nedostatečné, a to s odůvodněním, že vzhledem k rozloze České republiky mohou z této úpravy vyplynout poškozeným a svědkům značné problémy, protože propuštěný či uprchlý obviněný se během jediného dne může dostat na kterékoliv místo v republice. S ohledem na uvedené tak de lege ferenda navrhuje o propuštění obviněného, jemuž končí celková doba trvání vazby dle § 71 odst. 8, odst. 9 tr.řádu, poškozeného (svědka) informovat nejpozději v den předcházející propuštění obviněného z vazby na svobodu; o propuštění obviněného, u kterého bylo v průběhu trvání vazby rozhodnuto o propuštění na svobodu, neprodleně poté, co je rozhodnuto o jeho propuštění z vazby a o uprchnutí obviněného z vazby bezodkladně poté, co je útěk obviněného zjištěn. U odsouzených, kteří mají být propuštěni z výkonu trestu, by měl potom poškozený (svědek) obdržet písemné informace ještě před jejich propuštěním a v případě uprchnutí z výkonu trestu odnětí svobody by pak mělo docházet k upozornění ohrožených poškozených a svědků neprodleně poté, co je útěk zjištěn.

S touto úvahou na možnou změnu platné právní úvahy se autorka ztotožňuje, neboť stávající lhůty pro informování poškozeného či svědka považuje za nedostatečné. Tyto informace totiž budou efektivní pouze v případě, že se k ohroženým osobám dostanou co nejrychleji a, pokud možno, dokonce s předstihem.

Autor Vantuch⁶² dále otevírá diskuzi, zda žádost o poskytnutí informace podle § 44a odst. 2 tr.řádu může učinit pouze ten poškozený (svědek), který byl o této možnosti poučen příslušným orgánem činným v trestním řízení, nebo každý

⁶¹ Vantuch, P. K informování poškozených a svědků trestného činu o odsouzeném (obviněném). Trestněprávní revue, 2005, č. 1, s. 17.

⁶² Vantuch, P. K informování poškozených a svědků trestného činu o odsouzeném (obviněném). Trestněprávní revue, 2005, č. 1, s. 16.

poškozený (svědek), který pociťuje nebezpečí z pobytu obviněného na svobodě. Autor uzavírá, že právo požadovat informace dle ustanovení § 44a odst. 1 tr.řádu má každý poškozený (svědek), který dovozuje shora uvedené nebezpečí, neboť možnost podání informace uvedené v § 44a odst. 1 tr.řádu nemá být závislá na poučení, ale na faktu, zda uvedené nebezpečí hrozí či nikoliv. Stejným způsobem hodnotí tuto výkladovou otázku i autoři Růžička, Púry a Zezulová,⁶³ kteří se přiklánějí k naznačenému širšímu výkladu tohoto zákonného ustanovení. S těmito názory se autorka plně ztotožňuje, neboť má za to, že se jedná o natolik závažnou otázku, že aplikace uvedeného zákonného ustanovení nemůže být odvislá pouze od rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení, zda poškozeného (svědka) o této možnosti poučí či nikoliv. Při zkoumání shora uvedeného „nebezpečí“ je nutné zkoumat i subjektivní pocity poškozeného (svědka) a jejich příčiny a je nutné dát všem poškozeným (svědkům) možnost chránit svoji osobu. Zda jsou uvedené subjektivní pocity poškozeného (svědka) oprávněné, pak bude muset příslušný orgán činný v trestním řízení zkoumat, jak již bylo shora uvedeno, na základě konkrétních okolností projednávaného případu, osoby obviněného a jeho předchozím vztahem k poškozenému (svědkovi).

K uvedenému autor Vantuch správně dodává, že „je třeba si však uvědomit, že vyrozumívání poškozených a svědků je pouze základním předpokladem, aby se tyto osoby mohly samy chránit, či aby mohly být ochráněny před nebezpečím, které jim hrozí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě. V tomto směru je třeba přijmout ještě řadu celospolečenských opatření v řadě právních předpisů tak, aby ochrana ohrožených osob byla skutečně zabezpečena a aby nezůstalo pouze u jejich vyrozumívání, které samo o sobě jejich ochranu neřeší.“⁶⁴

⁶³ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 335-336

⁶⁴ Vantuch, P. Novela trestního řádu. Právní rádce, 2004, č. 8, s. 51.

2.8. Vzdání se procesních práv

Stejně tak, jak trestní řád přiznává poškozenému určitý katalog práv, která může poškozený jako strana trestního řízení v průběhu trestního řízení uplatnit, dává rovněž poškozenému možnost těchto práv se vzdát. Tato možnost bude poškozenými využita zejména v případě, pokud se budou od probíhajícího trestního řízení, které mohou pociťovat jako další psychickou zátěž, chtít co nejvíce distancovat. V případě, že se poškozený předepsaným způsobem svých procesních práv vzdá, budou orgány činné v trestním řízení postupovat, jako by se tento poškozený v trestním řízení vůbec nevyskytoval. Je sice pravděpodobné, že poškozený bude mít v rámci trestního řízení určité povinnosti, ty se však budou odvíjet pouze od jeho možného postavení jako svědka v uvedené trestní věci. Poškozený se totiž může vzdát pouze všech procesních práv, která mu v souvislosti s jeho postavením v rámci trestního řízení trestní řád přiznává, nikoliv pouze některých z nich.

Ze zákonného ustanovení § 43 odst. 4 tr.řádu, které tuto možnost poškozenému přiznává, vyplývají dvě zásadní skutečnosti. V první řadě se poškozený může vzdát pouze svých procesních práv, která v průběhu trestního řízení má. Nemůže se tak vzdát svých práv hmotněprávních, tedy svého nároku na náhradu škody, bude tak pouze na jeho rozhodnutí, zda bude tento druh práv uplatňovat či nikoliv. Uvedené zákonné ustanovení potom předepisuje formu, která musí být poškozeným při vzdání se procesních práv dodržena. Poškozený se svých procesních práv může vzdát pouze výslovným prohlášením orgánu činnému v trestním řízení, konkludentní projev vůle tak ke vzdání se procesních práv nepostačuje.

Autoři Šámal a kol.⁶⁵ poukazují na skutečnost, že vzdání se procesních práv neznamená, že by orgány činné v trestním řízení v důsledku toho ztratily svou povinnost, zakotvenou v ustanovení § 46 tr.řádu, poškozeného o jeho právech poučit. K uvedenému by autorka spíše konstatovala, že v případě, že poškozený projeví (a může se to stát například již v samém počátku trestního řízení, dokonce před samotným zahájením trestního řízení – při podání trestního oznámení) zájem učinit prohlášení o tom, že se svých procesních práv vzdává,

⁶⁵ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 306

měl by ho orgán činný v trestním řízení především upozornit na důsledky tohoto prohlášení a nabídnout mu poučení o všech jeho procesních právech, aby poškozený mohl své rozhodnutí na základě těchto informací objektivně posoudit. Jak autoři Růžička, Púry, Zezulová⁶⁶ totiž správně konstatují, problematickým by se mohlo jevit plnění poučovací povinnosti v případě, že se poškozený vzdá svých práv na samém počátku trestního řízení. Vzhledem k tomu, prohlášení poškozeného je nutno bezpodmínečně respektovat, přičemž nelze postupovat tak, že mu budou takřikajíc vnucovány k vyjádření jakékoliv písemné materiály orgánů činných v trestním řízení (v tomto případě poučení poškozeného), jeví se jako plně odůvodněný závěr, že splnění poučovací povinnosti v tomto případě nepřichází v úvahu. Na druhou stranu pokud se poškozený rozhodne vzdát svých procesních práv až v průběhu trestního řízení, v případě, že s orgány činnými v trestním řízení v dané trestní věci již spolupracoval, měl být jimi i o svých právech dle ustanovení § 46 tr.řádu již dříve náležitě poučen.

Prohlášení poškozeného, že se v daném trestním řízení vzdává svých procesních práv, není neodvolatelné. Poškozený může kdykoliv své prohlášení vzít zpět, v daném případě však nebude moci svá znovu nabytá práva vykonávat zpětně, ale až ode dne, kdy své prohlášení vzal zpět, a pouze ta, která bude mít právě ode dne zpětvzetí jeho prohlášení. Pokud jde o formu zpětvzetí prohlášení, má autorka za to, že vzhledem ke skutečnosti, že vzdání se procesních práv musí mít formu výslovného prohlášení orgánu činnému v trestním řízení, musí mít stejnou formu i zpětvzetí tohoto prohlášení.

⁶⁶ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 277

2.9. Trestní stíhání se souhlasem poškozeného

2.9.1. Trestní stíhání podmíněně souhlasem poškozeného

Ustanovení § 163 tr.řádu, které zakotvuje, že trestní stíhání některých trestných činů je možné pouze za situace, že k němu dá poškozený souhlas, představuje výrazný průlom do jinak v trestním řízení obecně platných zásad legality a oficiality. Konflikt zájmu státu na trestním stíhání a zájmu poškozeného, který má blízký vztah k pachateli, je zde řešen ve prospěch poškozeného, který má v daném momentě právo disponovat s celým trestním řízením. Toto dispoziční právo však ustanovení § 163 odst. 1 tr.řádu nepřiznává všem poškozeným, nýbrž pouze těm, u kterých je předpoklad, že je k osobě pachatele trestné činnosti pojí určitý citový, emoční vztah. V případě trestného činu násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 197a, pomluvy podle § 206, neposkytnutí pomoci podle § 207 a 208, poškozování cizích práv podle § 209, ublížení na zdraví podle § 221, 223 a 224, ohrožování pohlavní nemocí podle § 226, omezování osobní svobody podle § 231 odst. 1, 2, vydírání podle § 235 odst. 1, porušování domovní svobody podle § 238 odst. 1, 2, krádeže podle § 247, zpronevěry podle § 248, neoprávněného užívání cizí věci podle § 249, neoprávněného zásahu do práva k domu, bytu nebo nebytovému prostoru podle § 249a, podvodu podle § 250, podílnictví podle § 251 a 252, lichvy podle § 253, zatajení věci podle § 254, porušování povinnosti při správě cizího majetku podle § 255, poškozování věřitele podle § 256 a poškozování cizí věci podle § 257 tr.zák. se jedná o ty poškozené, kteří by v procesním postavení svědka měli zároveň právo vůči pachateli trestné činnosti odeprít výpověď. V návaznosti na ustanovení § 100 odst. 2 tr.řádu jde tak o poškozené, vůči kterým je osoba pachatele příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner nebo druh anebo jiná osoba v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pociťovali jako újmu vlastní. V případě trestného činu znásilnění podle § 241 odst. 1, odst. 2 tr.zák. má toto právo poškozený, vůči kterému pachatel je nebo v době spáchání činu byl manželem nebo druhem. Stejným způsobem je trestní stíhání pachatele podmíněně souhlasem poškozeného v případě, že se měl dopustit trestného činu opilství dle § 201a tr.zák., pokud jinak vykazuje znaky skutkové podstaty některého z těchto trestných činů.

Až na trestný čin znásilnění dle § 241 odst. 1, odst. 2 tr.zák. a trestný čin opilství dle § 201a tr.zák., který by jinak vykazoval znaky skutkové podstaty trestného činu znásilnění podle § 241 odst. 1, odst. 2 tr.zák., musí poměr mezi poškozeným a obviněným, který zakládá povinnost řídit se stanoviskem poškozeného k trestnímu stíhání obviněného, existovat v době, kdy se trestní stíhání vede.⁶⁷ K tomu autoři Růžička, Púry a Zezulová⁶⁸ dodávají, že rovněž v již zahájeném trestním řízení nelze pokračovat, pokud v jeho průběhu mezi obviněným a poškozeným takový poměr vznikne a poškozený souhlas odepře či o něj nebyl vůbec žádán. Pokud jde o samotný trestný čin znásilnění dle § 241 odst. 1, odst. 2 tr.zák. a trestný čin opilství dle § 201a tr.zák., který by jinak vykazoval znaky skutkové podstaty trestného činu znásilnění podle § 241 odst. 1, odst. 2 tr.zák., zde musí být udělen souhlas s trestním stíháním poškozeným rovněž i za situace, že mezi ním a obviněným existoval takový poměr již v době spáchání trestného činu.

O právu poškozeného odepřít souhlas s trestním stíháním obviněného musí být poškozený v rámci obecné poučovací povinnosti dle ustanovení § 46 tr.řádu náležitě a srozumitelně poučen, jakož i o důsledcích, které z možného odepření souhlasu mohou vést, rovněž včetně možnosti vzít udělený souhlas s trestním stíháním zpět. Na nezjištění stanoviska poškozeného v trestním řízení za podmínek ustanovení § 163 odst. 1 tr.řádu je potom nutno pohlížet jako na neodstranitelnou procesní vadu tohoto trestního řízení.⁶⁹

Právo vzít již udělený souhlas s trestním stíháním zpět je dle ustanovení § 163 odst. 2 tr.řádu možné až do doby, kdy se odvolací soud odebere k závěrečné poradě, tedy prakticky téměř po celou dobu trestního řízení. V případě vydání trestního příkazu s ohledem na odlišný způsob jeho vyhlášení je dle § 314g odst. 3 tr.řádu udělený souhlas možné vzít zpět do doby, než je trestní příkaz doručen alespoň některé z osob obviněného, osob, které jsou v jeho prospěch oprávněny podat odvolání, a tedy i odpor a státního zástupce. Pokud vzal však poškozený souhlas s trestním stíháním zpět, již ho znovu udělit nelze.

⁶⁷ Tento závěr vyplývá rovněž z usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 1.6.2005, sp.zn. 3 Tdo 567/2005

⁶⁸ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 541

⁶⁹ Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 21.6.2006, sp.zn. 5 To 40/2006

Samotný souhlas s trestním stíháním může mít dle ustanovení § 163 odst. 2 tr.řádu dvě formy, buď písemnou nebo ústní, která je zaznamenána do protokolu. Souhlas udělený jiným způsobem potom nebude mít žádné právní účinky, nelze ho například dovodit konkludentně z jednání poškozeného. Autorka však nevidí žádný důvod, proč by udělení souhlasu s trestním stíháním nemohlo mít rovněž formu podání v elektronické podobě, opatřeného elektronickým podpisem dle zák. č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu, ve znění pozdějších předpisů. Možnost učinit podání v elektronické podobě za podmínky, že bude elektronicky podepsané podle zvláštních předpisů, je upravena v ustanovení § 59 odst. 1, odst. 2 tr.řádu a autorka má za to, že tato forma udělení či odepření souhlasu s trestním stíháním dle ustanovení § 163 tr.řádu by měla být rovněž právně relevantní, stejně jako forma písemná či ústní, která je zaznamenána do protokolu.

Udělení souhlasu poškozeného s trestním stíháním obviněného je vázáno na lhůtu uvedenou v ustanovení § 163a odst. 2 tr.řádu. Dle tohoto zákonného ustanovení jestliže se poškozený na výzvu orgánu činného v trestním řízení ihned nevyjádří, zda souhlasí s trestním stíháním podle § 163 tr.řádu, tento orgán mu poskytne podle povahy věci k vyjádření přiměřenou lhůtu, nejvýše však 30 dnů. Povahou věci se dle tohoto zákonného ustanovení rozumí zejména nutnost zhodnotit složitost a závažnost projednávané věci, zohlednit vztah poškozeného k obviněnému, otázku jeho aktuálního zdravotního stavu a osobní situace.⁷⁰ U zkráceného přípravného řízení vzhledem k jeho povaze a nutnosti dodržení zákonné lhůty uvedené v ustanovení § 179b odst. 4 tr.řádu bude nutné logicky poskytnout lhůtu k vyjádření kratší. Při poskytování lhůty k vyjádření musí příslušný orgán činný v trestním řízení poškozeného zároveň poučit, že nevyjádřením se v této zákonné lhůtě, resp. po jejím marném uplynutí již poškozený nebude moci souhlas s trestním stíháním udělit, s důsledky níže uvedenými. Forma poučení je zde obligatorně písemná.

Neposkytnutí souhlasu poškozeného s trestním stíháním za podmínek a způsobem shora uvedeným má za následek nepřípustnost trestního stíhání dle § 11 odst. 1 písm. i/ tr.řádu. To však neplatí v případě, pokud i přes odepření udělení

⁷⁰ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 1255

souhlasu poškozeným obžalovaný na projednání věci trvá (ustanovení § 11 odst. 3 tr.řádu).

Podle § 44 odst. 1 tr.řádu oprávnění poškozeného nemůže vykonávat ten, kdo je v trestním řízení stíhán jako spoluobviněný. To se však netýká institutu souhlasu poškozeného s trestním řízením, neboť vůči tomuto zákonnému ustanovení je § 163 tr.řádu ustanovením zvláštním. V daném případě je tedy trestní stíhání vázáno na souhlas poškozeného spadajícího do definice uvedené v ustanovení § 163 odst. 1 tr.řádu i v případě, že by se zároveň jednalo o spoluobviněného v dané trestní věci.

Takovémuto výkladu ustanovení § 163a tr.řádu nebrání ani § 44 odst. 1 tr.řádu, podle něhož oprávnění poškozeného nemůže vykonávat ten, kdo je v trestním řízení stíhán jako spoluobviněný. Takový obviněný nemůže uplatňovat ta práva, která jsou specifická právě pro poškozené, např. nemůže navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit škodu způsobenou trestným činem (§ 43 odst. 2 tr.řádu), nemůže navrhnout zajištění nároku poškozeného (§ 47 odst. 4 tr.řádu), ani se nemůže dát zastupovat zmocněncem (§ 50 odst. 1 tr.řádu), popř. požadovat náhradu nákladů potřebných k účelům uplatnění nároku na náhradu škody v trestním řízení (§ 154 tr.řádu) apod. Možnost dát v případech uvedených v § 163a tr.řádu souhlas s trestním stíháním je však širším právem, které dává zákon poškozenému v zájmu ochrany jeho rodinných vztahů. Tato ochrana nemůže být odepřena pachateli - případně obviněnému, který je též subjektem těchto vztahů. Ustanovení § 163a tr.řádu se tedy vztahuje i na pachatele, resp. spoluobviněného v trestním řízení, přičemž podle § 2 odst. 13 tr.řádu všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny mu umožnit uplatnění těchto jeho práv.⁷¹

Trestní řád v ustanovení § 163 odst. 1 tr.řádu rovněž řeší případ, kdy trestným činem či trestnými činy spáchanými v jednočinném souběhu bylo poškozeno několik osob. Dle tohoto zákonného ustanovení je-li poškozených jedním skutkem několik, postačí souhlas byť jen jednoho z nich. Pokud tedy nebude dán souhlas jen některým z více poškozených projednávaným trestným

⁷¹ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 20.3.1991, sp.zn. 4 To 61/1991, dle kterého dopustí-li se sourozenci vzájemným fyzickým napadením trestného činu ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 tr. zák., je možno trestní stíhání každého z nich konat jen tehdy, souhlasí-li s tím druhý ze sourozenců (§ 163a odst. 1 tr.řádu). Na souhlas je třeba se jich před zahájením trestního stíhání výslovně dotázat.

činem, lze v trestním stíhání pokračovat, ale obviněnému nelze přičítat spáchání trestného činu na tom poškozeném, který odepřel dát souhlas s trestním stíháním.⁷²

Pokud dojde k situaci, že bylo zahájeno trestní stíhání pro trestný čin, který není vyjmenován v ustanovení § 163 odst. 1 tr.řádu, a následně v průběhu trestního stíhání dojde ke změně právní kvalifikace projednávaného skutku, je nutno se poškozeného spadajícího do definice uvedené v ustanovení § 163 odst. 1 tr.řádu dotázat, zda k probíhajícímu trestnému stíhání dává souhlas.⁷³ Stejným způsobem pak bude nutné postupovat i v případě, že dojde ke změně právní kvalifikace pouze v rámci trestných činů uvedených právě v ustanovení § 163 tr.řádu. Autoři Růžička, Púry a Zezulová⁷⁴ totiž správně poukazují na skutečnost, že souhlas k trestnímu stíhání se dává vždy pro konkrétní trestný čin uvedený v taxativním výčtu ustanovení § 163 odst. 1 tr.řádu.

Zajímavá situace potom nastává u souběhu trestných činů a u pokračujícího trestného činu. Pokud je vedeno trestní stíhání pro jednočinný souběh trestných činů, když trestní stíhání pouze některého z nich podléhá souhlasu poškozeného dle ustanovení § 163 odst. 1 tr.řádu, pokud tento souhlas udělen není, trestní stíhání je nadále vedeno pouze pro ty trestné činy, u kterých trestní stíhání souhlasem poškozeného podmíněno není. Pro trestné činy, u kterých nebyl souhlas s trestným stíháním dán, však trestní stíhání zastavit nelze. V daném případě pak obviněný musí být pouze upozorněn na změnu právní kvalifikace stíhaného skutku (§ 160 odst. 6 tr.řádu, § 176 odst. 2 tr.řádu a § 190 odst. 2 tr.řádu).

Pokud v případě pokračujícího trestného činu je poškozeno více osob a pouze někteří z nich v rámci jednotlivých dílčích útoků mají dispoziční oprávnění podle § 163 odst. 1 tr.řádu v případě, že tito poškození souhlas s trestním stíháním neposkytnou či ho vezmou zpět, v rámci tohoto dílčího útoku naopak k zastavení trestního stíhání dojde, není nutné však tento dílčí útok vypouštět z obžaloby, návrhu na potrestání ani jakéhokoliv rozhodnutí.

⁷² Autoři Šámal a kol. (Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 1263) zmiňují v daném případě trestný čin ublížení na zdraví dle § 224 tr.řádu. Obdobným způsobem rovněž Šídová, D. Nad změnami v trestních kodexech. Právo a zákonnost, 1991, č. 5, s. 276

⁷³ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 4.9.2002, sp.zn. 5 Tdo 547/2002

⁷⁴ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 539

Možnost zastavit trestní stíhání pro určitý trestný čin v rámci jednočinného souběhu trestných činů a pro jednotlivý dílčí útok v rámci pokračujícího trestného činu zakotvila avšak až novela trestního řádu zák. č. 265/2001 Sb., v rámci které byl do ustanovení § 12 tr.řádu vložen nový 12. odstavec, dle kterého se skutkem podle tr.řádu rozumí též dílčí útok pokračujícího trestného činu, není-li výslovně stanoveno jinak. Podle učebnice trestního práva⁷⁵ tak má s ohledem na znění § 12 odst. 12 tr.řádu tedy pokračování v trestném činu jiný význam v hmotněprávním smyslu, kde platí, že pokračování v trestném činu je jeden skutek, jeden trestný čin, a jiný v procesněprávním smyslu, kde každý dílčí útok pokračujícího trestného činu je samostatným skutkem, není-li uvedeno jinak. Toto procesní pojetí, odlišné od pojetí hmotněprávního, se promítá i do ustanovení § 11 odst. 2 tr.řádu, podle kterého, týká-li se důvod nepřipustnosti trestního stíhání jen některého z dílčích útoků pokračujícího trestného činu, nebrání tomu, aby se ohledně zbylé části takového činu konalo trestní stíhání.

Pokud jde o otázku přechodu dispozičního práva poškozeného v podobě udělení souhlasu s trestním stíháním za podmínek uvedených v § 163 odst. 1 tr.řádu, udělení takového souhlasu je právem vázícím se pouze na osobu poškozeného a nemůže dědictvím přecházet na okruh oprávněných dědiců. Předmětem dědictví jsou věci a majetková práva. Lze poukázat i na to, že například nároky vyplývající z bolestného či ztížení společenského uplatnění rovněž na dědice nepřecházejí. Z toho, že postup podle § 163a odst. 1 tr.řádu umožňuje trestní řád i ve vztahu k trestným činům nemajetkového charakteru, lze rovněž usoudit, že nejde jen o vztah příslušných osob k majetku.⁷⁶

Pokud dojde k situaci, že poškozený s dispozičním oprávněním dle § 163 odst. 1 tr.řádu zemře ještě před tím, než souhlas s trestním stíháním udělil, zakládá tato skutečnost rovněž nepřipustnost trestního stíhání dle ustanovení § 11 odst. 1 písm. i/ tr.řádu. Případy, kdy souhlas poškozeného s trestním stíháním pro některý z trestných činů uvedených v § 163 tr.řádu není třeba, jsou vyjmenovány v ustanovení § 163a odst. 1 tr.řádu a ze znění tohoto ustanovení je zřejmé, že smrt poškozeného, nebyla-li způsobena posuzovaným činem, nezakládá důvod, pro který by souhlas poškozeného nebylo třeba. Pro tyto případy nelze souhlas poškozeného nahradit případnými souhlasy jeho dědiců, jak bylo rovněž shora

⁷⁵ Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 423

⁷⁶ Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 29.10.1997, sp.zn. 8 To 419/1997

uvedeno.⁷⁷ Autorka však v daném směru tuto zákonnou úpravu nepovažuje za správnou. Jak již bylo výše uvedeno, uvedený zákonný institut souhlasu poškozeného odráží zejména jeho blízký citový vztah a vazbu k osobě obviněného.

Autorka má za to, že by smrt poškozeného neměla být důvodem pro nepřipustnost trestního stíhání. Smrtí poškozeného totiž ztrácí institut souhlasu s trestním stíháním, který má své opodstatnění z důvodu existence citových vazeb právě mezi poškozeným a obviněným, smysl. Lze si představit, že před svou smrtí poškozený pouze nestačil souhlas s trestním stíháním udělit, za dané situace pak obviněný trestnímu stíhání unikne, což autorka z hlediska individuální a generální prevence nepovažuje za správné.

2.9.2. Případy, kdy trestní stíhání souhlasem poškozeného podmíněno není

Případy, kdy sice poškozený splňuje kritéria uvedená v ustanovení § 163 odst. 1 tr.řádu, avšak jeho souhlas s trestním stíháním není třeba a jeho stanovisko k tomuto trestnímu stíhání se tak ani nezjišťuje, vymezuje ustanovení § 163a odst. 1 tr.řádu. Jsou to případy, kdy takovým trestným činem byla způsobena smrt, poškozený není schopen dát souhlas pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo pro kterou byla jeho způsobilost k právním úkonům omezena, dále v případě, že poškozeným je osoba mladší patnácti let a pokud je z okolností zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.

V případě smrti poškozeného v důsledku spáchaného trestného činu, pro který se trestní stíhání vede, nebudou s výkladem této podmínky vylučující nutnost vyžádání souhlasu poškozeného s trestním stíháním v praxi zřejmě žádné výkladové obtíže. Pokud jde o druhou podmínku, a sice to, že poškozený není schopen dát souhlas pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo pro kterou byla jeho způsobilost k právním úkonům omezena, ani zde autorka nevidí prostor pro žádné výkladové obtíže.

Další podmínkou, kdy souhlasu poškozeného s trestním stíháním není třeba, je případ, kdy poškozený nedovrší ještě věku patnácti let. Autoři Šámal a kol.⁷⁸ uvádějí, že uvedený věk poškozeného je rozhodný v době, kdy se trestní

⁷⁷ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 3.7.2002, sp.zn. 5 To 31/2002

⁷⁸ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 1254

stíhání má vést či vede, není tedy rozhodná doba, kolik let bylo poškozenému v době, kdy byl trestný čin spáchán. V případě, že poškozený již dovršil věku patnácti let či v průběhu trestního stíhání obviněného tuto věkovou hranici dovrší, získává dispoziční oprávnění uvedené v ustanovení § 163 odst. 1 tr.řádu a příslušný orgán činný v trestním řízení musí stanovisko poškozeného k trestnímu stíhání zjistit. S ohledem na skutečnost, že poškozený ještě do dovršení zletilosti nemá plnou způsobilost k právním úkonům, souhlas s trestním stíháním je oprávněn učinit zákonný zástupce, případně opatrovník poškozeného.

Oproti tomu autoři Růžička, Púry a Zezulová⁷⁹ se přiklánějí k názoru, že uvedený věk poškozeného se vykládá podle doby, kdy byl trestný čin spáchán. Nic na tom dle uvedených autorů nemění ani ustanovení § 163 odst. 1 tr.řádu (s výjimkou týkající se trestného činu znásilnění podle § 241 odst. 1, odst. 2 tr.zák.), podle kterého se vychází z doby, kdy se o skutku rozhoduje, neboť zde tento závěr plyne bezprostředně ze znění citovaného ustanovení. Dalším argumentem je dle zmíněných autorů to, že pokud se vychází z pojetí, které uvádějí například citovaní autoři Šámal a kol., vede to k právní nejistotě, neboť věk poškozeného se může v různých stádiích trestního stíhání lišit.

Autorka sice souhlasí s názorem autorů Růžičky, Púryho a Zezulové v tom, že shora nastíněné procesní pojetí, jak o něm pojednávají autoři Šámal a kol., přispívá k právní nejistotě. I přes tuto skutečnost se však autorka přiklání k výkladu právě autorů Šámala a kol., neboť má za to, že právě tento výklad je v souladu s pravidly systematického výkladu právních norem a přes svou možnou problematičnost v praxi je výkladem správným.

Autorka je však dále v uvedené souvislosti toho názoru, že institut souhlasu poškozeného s trestním stíháním by měl být vázán nikoliv na dovršení věku patnácti let poškozeného, nýbrž až na dovršení jeho zletilosti, a to z toho důvodu, že nezletilí poškození by měli být před trestnou činností zvláště chráněni. To by se pak mělo projevit i v tom, že až do dovršení jejich zletilosti by měli být obvinění z trestných činů uvedených v ustanovení § 163 odst. 1 tr.řádu bez ohledu na stanovisko nezletilých poškozených trestně stíháni, a to i přes skutečnost, že mezi nimi a poškozenými existuje blízký citový vztah. Autorka má totiž za to, že v daných případech i z hlediska individuální a generální prevence zde zájem nad

⁷⁹ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 547

trestním stíháním a případným potrestáním pachatele trestného činu převažuje nad citovými vazbami mezi obviněným a nezletilým poškozeným.⁸⁰

V praxi největší potíže bude zřejmě vyvolávat poslední podmínka vyloučení nutnosti souhlasu s trestním stíháním, a sice to, že z okolností bude zřejmé, že poškozený nedal souhlas nebo vzal svůj souhlas zpět v tísní vyvolané výhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností. Tísní ve smyslu § 163a odst. 1 písm. d/ tr.řádu se rozumí stav, byť přechodný, vyvolaný výhrůžkami, které vedou k omezení volnosti rozhodování, kdy se utiskovaná osoba ocitá v těžkostech a nesnázích, které ovlivňují její rozhodování o souhlasu s trestním stíháním.⁸¹ V případě, že příslušný orgán činný v trestním řízení zaznamená určité náznaky toho, že souhlas s trestním stíháním byl vzat poškozeným v tísní, bude muset se těmto okolnostem náležitě věnovat a prošetřit možnost pokračování v trestním stíhání obviněného.

Taková tíseň bude však dle autorky v praxi jen velmi těžko prokazovatelná. Tento názor vyslovuje v souvislosti s problematikou domácího násilí taktéž autorka Kacafírková,⁸² která zároveň dodává, že „v tomto zákonném ustanovení lze spatřit určitou snahu státu vyrovnat se okolním zemím Evropy, umožnit stíhání domácího násilí bez ohledu na vyjádření oběti a tím potažmo přispět i k preventivnímu působení na potenciální pachatele domácího násilí. (...) Jako první krok, který bere na vědomí problematiku domácího násilí, je jistě velice záslužná. Na druhou stranu otázkou zůstává, jak budou orgány činné v trestním řízení prokazovat, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět pod určitým tlakem, když sama oběť toto nepotvrdí, jak se budou posuzovat okolnosti, z kterých by mělo být zřejmé, že zde byl onen nátlak či tíseň apod.“ V daném případě se bude nutné zaměřit jak na osobu poškozeného a způsob jeho chování, tak na osobu obviněného, osobní a majetkové poměry poškozeného i další skutečnosti, které by mohly tuto otázku objasnit. Záviset pak bude ve velké míře na konkrétních okolnostech toho kterého případu.

⁸⁰ ze stávající právní úpravy ustanovení § 163 odst. 1 tr.řádu by pak bylo vhodné vyjmout ve výčtu trestných činů kvalifikovanou skutkovou znásilnění dle § 241 odst. 1, odst. 2 tr.zák., i když si je autorka vědoma skutečnosti, že poškozený může nabýt zletilosti i před dovršením věku osmnácti let.

⁸¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22.10.2003, sp.zn. 5 Tdo 1119/2003

⁸² Kacafírková, M. Domácí násilí. Trestní právo, 2002, č. 9, s. 21

2.9.3. Zhodnocení stávající právní úpravy institutu souhlasu poškozeného s trestním stíháním

Celkově lze shrnout, že institut souhlasu poškozeného s trestním stíháním vzbuzuje u odborné veřejnosti diskuzi. Autor Musil⁸³ se zabývá otázkou možnosti rozšíření a omezení souhlasu poškozeného s trestním stíháním. Autor má za to, že úplné odstranění dispozičního práva poškozeného by bylo nesprávné a nezdůvodnitelné, za důležité však považuje správné vymezení okruhu trestných činů, u nichž poškozený může dispoziční právo uplatnit. Toto dispoziční právo by mělo být podle tohoto autora omezeno jen na takové trestné činy, jejichž objektem jsou převážně individuální zájmy samotného poškozeného, zpravidla by mělo jít o typově méně závažné trestné činy. K tomu dále uvádí, že lze zejména uvažovat o vypuštění trestného činu ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 tr.zák. a znásilnění podle § 241 odst. 1, odst. 2 tr.zák., i dalších. S tímto názorem autorka souhlasí, kdy má rovněž za to, že by bylo vhodné uvažovat o omezení dispoziční pravomoci poškozeného právě u úmyslných násilných trestných činů, a to zejména u jejich kvalifikovaných skutkových podstat. U takto závažných trestných činů totiž hraje významnou roli i hledisko generální prevence.

Autor Fenyk⁸⁴ k uvedenému tématu v souvislosti s otázkou domácího násilí uvádí, že „na jedné straně vnímáme nespornou nedostatečnost pozitivní právní úpravy postihující oblast trestných činů vyvěrajících z osobních vztahů, tedy tzv. domácího násilí, a proto zde máme návrh na změnu, doplnění a zpřísnění hmotného práva, tedy návrh na posílení ingerence státu do privátních vztahů. Na druhé straně však náš trestní řád, tedy zákon, jenž určuje procesní pravidla pro používání trestního zákona, vytváří účinnému trestnímu postihu umělou a často neodstranitelnou překážku odůvodněnou tím, že stát nemá bez souhlasu poškozeného právo vstupovat do některých privátních vztahů. Takže, buď slepě věříme ve svobodnou vůli poškozeného (a svobodu vůle poškozeného ponecháme až na výjimky na procesních důkazech) a jeho schopnost dostatečně vnímat nebezpečnost počínání pachatele, nebo opravdu chceme, aby poškozený byl účinně chráněn i proti své vůli.“ V daném směru pak autor poukazuje rovněž na skutečnost, že očekávání příslušného projevu vůle poškozeného negativně

⁸³ Musil, J. Má být omezeno dispoziční právo poškozeného udílet souhlas s trestním stíháním podle § 163 tr.ř.? Trestní právo, 2003, č. 12, s. 9 an.

⁸⁴ Fenyk, J. Některé úvahy o postizitelnosti „domácího násilí“ z hlediska současného trestního práva i záměrů de lege ferenda. Právní rozhledy, 2002, č. 12, s. 632

ovlivňuje rychlost trestního řízení ze strany policistů s ohledem na možnost poškozeného kdykoliv, tedy až do doby, kdy se odvolací soud odebere k závěrečné poradě, vzít souhlas s trestním stíháním zpět a jejich práci tím zmařit.

V dané souvislosti má autorka za to, že by bylo vhodné se pozastavit nad možností poškozeného vzít již udělený souhlas s trestním stíháním zpět. Toto právo, které poškozenému trestní řád přiznává de facto až do samotného závěru celého trestního řízení, je totiž dle názoru autorky silně v rozporu se zásadou hospodárnosti trestního řízení a rovněž se neshoduje s již zmíněným hlediskem generální prevence. Dá se také předpokládat, že poškozený svůj již udělený souhlas s trestním stíháním obviněného vezme zpět právě v důsledku nátlaku obviněného na jeho osobu. Jak již autorka shora uvedla, na tyto situace reaguje sice ustanovení § 163a odst. 1 písm. d/ tr.řádu, prokázání okolností zde uvedených však v praxi bude jen velmi obtížné, toto ustanovení tak bude tedy jen těžko uplatnitelné. Nevýhody a rizika práva poškozeného vzít svůj souhlas s trestním stíháním zpět jsou dle názoru autorky natolik velká, že má za to, že by bylo vhodné uvažovat o jeho zrušení, či spíše omezení možnosti vzít poškozeným udělený souhlas s trestním stíháním zpět pouze na stádium přípravného řízení, resp. do zahájení hlavního líčení před soudem prvního stupně.

2.10. Procesní postavení poškozeného v přípravném řízení

Trestní řád přiznává jak v přípravném řízení, tak v řízení před soudem poškozenému z titulu jeho postavení jako procesní strany trestního řízení řadu oprávnění v tom kterém stádiu trestního řízení, o kterých bude pojednáno níže. I přes skutečnost, že poškozený je sice plnohodnotnou procesní stranou v trestním řízení, rozsah jeho oprávnění i přesto není tak široký, jak je tomu u například u obviněného. To vyplývá ze skutečnosti, že poškozený v trestním řízení hájí své vlastní soukromé zájmy, dle autorů Růžičky, Púryho a Zedulové⁸⁵ je to zejména snaha dosažení satisfakce vůči pachateli trestného činu a kompenzace, tedy náhrady škody, která mu byla trestnou činností pachatele trestného činu způsobena.

Na tento fakt poukazuje rovněž autor Jelínek,⁸⁶ který uvádí, že poškozený je stranou trestního řízení, která je samostatná a nezávislá na ostatních stranách trestního řízení. Postavení poškozeného je zejména nezávislé ve vztahu ke státnímu zástupci. I když zájmy státního zástupce a poškozeného jsou do jisté míry totožné, v konkrétním případě se mohou i lišit. Postavení poškozeného je však poměrně složité v tom, že poškozený je nejen stranou trestního řízení, ale také je velmi často nositelem důkazu, protože vystupuje v procesním postavení svědka. V daném směru pak autor Jelínek poukazuje na skutečnost, že rozsah procesních práv poškozeného v trestním řízení je třeba odvozovat také od smyslu trestního řízení. Poskytnutí širokých procesních oprávnění poškozenému až na úroveň srovnatelnou s obviněným vede zpravidla ke zvýšení formální náročnosti procesu a k jeho zpomalení, a tím se paradoxně snižují naděje poškozeného na rychlé a účinné odškodnění, kterého se mu může dostat. Neúměrné, spíše však neuvážené rozšiřování procesních práv může být pro poškozeného kontraproduktivní.

S tím koresponduje i rozhodnutí Ústavního soudu ČR,⁸⁷ dle kterého v trestním řízení nejde v první řadě o věc a právo poškozeného či jakékoliv jiné fyzické nebo právnické osoby (jak to vyplývá z čl. 36 odst. 1 a § 38 odst. 2

⁸⁵ Růžička, M., Púry, F., Zedulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 343-344

⁸⁶ Jelínek, L. Postavení poškozeného v trestním řízení – možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány. Kriminalistika, 2003, č. 2, s. 112

⁸⁷ Rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 9.6.2008, sp.zn. I. ÚS 1587/07

Listiny), ale o právo a věc státu (čl. 80 odst. 1 Ústavy), aby ve veřejném zájmu bylo stíháno a odsuzováno jednání, které zákon označuje za trestné. Ústavní soud zakotvení práv poškozeného do trestního řádu chápe jako beneficium legis dané zákonodárcem. Těžištěm základního účelu trestního řízení je, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni. Trestní řízení má též vést k upevňování zákonnosti, k předcházení a zamezování trestné činnosti. K tomu Ústavní soud ČR dále dodává, že fakt, že ustanovení § 12 odst. 6 trestního řádu označuje oba tyto subjekty, obviněného a poškozeného, za strany trestního řízení, neznamená, že jejich postavení je z pohledu garance ústavně zaručených práv a svobod totožné. Je tomu právě naopak, a to zejména vzhledem ke skutečnosti, že pouze v případě osoby, proti níž se trestní řízení vede, je ve hře uplatnění právních prostředků ultima ratio - trestněprávních sankcí a dále s ohledem na to, že poškozený může své zájmy hájit i v jiném řízení, v řízení občanskoprávním.

Zároveň je však nutné znovu zopakovat, že poškozený trestným činem bude v rámci projednávaného trestního řízení ve většině případů vystupovat zároveň jako svědek, v důsledku čehož může v určitých případech dojít ke kolizi jeho oprávnění vyplývajících z titulu poškozeného trestnou činností a právě jeho paralelnímu postavení svědka. Ve výsledku pak bývají procesní oprávnění poškozeného jako strany trestního řízení rovněž v určitém rozsahu z tohoto důvodu omezena, na což bude v jednotlivých případech níže rovněž poukázáno.

Lze tedy shrnout, že v závislosti na procesním postavení poškozeného jako strany trestního řízení mu zákon, jmenovitě trestní řád, přiznává určitý katalog oprávnění. Jejich smyslem je zajistit poškozenému prostor a zákonný rámec pro maximální možné uplatnění jeho práv. Tato oprávnění poškozeného však nemohou stát proti celkovému smyslu trestního řízení, kterým je náležité zjištění trestných činů a spravedlivé potrestání jejich pachatelů se zaměřením rovněž na prevenci trestné činnosti. Pokud v oprávněních poškozeného a smyslu trestního řízení existuje kolize, jsou v tomto směru oprávnění poškozeného omezena a korigována, aby smysl, účel a cíl trestního řízení zůstaly bez dalšího zachovány.

2.10.1. Právo poškozeného nahlížet do trestních spisů

Jedním ze základních oprávnění poškozeného v rámci řízení přípravného, ale i v dalších fázích trestního řízení, je právo nahlížet do trestních spisů, činit si

z nich výpisky a poznámky a na své náklady si pořizovat kopie těchto spisů nebo jejich částí. Toto oprávnění v případě osoby poškozeného je vymezeno již v ustanovení § 43 odst. 1 tr.řádu, podrobně je vymezeno v ustanovení § 65 tr.řádu, které ho přiznává rovněž obviněnému, zúčastněné osobě, jejich obhájci či jejich zákonným zástupcům i zmocněnci poškozeného. Oprávnění nahlížet do spisů vytváří prostor pro to, aby uvedená osoba měla možnost zjistit ze spisu podstatné okolnosti, které se vážou k jejímu postavení v dané věci, uvážila svůj další postup v řízení včetně možnosti podání opravného prostředku nebo podnětu k výkonu dohledu nad činností státního zastupitelství v jeho obvodu a podobně.⁸⁸

Oprávněná osoba však nemá možnost nahlížet do všech částí trestního spisu, výslovně nelze nahlížet do protokolů o hlasování v případě jakéhokoliv rozhodnutí a osobních údajů utajeného svědka dle ustanovení § 55 odst. 2 tr.řádu, které se vedou odděleně od trestního spisu.⁸⁹

Nahlížet do spisů je možné pouze v prostorách k tomu příslušným orgánem činným v trestním řízení určených, za stálé přítomnosti pověřeného zaměstnance příslušného orgánu činného v trestním řízení. O nahlédnutí do spisu musí být učiněn písemný záznam, který se zakládá do spisu, jehož součástí je vymezení doby, ve které oprávněná osoba do spisu nahlížela a podpis této osoby a přítomného zaměstnance příslušného orgánu činného v trestním řízení; písemný záznam se pořizuje i v případě, že si oprávněná osoba učinila kopii jakékoliv části trestního spisu. Samotnou kopii pořizuje pověřený zaměstnanec příslušného orgánu činného v trestním řízení, k pořízení kopie i k samotnému nahlížení do spisu nelze v žádném případě spis zapůjčit.

Oprávnění uvedená v ustanovení § 65 odst. 1 tr.řádu nenáleží osobě poškozeného až od zahájení trestního stíhání, nýbrž již v rámci postupu před zahájením trestního stíhání. K tomu autor Vanutch⁹⁰ doplňuje, že osoba, ohledně které jsou dány skutečnosti nasvědčující tomu, že jí bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda, má postavení

⁸⁸ Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zástupce ze dne 8.10.1996, poř.č. 5/1996

⁸⁹ Otázkou, do kterých částí trestního spisu lze, ač v případě obviněného a jeho obhájce, v rámci oprávnění dle ustanovení § 65 odst. 1 tr.řádu nahlížet, se zabývá blíže usnesení Ústavního soudu ze dne 26.7.2005, sp.zn. I. ÚS 54/05, dle kterého se dané právo nevztahuje na nahlížení do materiálů, které jsou pouhými vnitřními pomůckami a pracovními materiály orgánů činných v trestním řízení, což lze vztáhnout na všechny osoby s oprávněním nahlížet do spisu v rámci citovaného ustanovení § 65 odst. 1 tr.řádu.

⁹⁰ Vanutch, P. K oprávnění poškozeného nahlížet do spisů ve stadiu postupu před zahájením trestního stíhání. Trestněprávní revue, 2005, č. 6, s. 145

poškozeného ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1 tr.řádu. Při posuzování, zda jde skutečně o poškozeného, je třeba přihlížet k povaze tohoto stadia trestního řízení, tedy k tomu, že v jeho rámci zpravidla není možné jednoznačná zjištění k osobě poškozeného učinit. Postavení poškozeného je tak nutné přiznat i tomu, kdo o sobě prohlašuje, že byl poškozen trestným činem některým ze způsobů uvedených v ustanovení § 43 odst. 1 tr.řádu, a to až do doby, než je zjištěn opak.⁹¹

Z důležitých důvodů ale může státní zástupce oprávnění nahlédnout do spisů a další oprávnění s tímto právem související oprávněné osobě odepřít, může se tak stát ale pouze v rámci řízení přípravného. Autoři Růžička, Púry a Zezulová⁹² k tomu správně dodávají, že závažné důvody odepřené musí být poškozenému blíže osvětleny, přičemž musí být podloženy konkrétními skutečnostmi; nelze se odvolávat pouze obecně na to, že by mohlo dojít k ohrožení, ovlivnění nebo zmaření výsledků vyšetřování. Skutečnost, že oprávněné osobě musí být důvod odepření nahlížení do spisu náležitě odůvodněn, vyplývá i z práva oprávněné osoby v případě, že mu výkon tohoto práva odepře policejní orgán, podat žádost o přezkum tohoto postupu příslušným dozorujícím státním zástupcem.⁹³

Obecně je jako hlavní možný důvod pro odepření možnosti nahlédnout do spisů popisována situace, kdy bude nutné poškozeného, který se nahlédnutí do spisu domáhá, později vyslechnout v procesním postavení svědka. V daném případě pak výpověď poškozeného, který se před učiněním takové výpovědi v procesním postavení svědka měl možnost v rámci nahlížení do spisu seznámit s obsahem spisového materiálu, bude dost dobře zpochybnitelná a v případě, že se jedná o svědka klíčového, si lze představit situaci, kdy se na základě uvedených okolností v rámci řízení před soudem dokazování v tomto bodě zhroutlí a vinu obžalovaného pak nebude možno prokázat. K uvedenému autorka však na druhou stranu dodává, že bude nutné, aby příslušný orgán činný v trestním řízení v rámci řízení přípravného pečlivě posuzoval v rámci každého jednotlivého trestního

⁹¹ Právo nahlížet do spisu a další oprávnění s tímto právem související je nutné přiznat rovněž právnímu nástupci poškozeného, a to i v případě, že se jedná o právního nástupce poškozeného, který nedisponoval nárokem na náhradu škody. Blíže k tomu viz. Výkladové stanovisko nejvyšší státní zástupkyně ze dne 16.7.2007, poř.č. 1/2007.

⁹² Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 352

⁹³ Závěr o nutnosti odůvodnit odmítnutí žádosti oprávněné osoby o nahlédnutí do spisu vyslovil, byť ve vztahu k osobě obviněného, rovněž Ústavní soud ČR ve svém rozhodnutí ze dne 23.1.2001, sp.zn. IV. ÚS 472/2000.

řízení všechny okolnosti, na základě kterých by bylo nutné omezení oprávnění nahlížení do spisu oprávněným osobám odeprít. Odmítnutí nahlédnutí do spisu by totiž mělo být opatřením spíše ojedinělým.

2.10.1.1. Utajované informace

Trestní řád v ustanovení § 65 odst. 5 tr.řádu výslovně poukazuje na situaci, kdy jsou obsahem spisu i utajované informace dle zák. č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací, ve znění pozdějších předpisů a údaje, na které se vztahuje státem uložená nebo uznaná povinnost mlčenlivosti. Uvedené zákonné ustanovení navazuje na § 51b tr.řádu. Toto zákonné ustanovení ukládá v případě, že jsou v trestním řízení projednávány utajované informace, povinnost tlumočnicka, obviněného a případně jeho zákonného zástupce, obhájce, zúčastněnou osobu, poškozeného a případně jeho zmocněnce, zmocněnce zúčastněné osoby, důvěrníka obžalovaného, znalce, osobu podávající odborné vyjádření, jakož i další osoby, předem poučit právě dle zák. č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací, ve znění pozdějších předpisů. Poučení uvedených osob je obligatorní; v rámci přípravného řízení poučení provádí policejní orgán nebo státní zástupce a v rámci řízení před soudem provádí toto poučení předseda senátu. Záznam o poučení dle uvedeného zákona je písemný a podepisuje ho osoba, která poučení podala a ten, kdo byl o těchto informacích poučen a tento písemný záznam je posléze založen do trestního spisu. Toto poučení není potřebné pouze u těch osob, které se prokážou platným osvědčením dle § 54 a násl. citovaného zákona a rovněž u osob, které mají přístup k utajované informaci všech stupňů utajení bez platného osvědčení fyzické osoby a poučení. Tyto jsou vyjmenovány v ustanovení § 58 citovaného zákona.

Utajovanými informacemi jsou dle ustanovení § 2 písm. a/ a § 139 odst. 1 citovaného zák. informace v jakékoliv podobě zaznamenané na jakémkoliv nosiči označené v souladu s citovaným zákonem, jejichž vyzrazení nebo zneužití může způsobit újmu zájmu České republiky nebo může být pro tento zájem nevýhodné, a které jsou uvedeny v seznamu utajovaných informací vydaném vládou ve formě nařízení.

Skutečnost, že trestní spis obsahuje utajované informace ve smyslu ustanovení § 2 písm. a/ zák. č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací, ve znění pozdějších předpisů, či údaje, na které se vztahuje státem uložená nebo

uzavřená povinnost mlčenlivosti, automaticky neznamena, že oprávněným osobám bude jejich právo nahlížet do spisu a další oprávnění na toto právo navazující bez dalšího odepřeno. Bude záležet na příslušném orgánu činném v trestním řízení, aby posoudil, zda požadavku oprávněné osoby na nahlédnutí do spisu i v tomto případě bude možno vyhovět či nikoliv a jaká případná nebezpečí ze strany oprávněné osoby při nakládání s utajovanými informacemi hrozí.⁹⁴

2.10.2. Právo poškozeného na přezkum postupu policejního orgánu a státního zástupce v rámci přípravného řízení

V případě, že poškozený není spokojen se způsobem, jakým policejní orgán či státní zástupce postupuje v rámci přípravného řízení, má právo (stejně tak jako obviněný) dle ustanovení § 157a tr.řádu požádat o přezkum jejich činnosti. Poškozený má tak možnost dotazovat se na postup vyšetřujícího orgánu zejména v případě, kdy má za to, že v přípravném řízení dochází k nepatřičným průtahům nebo se s určitým postupem vyšetřujícího orgánu neztotožňuje. Toto oprávnění poškozeného se vztahuje na celé přípravné řízení. Autor Vantuch⁹⁵ dobu, kdy poškozený může podat žádost na přezkum postupu vyšetřujícího orgánu, vymezuje na období od zahájení trestního stíhání podle § 160 odst. 1 tr. řádu až do pravomocného skončení přípravného řízení některým z rozhodnutí dle ustanovení § 171 až 173 tr.řádu, § 307 odst. 1 tr.řádu, § 309 odst. 1 tr.řádu nebo podáním obžaloby či návrhu na potrestání soudu. Obsah této žádosti se však může týkat již činnosti před zahájením trestního stíhání, a to od okamžiku, kdy je sepsán záznam o zahájení úkonů trestního řízení nebo po provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů.

V případě, že poškozený požádá o přezkum postupu policejního orgánu, adresuje ji zpravidla příslušnému státnímu zástupci. V případě, že je tato žádost adresována prostřednictvím jiného orgánu, je nutné ji bezodkladně státnímu zástupci postoupit. Státní zástupce je povinen tuto žádost neprodleně vyřídit a o výsledku přezkoumání žadatele vyrozumět. Autor Vantuch⁹⁶ zmiňuje při zohlednění pokynu obecné povahy Nejvyššího státního zástupce ze dne

⁹⁴ Ke stejnému závěru dospěla rovněž Nejvyšší státní zástupkyně ve svém stanovisku ze dne 22.7.2002, poř.č. 17/2002.

⁹⁵ Vantuch, P. K žádosti o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce. Trestněprávní revue, 2003, č. 6, s. 168

⁹⁶ Vantuch, P. K žádosti o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce. Trestněprávní revue, 2003, č. 6, s. 169

13.12.2001, poř.č. 4/2001 nejasnost a neurčitost termínu „neprodleně“, neboť toto období není ani v uvedeném pokynu blíže specifikováno, kdy zároveň poukazuje na to, že vyřízení žádosti trvá v praxi několik týdnů, někdy i déle, a to podle časových možností příslušného státního zástupce. Autorka má za to, že by bylo vhodné uvažovat nad tím, poskytnout příslušnému státnímu zástupci k vyřízení žádosti konkrétní lhůtu pořádkového charakteru, v rámci které by měl mít státní zástupce dostatečný časový prostor pro pečlivé zvážení všech námitek v žádosti uvedených a vypořádání se s nimi. Na druhou stranu by stanovení konkrétní lhůty pro vyřízení jejich žádosti bylo přínosem i pro oprávněné osoby, které by tak měly nad stavem vyřízení své žádosti lepší kontrolu a případně i lepší možnost pro urgenci k jejímu vyřízení.

Pokud oprávněná osoba, tedy i poškozený, podá žádost o odstranění průtahů řízení nebo závad postupu státního zástupce (nikoliv tedy policejního orgánu), vyřizuje tuto žádost dle ustanovení § 157a odst. 2 tr.řádu státní zástupce bezprostředně vyššího státního zastupitelství. Stanoviska odborné veřejnosti, na jaké situace, lépe řečeno na jaké činnosti státního zástupce v rámci přípravného řízení toto zákonné ustanovení dopadá, se však značně liší.

Dle autorů Šámala a kol.⁹⁷ se žádost o odstranění průtahů v řízení nebo závad v postupu státního zástupce podle uvedeného zákonného ustanovení uplatní pouze v případech, kdy státní zástupce koná vyšetřování, tedy vystupuje v postavení policejního orgánu, byť ne v plném rozsahu, ale jen na podkladě přiměřené aplikace ustanovení vztahujících se k postupu policejního orgánu, viz. ustanovení § 161 odst. 3 část první věty za středníkem, nebo na základě svých dozorových oprávnění dle § 174 odst. 2 písm. c/ věta za středníkem. Autoři Růžička, Púry a Zezulová⁹⁸ omezují dopad tohoto zákonného ustanovení pouze na situace, kdy státní zástupce vystupuje v postavení policejního orgánu dle ustanovení § 161 odst. 3 části první věty za středníkem tr.řádu. Oproti výše uvedenému stanovisku vyjadřují tito autoři názor, že citované zákonné ustanovení nelze aplikovat v případech, kdy státní zástupce koná vyšetřování podle ustanovení § 174 odst. 2 písm. c/ tr.řádu, kde státní zástupce v postavení obdobném do značné míry postavení policejního orgánu nefiguruje. Uvedení

⁹⁷ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s.1122

⁹⁸ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 366

autoři dále dodávají, že tím méně by byla žádost dle ustanovení § 157a odst. 2 tr.řádu využitelná v případech, kdy státní zástupce vykonává dozor nad zachováním zákonnosti v přípravném řízení.

V kontrastu s uvedenými stanovisky autor Vantuch⁹⁹ s ohledem na stručnost použité formulace v ustanovení § 157a odst. 2 tr.řádu dovozuje, že toto zákonné ustanovení umožňuje širší výklad, tedy že zmíněné zákonné ustanovení nedopadá pouze na případy, kdy státní zástupce koná vyšetřování, ale i na případy jeho dozorové činnosti dle ustanovení § 174 odst. 1, odst. 2 tr.řádu, tedy vždy, když se v jeho postupu vyskytnou jakékoliv závady.

Sama autorka se kloní k názoru Růžičky, Púryho a Zezulové, a to z následujících důvodů. Státní zástupce je v souladu s ustanovením § 161 odst. 3 tr.řádu v případě vyšetřování trestných činů spáchaných příslušníky Policie České republiky, příslušníky Bezpečnostní informační služby a příslušníky Úřadu pro zahraniční styky a informace výslovným vyšetřovacím orgánem, tedy orgánem, který v rámci přípravného řízení koná vyšetřování. Za splnění podmínek ustanovení § 20 odst. 1 tr.řádu potom koná státní zástupce vyšetřování i proti těm spoluobviněným, kteří nejsou příslušníky Policie České republiky, příslušníky Bezpečnostní informační služby a příslušníky Úřadu pro zahraniční styky a informace.

Výkon dozoru státního zástupce je potom upraven v ustanovení § 174 tr.řádu a dále ve vyhlášce Ministerstva spravedlnosti č. 23/1994 Sb., o jednacím řádu státního zastupitelství, zřízení poboček některých státních zastupitelství a podrobnostech o úkonech prováděných právními čekateli, ve znění pozdějších předpisů. Dle ustanovení § 174 odst. 2 písm. c/ tr.řádu je potom státní zástupce oprávněn zúčastnit se provádění úkonů policejního orgánu, osobně provést jednotlivý úkon nebo i celé vyšetřování a vydat rozhodnutí v kterékoliv věci. Zde však autorka považuje za nutné zdůraznit, že provedení jednotlivých úkonů v rámci vyšetřování nebo i vyšetřování v celém jeho rozsahu zde státní zástupce je oprávněn, tedy může, vykonat v rámci svého dozoru nad zachováním zákonnosti, tedy na základě odlišného oprávnění, než jak je tomu v případě ustanovení § 161 odst. 3, odst. 4 tr.řádu.

⁹⁹ Vantuch, P. K žádosti o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce. Trestněprávní revue, 2003, č. 6, s. 170

Autorka má za to, že, ač to z daného zákonného ustanovení výslovně nevyplývá, ustanovení § 157a odst. 2 tr.řádu dopadá na činnost státního zástupce pouze v rozsahu vymezeném ve shora citovaných ustanoveních § 161 odst. 3, odst. 4 tr.řádu. Svou tezi potom opírá o skutečnost, že další významná shora uvedená úloha státního zástupce v rámci řízení přípravného, dozor nad zachováváním zákonnosti, podléhá jinému druhu přezkumu. Tímto druhem přezkumu je dohled, který je vymezen v § 12c až § 12f zák. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů a dále upraven v tomto zák. a rovněž ve vyhlášce Ministerstva spravedlnosti č. 23/1994 Sb., o jednacím řádu státního zastupitelství, zřízení poboček některých státních zastupitelství a podrobnostech o úkonech prováděných právními čekateli, ve znění pozdějších předpisů. Podnět k výkonu dohledu potom může dát právě i osoba, která může podat žádost dle ustanovení § 157a odst. 1, odst. 2 tr.řádu, a tedy i poškozený.

2.10.3. Způsoby vyřízení věci v přípravném řízení ve vztahu k oprávněným poškozeného

2.10.3.1. Odložení věci

V případě, že policejní orgán nebo státní zástupce dospěje k závěru, že v projednávané věci nejde o podezření z trestného činu, danou trestní věc v souladu s ustanovením 159a tr.řádu odloží. Odložení věci má formu usnesení a ač netvoří překážku věci rozhodnuté, je obligatorním vyřízením věci ve stadiu před sdělením obvinění podezřelému.

Ustanovení § 159a odst. 5 tr.řádu stanoví, že uvedené usnesení musí být doručeno poškozenému, pokud je znám. Toto zákonné ustanovení je logické s ohledem na skutečnost, že § 159a odst. 6 tr.řádu zakotvuje právo poškozeného podat proti usnesení o odložení věci stížnost. Dle autorů Šámala a kol.¹⁰⁰ je uvedené usnesení nutné doručit každému poškozenému, a to i osobě, která o sobě prohlašuje, že jí přísluší práva poškozeného podle § 43 odst. 1 tr.řádu, přičemž jsou dány podmínky dle ustanovení § 43 odst. 2 tr.řádu, aby tato osoba nebyla

¹⁰⁰ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck 2005, s.1201

považována za poškozeného. Taková osoba je pak dle uvedených autorů rovněž oprávněna podat si proti tomuto usnesení opravný prostředek.¹⁰¹

Naproti tomu autoři Růžička, Púry a Zezulová¹⁰² uvádějí, že usnesení o odložení věci se doručí i osobě, která o sobě prohlašuje, že jí náleží práva poškozeného, nebude-li již v průběhu prověřování skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu zjištěno, že vzniklá újma zcela zřejmě nemohla být způsobena zaviněním osoby označené jako pachatel skutku, ohledně něhož se prověřování koná, nebo vznik újmy není v příčinné souvislosti s tímto skutkem. K tomu uvedení autoři dodávají, že státní zástupce svůj závěr o tom, zda jde či nejde o poškozeného podle příslušných ustanovení tr. řádu musí v usnesení o odložení věci náležitě odůvodnit. S tímto názorem koresponduje i současné výkladové stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně.¹⁰³

Autorka se potom přiklání právě k posledně zmíněnému názoru zejména s ohledem na zákonnou úpravu ustanovení § 43 odst. 2 tr.řádu, neboť má za to, že i v daném stadiu věci lze v určitých případech za splnění shora uvedených podmínek důvodně nepřiznat procesní postavení poškozeného osobě, která se sice za poškozeného považuje, avšak nesplňuje zákonem stanovená kritéria dle ustanovení § 43 odst. 1, odst. 3 tr.řádu. K uvedenému je však nutno dodat, že je nutné při určování, zda se jedná v daném stadiu věci o poškozeného či nikoliv, postupovat velmi obezřetně, a to s ohledem na to, že dokazování je v dané fázi v raném stadiu. Při pochybnostech, zda se jedná o osobu poškozeného či nikoliv, je tak nutné takovou osobu za poškozeného považovat až do doby, než bude prokazatelně zjištěn opak. V případě pochybení příslušného orgánu je potom možná náprava v rámci rozhodnutí o stížnosti takové osoby proti uvedenému usnesení o odložení věci či v rámci výkonu dozoru nad zachováním zákonnosti v přípravném řízení.

V případě, že o odložení věci rozhoduje policejní orgán, k vyřízení stížnosti proti tomuto usnesení je příslušný státní zástupce vykonávající dozor nad zachováním zákonnosti v rámci přípravného řízení, v případě, že dal k usnesení o odložení věci státní zástupce výslovný pokyn či k němu udělil výslovný souhlas,

¹⁰¹ shodně viz výkladové stanovisko Nejvyššího státního zástupce ze dne 29.12.1995, poř. č. 8/1995

¹⁰² Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 370

¹⁰³ výkladové stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně ze dne 22.7.2002, poř. č. 20/2002

rozhoduje o stížnosti proti takovému usnesení státní zástupce nejbližší vyššího státního zastupitelství. Trestní řád potom ustanovením § 159a odst. 6 tr.řádu přiznává podané stížnosti odkladný účinek.

Odlišná situace potom nastává v případě zkráceného přípravného řízení, kde trestní řád v ustanovení § 179c odst. 4 tr.řádu ukládá orgánu, který rozhodl o odložení věci, povinnost vyrozumět o tomto rozhodnutí rovněž poškozeného, pokud je znám. S ohledem na § 141 odst. 2 tr.řádu může toto usnesení poškozený napadnout stížností pouze v případě, že jej dle § 179c odst. 1 tr.řádu vydá policejní orgán. Pokud takové rozhodnutí vydá v souladu s ustanovením § 179c odst. 2 tr.řádu státní zástupce, kterému byla předložena policejním orgánem zpráva o výsledku zkráceného přípravného řízení, trestní řád již poškozenému právo opravného prostředku nepřiznává, což je v daném případě odůvodněno hlavně cílem samotného zkráceného přípravného řízení, kterým je zejména jeho krátké trvání.

2.10.3.2. Zastavení trestního stíhání

Dalším obligatorním vyřízením věci v rámci přípravného řízení, které však může nastat pouze až po náležitém zahájení trestního stíhání, je jeho zastavení. Na rozdíl od institutu odložení věci ale tvoří pravomocné usnesení o zastavení trestního stíhání pro určitý skutek překážku věci rozsouzené a pro tento skutek již obecně nemůže být trestní stíhání znovu zahájeno. Rovněž proti tomuto usnesení, které však může vydat pouze státní zástupce, trestní řád ustanovením § 171 odst. 3 poškozenému přiznává právo podat opravný prostředek, stížnost, která má taktéž odkladný účinek. O té pak rozhoduje státní zástupce nejbližšího vyššího státního zastupitelství.

2.10.3.3. Přerušování trestního stíhání

Státní zástupce je dále oprávněn usnesením trestní stíhání přerušit. Stejně jako usnesení o zastavení trestního stíhání je možné toto usnesení vydat až v případě, že bylo trestní stíhání řádným způsobem zahájeno. Oproti usnesení o zahájení trestního stíhání má toto usnesení pouze zatímní povahu, tímto usnesením, jak je již z názvu patrné, trestní stíhání nekončí a je možné v něm opět pokračovat. Toto usnesení tedy netvoří překážku věci rozhodnuté. S ohledem na podmínky a důvody vydání usnesení o přerušování trestního stíhání poškozený nemá

právo podat si proti tomuto rozhodnutí státního zástupce opravný prostředek, neboť by to bylo neúčelné. Poškozenému se rovněž toto usnesení nedoručuje. Dle ustanovení § 173 odst. 3 tr.řádu je však poškozeného nutné o uvedeném rozhodnutí vyrozumět.

2.10.3.4. Postoupení věci jinému orgánu

Dalším způsobem, jak může být v rámci přípravného řízení meritorně vyřízena a rozhodnuta projednávaná trestní věc, je její postoupení jinému orgánu. Děje se tak usnesením, které má rovněž oprávnění vydat pouze státní zástupce. Citované usnesení lze stejně jako v předchozích dvou případech vydat pouze v případě, že trestní stíhání bylo již zahájeno. Poškozený má právo proti uvedenému rozhodnutí podat stížnost, která má odkladný účinek a o které rozhoduje státní zástupce nejbližší vyššího státního zastupitelství.

Dalším rozhodnutím v rámci přípravného řízení, které je jeho součástí a kterým přípravné řízení končí, je podání obžaloby. V případě, že výsledky přípravného řízení odůvodňují postavení obviněného před soud, státní zástupce na obviněného podá příslušnému soudu obžalobu. Doručením obžaloby příslušnému soudu přípravné řízení končí a obviněný je nadále nazýván obžalovaným. O podání obžaloby se vyrozumí rovněž poškozený, pokud je znám.

Závěrem této kapitoly je nutno dodat, že v přípravném řízení lze vyřídit věc i odklonem od standardního trestního stíhání, kterým je podmíněné zastavení trestního stíhání, podmíněné upuštění od návrhu na potrestání a narovnání, v případě trestního řízení proti mladistvému potom rovněž i odstoupení od trestního stíhání. Vzhledem k tomu, že uvedené instituty mají řadu specifik, bude se jimi autorka zabývat v samostatných kapitolách „Odklony od trestního stíhání ve vztahu k poškozenému“ a „Procesní postavení poškozeného v řízení proti osobám mladším osmnácti let“.

2.11. Práva poškozeného v hlavním líčení

Jak již bylo shora uvedeno, poškozený je dle ustanovení § 12 odst. 6 tr.řádu stranou trestního řízení, z čehož mu samozřejmě plynou práva i v rámci hlavního líčení. Do velmi významné pozice oproti poškozeným v obecném smyslu dle ustanovení § 43 odst. 1 tr.řádu se potom dostávají ti poškození, kteří mají v souladu s ustanovením § 43 odst. 3 tr.řádu nárok na náhradu škody a včas a řádným způsobem ho v rámci trestního řízení uplatnili. Součástí trestního řízení se totiž za dané situace stává i adhezní řízení, tedy řízení k uplatnění nároku na náhradu škody. Podmínkami vzniku a jeho průběhem se pak autorka bude zabývat v samostatné kapitole této práce.

Bez ohledu na to, zda se jedná o poškozené ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1 tr.řádu, či o poškozené dle § 43 odst. 3 tr.řádu, lze obecně říci, že poškození se často chtějí hlavního líčení ať už aktivně či pasivně zúčastnit a s jeho výsledkem chtějí být rovněž obeznámeni. Vedou je k tomu nejen majetkové, ale často zejména emocionální důvody, kdy poškozený považuje odsouzení pachatele jako určitou satisfakci za příkoří, které mu bylo trestnou činností způsobeno. Lze obecně říci, že trestním řádem je mu potom umožněno jednak se hlavního líčení zúčastnit, na jeho průběhu se aktivně podílet a o výsledku hlavního líčení se dozvědět. Za splnění dalších podmínek je poškozeným s právem na náhradu škody potom v určitých případech umožněno podat proti rozhodnutí soudu prvního stupně v dané trestní věci opravný prostředek.

2.11.1. Práva poškozeného v hlavním líčení náležející všem poškozeným ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1 tr.řádu

Bez ohledu na to, zda se jedná o poškozené, kteří uplatnili svůj nárok na náhradu škody či poškozené, kteří takový nárok neuplatnili, nebo jím ani nedisponují, je jejich základním právem právo na doručení opisu obžaloby a právo dozvědět se o konání hlavního líčení. Poškozený musí být v prvé řadě vyrozuměn o konání hlavního líčení, v rámci tohoto vyrozumění rovněž musí být poučen, že v případě, že se k hlavnímu líčení nedostaví, bude se o jeho případném nároku na náhradu škody rozhodovat na základě jeho vlastních návrhů, které poškozený zaslal soudu před zahájením hlavního líčení, resp. se kterými má možnost soud

seznámit se před zahájením dokazování v rámci hlavního líčení, či které jsou již součástí trestního spisu; viz ustanovení § 198 odst. 1, odst. 2 tr.řádu. K vyrozumění poškozeného trestní řád stanoví lhůtu tří pracovních dnů před samotným konáním hlavního líčení, jedná se však pouze o lhůtu pořádkovou, i přes její nedodržení tak lze hlavní líčení zahájit.

Ve své praxi se však bohužel autorka opakovaně setkala i s tím, že poškozený nebyl o konání hlavního líčení vůbec vyrozuměn, a to ani tehdy, když v rámci přípravného řízení uplatnil řádným způsobem a včas nárok na náhradu škody a jednalo se tak o poškozeného ve smyslu ustanovení § 43 odst. 3 tr.řádu. Nutno dodat, že takovému poškozenému pak soud prvního stupně ve většině případů opomene doručit rovněž opis rozsudku. Tato procesní pochybení soudu prvního stupně pak bývají zjištěna až soudem druhého stupně v rámci přezkumu řízení, které vnesenému rozsudku předcházelo.

Poškozený má právo na doučení opisu obžaloby dle ustanovení § 196 odst. 1 tr.řádu. Doručení opisu obžaloby je povinností soudu, který v dané věci povede hlavní líčení, resp. předsedovi senátu, který v dané trestní věci bude rozhodovat. Pokud však bydliště nebo sídlo poškozeného nejsou známy, není nutné sídlo či bydliště poškozeného zjišťovat, v takovém případě tato povinnost předsedovi senátu odpadá. V ustanovení § 196 odst. 3 tr.řádu je potom zakotvena povinnost doručit opis obžaloby poškozenému nejpozději spolu s vyrozuměním o konání hlavního líčení. Zákon zde sice připouští možnost doručit opis obžaloby i dříve, v praxi je však běžné doručování opisu obžaloby právě spolu s vyrozuměním o konání hlavního líčení. K uvedenému je nutno konstatovat, že hlavní líčení se obvykle nařizuje až s několikaměsíčním předstihem, aby bylo možno včas odstranit případné závady v doručení, ke kterým dochází zpravidla u obviněného, obviněných. Poškozený tak má ve většině případů dostatečně dlouhý časový odstup od konání hlavního líčení, a s obžalobou se tak může v dostatečném rozsahu seznámit a připravit se na hlavní líčení.

V průběhu samotného hlavního líčení má potom poškozený v souladu s ustanovením § 215 odst. 1 tr.řádu právo se souhlasem předsedy senátu klást vyslychaným otázky, a to zpravidla tehdy, když předseda senátu své dotazy skončil a když už nemají otázek členové senátu. Po skončení dokazování má poškozený právo k věci se vyjádřit. Může tak učinit poté, co svou závěrečnou řeč pronesl státní zástupce, viz ustanovení § 216 odst. 2 tr.řádu.

2.11.2. Práva poškozeného s nárokem na náhradu škody v hlavním líčení dle ustanovení § 43 odst. 3 tr.řádu

Jak již bylo shora uvedeno, v souladu s ustanovením § 43 odst. 3 tr.řádu poškozený, který má podle zákona proti obviněnému nárok na náhradu škody, jež mu byla trestným činem způsobena, je oprávněn také navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit tuto škodu. Návrh je třeba učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování (§ 206 odst. 2 tr.řádu). Z návrhu musí být patrné, z jakých důvodů a v jaké výši se nárok na náhradu škody uplatňuje. O tomto návrhu je pak rozhodnuto v rámci adhezního řízení, které je součástí hlavního líčení; adheznímu řízení je věnována celá následující kapitola.

2.11.3. Nepřipouštění poškozeného k hlavnímu líčení

V souladu s ustanovením § 206 odst. 3 tr.řádu uplatňuje-li práva poškozeného osoba, které tato práva zřejmě nepřísluší, vysloví soud usnesením, že tuto osobu jako poškozeného k hlavnímu líčení nepřipouští. Jde jak o situace, kdy tato osoba uplatňuje pouze práva, která poškozenému náleží z titulu jeho procesního postavení dle ustanovení § 43 odst. 1 tr.řádu (zde soud usnesením rozhodne, že uvedená osoba nemůže vykonávat žádné z práv poškozeného), tak i o situace, kdy zároveň uplatňuje nárok na náhradu škody z titulu ustanovení § 43 odst. 3 tr.řádu (v tomto případě soud usnesením rozhodne, že osobě nepřísluší právo uplatňovat nárok na náhradu škody).

Stejným způsobem potom soud rozhodne, pokud práva poškozeného uplatňuje ten poškozený, který může na základě rozhodnutí soudu uplatňovat svá práva pouze prostřednictvím společného zmocněnce, za podmínek ustanovení § 44 odst. 2 tr.řádu, či v případě, který je uveden v ustanovení § 44 odst. 3 tr.řádu, kdy poškozený uplatňuje vůči obžalovanému nárok na náhradu škody, o kterém bylo již rozhodnuto v občanskoprávním nebo jiném příslušném řízení (viz ustanovení § 206 odst. 4 tr.řádu).

Pokud jde o posledně uvedený důvod rozhodnutí soudu, že příslušná osoba nemůže uplatňovat v trestním řízení nárok na náhradu škody, k tomu je nutno uvést, že samotné uplatnění nároku na náhradu škody, která byla způsobena trestným činem, v občanskoprávním či jiném řízení nebrání uplatnění stejného

nároku v adhezním řízení (trestní řád totiž nezná překážku litispendence, která je upravena v občanskoprávním procesu ustanovením § 83 o.s.ř., podle které zahájení řízení brání tomu, aby o téže věci probíhalo u soudu jiné řízení.). Pokud však soud zjistí v rámci postupu podle § 206 odst. 2 tr. řádu, že již bylo vydáno na podkladě takového nároku v občanskoprávním či jiném řízení rozhodnutí o povinnosti obviněného nahradit způsobenou škodu a toto rozhodnutí existuje, ať je či není pravomocné, rozhodne, že poškozený nemůže v hlavním líčení uplatňovat nárok na náhradu škody.¹⁰⁴

Až na důvody uvedené v citovaných ustanoveních dle § 44 odst. 2 tr.řádu a § 44 odst. 3 tr.řádu je rozhodnutí o nepřipuštění osoby jako poškozeného k hlavnímu líčení či rozhodnutí o tom, že poškozenému nepřísluší uplatňovat nárok na náhradu škody, ponecháno na jeho vlastním uvážení, a to s ohledem na specifičnost každého jednotlivého trestního řízení. V případě, že z okolností případu a dosavadních skutkových zjištění nebude možné s jistotou potvrdit, že uvedená práva osobě nepřísluší, bude nutné tuto osobu s konkrétním rozsahem uplatňovaných práv k hlavnímu líčení připustit.

Na druhou stranu soud vůbec nebude rozhodovat způsobem uvedeným v ustanovení § 206 odst. 3, či odst. 4 tr.řádu v případě, že poškozený se svých procesních práv v souladu s ustanovením § 43 odst. 4 tr.řádu vzdal, či vzal-li svůj nárok na náhradu škody zpět nebo neuplatnil nárok na náhradu škody včas a řádným způsobem (blíže viz kapitola „Adhezní řízení“).

Soud usnesením rozhodne, že osoba nemůže v hlavním líčení uplatňovat jakákoliv práva poškozeného, v případě, že tato osoba nesplňuje podmínky obecné definice poškozeného dle ustanovení § 43 odst. 1 tr.řádu. Usnesením, že osoba sice může uplatňovat v trestním řízení práva poškozeného, které mu plynou z titulu § 43 odst. 1 tr.řádu, avšak že nemůže uplatňovat nárok na náhradu škody, soud rozhodne například v případě, že o tomto nároku bylo již rozhodnuto v občanskoprávním či jiném řízení, jak bylo výše uvedeno či poškozený uplatňuje nárok na náhradu jiné škody než té, kterou je možno v rámci adhezního řízení uplatňovat; tedy obecně v případě, že poškozenému uplatnění nároku na náhradu škody v trestním řízení nepřísluší. Na druhou stranu však uvedené usnesení soudu

¹⁰⁴ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 25.6.2003, sp.zn. 3 To 489/2003

nebrání tomu, aby poškozený uplatnil svůj nárok v občanskoprávním či jiném příslušném řízení.

Rozhodnutí soudu dle ustanovení § 206 odst. 3, potažmo odst. 4 tr.řádu má důsledky v otázce běhu promlčecích lhůt v případě nároku na náhradu škody. V případě, že soud dle příslušných ustanovení trestního řádu rozhodne, že osoba, která vůči obžalovanému v rámci trestního řízení uplatňovala nárok na náhradu škody, nemůže tento nárok v hlavním líčení uplatnit, nebo že mu dokonce nepřísluší žádná práva poškozeného ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1 tr.řádu, běží od vydání tohoto rozhodnutí promlčecí doba k uplatnění tohoto nároku.

Jak již bylo shora uvedeno, rozhodnutí soudu dle ustanovení § 206 odst. 3, odst. 4 tr.řádu má formu usnesení a trestní řád nepřipouští proti němu použití opravného prostředku. Autorka má však za to, že rozhodnutí soudu dle citovaných ustanovení trestního řádu má pro osoby uplatňující ať už práva poškozeného dle § 43 odst. 1 tr.řádu, či dle § 43 odst. 3 tr.řádu, dalekosáhlý dopad. Vzhledem k tomu, že jde pro osobu uplatňující práva poškozeného o tak zásadní rozhodnutí, má autorka za to, že by mělo být zachováno právo napadnout toto rozhodnutí opravným prostředkem.

2.12. Adhezní řízení

2.12.1. Cíle a specifika adhezního řízení

Adhezním řízením rozumíme součást trestního řízení, v rámci kterého je rozhodováno o řádně a včas uplatňovaném nároku na náhradu škody poškozeného trestným činem. Jeho specifikem je, že soud v rámci trestního řízení (do kterého je toto adhezní řízení vtěleno a se kterým je neodmyslitelně spjato), kdy se řídí normami trestního práva procesního, v rámci adhezního řízení o nároku poškozeného rozhoduje na základě jiných hmotněprávních norem než trestněprávních. Nejčastěji se jedná o normy práva občanského, v úvahu však přichází dále například i normy pracovního práva. V daném případě je nutné tedy poukázat na to, že použití ustanovení jiného procesněprávního předpisu není přípustné.¹⁰⁵ Autor Slunský¹⁰⁶ potom adhezní řízení považuje za nejfrekventovanější příklad řešení odpovědnostního vztahu výslovně neřešeného občanskoprávními normami, přesto však toto řízení vykazuje mnohost vazeb na normy občanského práva.

Především si je nutno uvědomit, že cílem adhezního řízení je co nejrychlejší a pokud možno bezproblémové nahrazení škody poškozenému, která byla v důsledku spáchané trestné činnosti obžalovaným (obžalovanými) způsobena, či, lépe řečeno, co nejrychlejší uznání nároku na náhradu škody, která poškozenému v důsledku v trestním řízení projednávané trestné činnosti vznikla a případně získání exekučního titulu k jejímu vymožení. Pro poškozeného potom představuje ulehčení v tom smyslu, že poškozený nemá zvýšené náklady v souvislosti s vymáháním svého nároku jako v civilním řízení, rovněž důkazní břemeno nepadá na jeho osobu. To však neznamená, že poškozený, pokud chce, aby mu byl nárok na náhradu škody způsobené trestným činem přiznán, může zůstat absolutně nečinný. Naopak bez aktivity poškozeného v adhezním řízení ke zdárnému uplatnění jeho nároku nedojde.

V první řadě adhezní řízení představuje výjimku z jinak obecné zásady oficiality provázející celé trestní řízení. Adhezní řízení je tedy řízením návrhovým, soud tak bez návrhu na přiznání nároku na náhradu škody o tomto

¹⁰⁵ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 303

¹⁰⁶ Slunský, P. Vazba adhezního řízení na občanské právo a civilní proces. Bulletin advokacie, 2001, č. 3, s. 72

nároku z vlastní iniciativy nerozhodne. Je to tedy sám poškozený, kdo musí podat návrh na přiznání nároku na náhradu škody (případně může tento návrh učinit zákonný zástupce, opatrovník, právní nástupce či zmocněnec poškozeného, blíže viz. předchozí kapitoly této práce) a tímto návrhem je soud vázán, nemůže tedy poškozenému přiznat vyšší částku, než kterou poškozený ve svém návrhu uvedl. V současné době za poškozeného tento návrh nemůže učinit ani státní zástupce. Dle názoru autora Kuchty¹⁰⁷ by však významnou změnou směřující ke zlepšení postavení poškozeného mohlo být opětovně zavedení procesního oprávnění státního zástupce navrhnout za či ve prospěch poškozeného, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit poškozenému škodu způsobenou trestným činem. Autorka s tímto názorem souhlasí, avšak zejména v souvislosti se zhoršeným postavením poškozeného buď případně v otázce podání návrhu v případě vydání trestního příkazu, ale zejména v případě, že se poškozený nedozví řádně a včas o konání, počátku hlavního líčení, jak bude rozvedeno níže, neboť právě v daném případě má dle názoru autorky uzákonění této pravomoci státního zástupce největší opodstatnění.

2.12.2. Majetková škoda

V adhezním řízení může soud rozhodnout jen a pouze o škodě majetkové. Majetkovou škodou je třeba rozumět újmu, která nastala v majetkové sféře poškozeného, je objektivně vyjádřitelná v penězích; majetkem, na kterém vzniká taková škoda, se pak rozumí všechny majetkové hodnoty, tj. věci, pohledávky, jiná práva a penězi ocenitelné hodnoty.¹⁰⁸ Může se pak jednat nejen o skutečnou škodu, ale i ušlý zisk, často je poškozenými uplatňován nárok spočívající ve vyčíslení bolestného a ztížení společenského uplatnění při škodě vzniklé na zdraví. Velmi častým případem je také nárok uplatňovaný zdravotní pojišťovnou na náhradu škody spočívající ve vynaložení nákladů léčebné a jiné zdravotnické péče.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Kuchta, J. Nové pohledy na postavení poškozeného v trestním řízení. In Rekodifikace českého trestního práva procesního. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 95

¹⁰⁸ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. II. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 1772

¹⁰⁹ tento nárok zdravotní pojišťovny vyplývá z ustanovení § 55 odst. 1 zák. č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů. Oprávněnost zdravotní pojišťovny na tento nárok na náhradu škody je podložena rovněž judikaturou Nejvyššího soudu ČR, konkrétně rozhodnutím Nejvyššího soudu ČR ze dne 18.2.2003, sp.zn. 4 Tz 4/2003.

Na druhou stranu nelze v rámci adhezního řízení domáhat se náhrady nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení, byť by byly projednávány trestnou činností způsobeny. Autor Jelínek¹¹⁰ vyjádřil v případě zásahu do osobnostních práv názor opačný, když uvedl, že osoba, jejíž osobnostní práva byla porušena trestným činem pomluvy podle § 206 tr.zák. či jinými trestnými činy, u kterých by podle okolností případu přicházela v úvahu aplikace § 13 obč.zák., má v trestním řízení postavení poškozeného podle § 43 odst. 1 tr.řádu a současně může usilovat v trestním, resp. adhezním řízení o náhradu nemajetkové újmy v penězích podle § 13 odst. 2 obč. zák. Nárok na náhradu nemajetkové újmy podle citovaného ustanovení obč. zák. je dle tohoto autora třeba považovat za škodu ve smyslu § 43 odst. 2 tr.řádu, resp. majetkovou škodu podle § 228 odst. 1 tr.řádu a jsou-li splněny podmínky pro rozhodnutí soudu o náhradě škody v trestním řízení, musí soud o nároku rozhodnout.

Zcela odlišným způsobem na tuto problematiku nahlíží již citovaní autoři Šámal a kol., kteří výslovně uvádí, že „v adhezním řízení se nelze domáhat přiměřeného zadostiučinění, resp. nemajetkové újmy podle § 13 ObčZ (obč. zák.), podle § 19b odst. 2 ObčZ, podle § 53 ObchZ (zák. č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů), podle § 7 odst. č. 5 ZPr (zák. č. 65/1965 Sb., zákoníku práce – platného do 31.12.2006), podle § 40 odst. 1 písm. e/ autorského zákona č. 121/2000 Sb., podle § 75 odst. 1 zákona č. 527/1990 Sb., o vynálezech a zlepšovacích návrzích, podle § 8 odst. 4, 5 zákona č. 441/2003 Sb., o ochranných známkách, apod.“¹¹¹

To, že shora uvedený názor autora Jelínka byl již překonán, dokládá i stávající judikatura, dle které nárok fyzické osoby na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle § 13 odst. 2 obč.zák. nelze ztotožňovat s nárokem poškozeného na náhradu škody podle § 43 odst. 3 tr.řádu, o kterém je oprávněn soud rozhodnout v rámci trestního řízení. V případě institutu ochrany osobnosti ve smyslu §§ 11-13 obč. zák. nelze hovořit v kategoriích a pojmech závazkového práva, jako je např. dluh a nejde ani o institut náhrady škody ve smyslu § 442 obč.zák. a násl.¹¹²

¹¹⁰ Jelínek, J. Nad jednou aktuální otázkou adhezního řízení. Právo a zákonnost, 1991, č. 4, s. 222

¹¹¹ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. II. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck 2005, s. 1773

¹¹² Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 11.11.1998, sp.zn. 3 To 183/1998

2.12.3. Zákonná lhůta pro včasné uplatnění nároku na náhradu škody

Zákon, jmenovitě tr.řád v ustanovení § 43 odst. 3 výslovně uvádí, že poškozený může svůj nárok na náhradu škody podat nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování. Jednou z povinností orgánu činného v trestním řízení pak je poškozeného již ve stadiu podání trestního oznámení (pokud je to poškozený, kdo trestní oznámení podává), vyslechnout jednak o okolnostech, za nichž byl čin spáchán, o osobních poměrech toho, na něhož se trestní oznámení podává, o důkazech a o výši škody způsobené oznámeným činem, a dále také o tom, zda poškozený žádá, aby soud rozhodl v trestním řízení o jeho nároku na náhradu škody. Tuto povinnost zakotvuje ustanovení § 59 odst. 5 tr.řádu.

Pokud poškozený uplatnil řádným způsobem nárok na náhradu škody již v přípravném řízení, soud ho v případě jeho nepřítomnosti u tohoto hlavního líčení po přečtení obžaloby před zahájením dokazování přečte, viz ustanovení § 206 odst. 2 tr.řádu. V případě, že poškozený učiní návrh kdykoliv později, je nutno takový návrh posoudit jako opožděně podaný. V dané souvislosti pak autor Látal¹¹³ poukazuje zejména na situaci, kdy poškozený, který v hlavním líčení vystupuje zároveň v procesním postavení svědka, svůj návrh učiní až v rámci dokazování po svém výsledku v postavení svědka. Tyto případy se v praxi stávají a v tomto ohledu se znovu ukazuje, jak je důležité poškozeného důsledně již v rámci řízení přípravného poučit o jeho právech.

K uvedenému je nutno dodat, že vzhledem ke skutečnosti, že lhůta pro uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným, vymezená v ustanovení § 43 odst. 3 tr.řádu, je lhůtou procesní, nelze tuto lhůtu navrátit ani v případě, že se poškozený v důsledku pochybení orgánu činného v trestním řízení, v daném případě soudu prvního stupně, nedozví řádným způsobem a včas o počátku hlavního líčení, tedy v případě nesplnění povinnosti uvedené v ustanovení věty první § 198 odst. 2 tr.řádu.¹¹⁴

Do obdobné situace se poškozený dostává, a to mnohem častěji, v případě, že samosoudce vydá v souladu s ustanovením § 314e tr.řádu bez nařízení hlavního líčení trestní příkaz. Poškozený se o úmyslu samosoudce vydat trestní příkaz nedozví a v případě, že do té doby neuplatnil řádným způsobem svůj nárok na

¹¹³ Látal, J. Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení. Právní rozhledy, 1994, č. 10, s. 345

¹¹⁴ Rozhodnutí Krajského soudu v Plzni ze dne 6. 10. 1999, sp.zn. 8 To 335/1999

náhradu škody, není mu tento trestní příkaz ani doručen, viz ustanovení § 314f odst. 2 tr.řádu, a contrario. Autorka má tak za to, že poškozený by měl být v rámci poučení dle ustanovení § 46 tr.řádu rovněž poučen o případné možnosti vydání trestního příkazu se všemi důsledky z toho pro poškozeného plynoucími. K této problematice se rovněž vyjadřuje autor Grus,¹¹⁵ který uvádí, že poškozený, který se teprve připravuje na rozšíření či změnu svého návrhu, je nejenom poškozen, ale i zkrácen i na svých právech dle ustanovení článku 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Pokud dojde k situaci, že se z důvodu rozhodnutí o podaném opravném prostředku koná celé hlavní líčení znovu, poškozený může, pokud to již v původním hlavním líčení neučinil, uplatnit před zahájením dokazování svůj nárok na náhradu škody a lhůta uvedená v ustanovení § 43 odst. 3 tr.řádu bude zachována, jeho nárok tak bude nutno posoudit jako nárok podaný včas. Pokud se však v rámci nového hlavního líčení stávající hlavní líčení celé opakovat nebude a dojde při něm pouze k doplnění dokazování, podáním návrhu na přiznání nároku na náhradu škody poškozený v daném případě zmeškání lhůty dle § 43 odst. 3 tr.řádu v původním hlavním líčení nezhojí.

V dané souvislosti je třeba upozornit na dle názoru autorky velmi podnětnou připomínku autorů Růžičky, Púryho a Zezulové,¹¹⁶ kteří uvádějí, že v případech, kdy poškozený dodatečně uplatní nárok na náhradu škody v novém hlavním líčení, vzniká otázka, zda může soud přiznat poškozenému takto uplatněný nárok výrokem o náhradě škody podle § 228 odst. 1 tr.řádu, jestliže se nové hlavní líčení konalo poté, co odvolací soud rozhodoval výlučně z podnětu odvolání podaného ve prospěch obžalovaného, s ohledem na zákaz reformace in peius. Dle ustanovení § 264 odst. 2 tr.řádu totiž byl-li napadený rozsudek zrušen jen v důsledku odvolání podaného ve prospěch obžalovaného, nemůže v novém řízení dojít ke změně rozhodnutí v jeho neprospěch. K tomu zmínění autoři uvádějí, že je zřejmé, že takovou změnou v neprospěch obžalovaného může být i dodatečné vyslovení jeho povinnosti k náhradě škody způsobené trestným činem, nebyl-li tento výrok obsažen v původním, zrušeném rozsudku. To však na druhou stranu nemusí platit, dojde-li zároveň ke změně jiných výroků ve prospěch

¹¹⁵ Grus, Z. Rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení. *Trestněprávní revue*, 2004, č. 7, s. 205

¹¹⁶ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 466

obžalovaného. Autorka má za to, že v případě, že by v novém rozsudku soudu prvního stupně oproti rozsudku předchozímu došlo k vynesení výroku o náhradě škody, přičemž ostatní výroky by byly shodné, byla by zde citovaná zásada zákazu reformace in peius porušena. V ostatních naznačených případech, při vynesení více odchylných výroků v novém rozsudku oproti rozsudku původnímu, pak situace není vůbec jasná a zřejmě by záleželo na tom kterém případě. Jak však shora citovaní autoři uvedli, jakákoliv judikatura, která by uvedený problém řešila, zatím neexistuje.

Jak již bylo shora uvedeno, dle ustanovení § 206 odst. 2 tr.řádu po přednesení obžaloby se předseda senátu dotáže poškozeného, zda navrhuje, aby obžalovanému byla uložena povinnost k náhradě škody způsobené trestným činem a v jakém rozsahu. Nedostavil-li se poškozený k hlavnímu líčení a je-li jeho návrh obsažen už ve spise, předseda senátu přečte tento návrh ze spisu. Ve své praxi se však autorka opakovaně setkala s tím, že ač byl nárok na náhradu škody poškozeným v rámci přípravného řízení řádně a včas uplatněn, předseda senátu jej po přednesení obžaloby v případě nepřítomnosti poškozeného u hlavního líčení opomněl přečíst. Zde pak vyvstává otázka, jaký má toto pochybení orgánu činného v trestním řízení vliv na samotné přiznání nároku na náhradu škody v následně vyneseném rozsudku.

K danému problému lze přistoupit z pohledu odlišného výkladu ustanovení § 206 odst. 2 tr.řádu ke dvěma různým výsledným názorům. Prvním z nich je ten, že z ustanovení § 206 odst. 2 tr.řádu vyplývá, že hlavní líčení má určitou strukturu a v případě, že orgán činný v trestním řízení pochybil a nepostupoval v souladu s ustanovením § 206 odst. 2 tr.řádu, nelze již toto pochybení v průběhu hlavního líčení napravit a o nároku na náhradu škody tak nelze rozhodnout. Odlišný výklad citovaného ustanovení spočívá v tom, že z § 206 odst. 2 tr.řádu nevyplývá, že by návrh poškozeného na náhradu škody by striktně nemohl být přečten i později.

Autorka se přiklání k druhému výkladu, kdy má za to, že v případě, že poškozený svůj nárok uplatnil řádným způsobem a včas již v průběhu přípravného řízení, nic nebrání tomu, aby o jeho nároku bylo výrokem rozsudku soudu prvního stupně rozhodnuto i v případě, že předseda senátu striktně nedodržel ustanovení § 206 odst. 2 tr.řádu a nárok poškozeného v rámci hlavního líčení přečetl později. Autorka je dále toho názoru, že v případě, že soud prvního stupně řádně a včas uplatněný nárok poškozeného na náhradu škody v hlavním líčení nepřečetl vůbec,

lze toto procesní pochybení soudu prvního stupně napravit i v rámci řízení odvolacího, tento návrh v tomto řízení přečíst a chybějící výrok o náhradě škody doplnit.

2.12.4. Povinnost uplatnit nárok na náhradu škody řádným způsobem

Další náležitostí uplatňovaného nároku na náhradu škody poškozeným je to, že musí být uplatněn řádně, tedy způsobem, z kterého je zřejmý důvod a alespoň minimální výše uplatňovaného nároku. Důvodem uplatnění nároku na náhradu škody je nepochybně skutečnost, že poškozenému vznikla škoda v důsledku projednávané trestné činnosti obviněného, obviněných. Příčinná souvislost mezi vznikem škody a projednávanou trestnou činností je pak nutným předpokladem pro to, aby soud o uplatňovaném nároku na náhradu škody vůbec rozhodoval, jak bude rozvedeno níže.

Výše škody musí být uvedena konkrétně, nestačí pouhé vyjádření poškozeného, že požaduje náhradu škody, která bude orgány činnými v trestním řízení zjištěna či ve výši, kterou určí ošetřující lékař.¹¹⁷ Naopak požadavek poškozeného na náhradu škody je dostatečně konkretizován co do důvodu a výše, pokud poškozený na závěr své výpovědi uvede, že žádá, aby mu pachatel uhradil vzniklou škodu, a uvede její výši.¹¹⁸

V naprosté většině případů je požadovaná škoda určena konkrétní částkou. Lze ovšem poukázat např. i na bodové ohodnocení bolestného nebo ztížení společenského ohodnocení, což je údaj, ze kterého lze přesnou výši škody vypočítat.

K uvedenému je nutno dodat, že poškozený může místo náhrady škody v penězích taktéž požadovat, aby soud uložil v odsuzujícím rozhodnutí obviněnému, obviněným nahradit způsobenou škodu uvedením do předešlého stavu, pokud je to možné a účelné. K této možnosti však autorka zároveň dodává, že restituce in integrum je sice možná, avšak v praxi téměř nevyužívaná; autorka se s touto možností ve své praxi nesešla zatím nikdy. Jedním z důvodů dle názoru autorky může být i to, že náhrada škody uvedením v předešlý stav často vyžaduje následný kontakt poškozeného s obviněným, obviněnými, o což poškozený jen těžko bude stát.

¹¹⁷ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 304

¹¹⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 3.11.1999, sp.zn. 8 Tz 127/1999

Jak již bylo shora uvedeno, nárok na náhradu škody je nutné v zákonem stanovené lhůtě uplatnit alespoň v minimální výši. Tato zákonem stanovená povinnost dává možnost s celkovou výší nároku v rámci trestního řízení dále manipulovat, a to až do doby, kdy se soud, a to jak v rámci hlavního líčení, tak v rámci odvolacího řízení, odebere k závěrečné poradě. Důvodem je to, že právě až během řízení před soudem mohou vyjít najevo další skutečnosti, které mají vliv na celkovou výši škody. K tomu autoři Růžička, Púry a Zezulová¹¹⁹ uvádějí, že je to typické především pro majetkové trestné činy či trestné činy v dopravě, tedy všude tam, kde výše škody závisí především na závěrech znaleckého posudku nebo odborného vyjádření.

Autorka s tímto stanoviskem souhlasí, kdy zároveň dodává následující. Pokud jde o majetkovou trestnou činnost, zde má autorka za to, že její konečná výše je v řadě případů zjištěna znaleckým posudkem či odborným vyjádřením již v rámci řízení přípravného. Autorka se ve své praxi však opakovaně setkala se situací, kdy se výpočet způsobené škody měnil v průběhu trestního řízení, a to i hlavního líčení, v případě, že byla poškozenému trestnou činností způsobena škoda na zdraví. Znalec z oboru lékařství, který v přípravném řízení vypracovával znalecký posudek, však konečnou a celkovou škodu na zdraví nebyl schopen ani v hlavním líčení upřesnit. Celková škoda na zdraví vypočtená bodovým ohodnocením bolestného či ztížení společenského uplatnění zahrnuje i otázku vývoje léčení, možného vzniku zdravotních komplikací a trvalých zdravotních následků, které je lékař schopen určit až řádově jeden rok po vzniku škody na zdraví. Výpočet vzniklé škody v takových případech se tak vyvíjí po celou dobu trestního řízení a často i po jeho ukončení.

Ač k této situaci v praxi často nedochází, pokud má být škoda hrazena v penězích, může poškozený rovněž požadovat přiznání úroku z prodlení či poplatku z prodlení. K tomu autor Petříček¹²⁰ uvádí, že poškození velmi často neuplatňují příslušenství ani náklady adhezního řízení. Rozhodnutí o úrocích z prodlení, stejně jako o nákladech trestního řízení je ale otázkou právní, nikoliv skutkovou, tudíž zpravidla nevyžaduje provádět dokazování, které by soudu umožnilo odkázat poškozeného s celým jeho nárokem na řízení občanskoprávní

¹¹⁹ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 430

¹²⁰ Petříček, L. K postavení poškozeného v trestním řízení. Bulletin advokacie, 2002, č. 6-7, s. 68

dle § 229 tr.řádu. Přitom úroky z prodlení, stejně jako náklady adhezního řízení mohou dosahovat značné výše. Autorka s tímto názorem souhlasí, kdy zároveň uvádí, že se sama s návrhem poškozeného, který by obsahoval rovněž požadavek přiznání úroků či poplatku z prodlení, zatím ve své praxi nikdy nesetkala.

2.12.5. Povinnost uplatnit nárok na náhradu škody proti konkrétní osobě

Poškozený musí svůj nárok za podmínek ustanovení § 43 odst. 3 tr.řádu, tedy řádně a včas, uplatnit proti určité osobě, tedy proti konkrétnímu obviněnému. V případě, že se vede trestní řízení jen proti jednomu obviněnému, netvoří tato podmínka žádné komplikace. Problémy mohou nastat v případě, že je vedeno trestní řízení proti více obviněným. Pokud chce poškozený uplatnit nárok na náhradu škody vůči všem obviněným či některým z nich, musí ve svém návrhu výslovně uvést, vůči kterým obviněným jej uplatňuje, a to ve lhůtě uvedené v ustanovení § 43 odst. 3 tr.řádu. Pokud se poškozený rozhodne svůj nárok uplatňovat vůči dalšímu z obviněných až v rámci hlavního líčení po zahájení dokazování, je nutno tento návrh vůči danému obviněnému posoudit jako návrh, který byl podán opožděně. Povinnost k náhradě škody totiž nelze uložit tomu obviněnému, potažmo obžalovanému, proti kterému poškozený neuplatnil návrh dle ustanovení § 43 odst. 3 tr.řádu ani tehdy, když se jako spoluobžalovaný na vzniku škody podílel.¹²¹

2.12.6. Vliv uplatnění nároku na náhradu škody v trestním řízení na běh promlčecí doby

Včasné a řádné uplatnění nároku na náhradu škody v souladu s předmětnými ustanoveními trestního řádu nemá vliv pouze na přiznání tohoto nároku poškozenému v rámci trestního řízení, ale také na otázku stavění běhu promlčecí lhůty k uplatnění nároku. V případě, že poškozený svůj nárok na náhradu škody neuplatní včas a řádně, soud o jeho nároku v odsuzujícím rozsudku nerozhodne ani postupem neustanovení § 229 tr.řádu a nedochází ke stavění běhu promlčecí lhůty. Na druhou stranu pokud soud považuje nárok poškozeného za řádně a včas uplatněný, i když tomu ve skutečnosti tak není, a o takovém nároku rozhodne postupem uvedeným v ustanovení § 229 odst. 1 tr.řádu, dochází ke

¹²¹ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 27.8.1993, sp.zn. 7 To 116/1993, stejně tak rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21.6.2000, sp.zn. 9 Tz 89/2000

stavění běhu promlčecí lhůty. Tím může být následně obžalovaný v postavení dlužníka výrazným způsobem znevýhodněn, neboť mu bude rozhodnutím soudu právo namítnout pomlčení nároku ztíženo.¹²²

2.12.7. Činnost soudu

Stejně tak jak v případě otázky viny i otázky trestu platí i v adhezním řízení povinnost zjistit skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro rozhodnutí. Předmětem dokazování jsou vedle skutku zejména též okolnosti umožňující stanovení následku a výše škody způsobené trestným činem. Orgány činné v trestním řízení jsou povinny zjistit přesnou výši škody způsobené trestným činem, a pokud to není možné, zjistit aspoň vyšší škody, kterou obviněný nejméně způsobil trestným činem.¹²³

V případě, že škoda a její výše jsou součástí popisu skutku uvedeného ve výroku odsuzujícího rozsudku, ukládá zákon, jmenovitě ustanovení § 228 odst. 1 tr.řádu, při splnění dalších podmínek dokonce povinnost soudu v rámci tohoto rozsudku obžalovanému uložit povinnost k náhradě škody. Těmito podmínkami jsou jednak to, že uvedenému rozhodnutí nebrání žádná zákonná překážka a dále to, že škoda v uvedené výši dosud poškozenému nebyla uhrazena. Nárok na náhradu takové škody pak samozřejmě musí být poškozeným řádně a včas uplatněn.

2.12.8. Zákonné překážky pro přiznání uplatněného nároku na náhradu škody

Zákonnou překážkou pro přiznání uplatněného nároku na náhradu škody dle ustanovení § 228 odst. 1 tr.řádu je v první řadě zahájení insolvenčního řízení. Dle ustanovení § 109 odst. 1 zák. č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení, ve znění pozdějších předpisů (dále jen: insolvenční zákon) se se zahájením insolvenčního řízení obecně spojují následující účinky: a) pohledávky a jiná práva týkající se majetkové podstaty nemohou být uplatněny žalobou, lze-li je uplatnit přihláškou, b) právo na uspokojení ze zajištění, které se týká majetku ve vlastnictví dlužníka nebo majetku náležejícího do majetkové podstaty, lze uplatnit

¹²² na tento problém poukazuje autor Látal, In Látal, J. Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení. Právní rozhledy, 1994, č. 10, s. 345

¹²³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18.10.2001, sp.zn. 5 Tz 199/2001

a nově nabyt jen za podmínek stanovených tímto zákonem, to platí i pro zřízení soudcovského zástavního práva na nemovitostech, které bylo navrženo po zahájení insolvenčního řízení, c) výkon rozhodnutí či exekuci, která by postihovala majetek ve vlastnictví dlužníka, jakož i jiný majetek, který náleží do majetkové podstaty, lze nařídit, nelze jej však provést. Účinky související se zahájením insolvenčního řízení jsou spojeny s vydáním vyhlášky dle § 101 insolvenčního zákona. Účinky nastávají v souvislosti s hodinou a minutou zveřejnění této vyhlášky v insolvenčním rejstříku. Účinky související se zahájením insolvenčního řízení potom přetrvávají do právní moci rozhodnutí, kterým bude insolvenční řízení ukončeno. Obsah rozhodnutí bude záviset na způsobu, jakým bude úpadek dlužníka řešen; buď se jedná o konkurs, o oddlužení nebo o reorganizaci.¹²⁴ K uvedenému je nutno dodat, že řízení zahájená před zahájením insolvenčního řízení běží dál a samostatné zahájení insolvenčního řízení na ně nemá žádný vliv; nová řízení, jimiž by proti dlužníku jako žalovanému byly uplatněny pohledávky, proti dlužníku již zahájit nelze. Následným prohlášením konkursu se sice v souladu s ustanovením § 226 odst. 1 písm. a/ insolvenčního zákona trestní řízení nepřerušuje, z povahy věci však vyplývá, že adhezní řízení se přerušuje. U povolení reorganizace potom platí, že za trvání reorganizace lze naopak adhezní řízení zahájit. Pokud jde o povolení oddlužení, na otázku adhezního řízení toto povolení oddlužení nemá vliv a pro možnost zahájení a běhu adhezního řízení platí dále podmínky, které jsou stanoveny zahájením insolvenčního řízení.

Další zákonnou překážkou přiznání nároku na náhradu škody v rámci odsuzujícího rozsudku je potom skutečnost, že toto právo bylo již promlčeno. K uvedenému je nutno si uvědomit, že právo na náhradu škody podle obč.zák. není vyňato z promlčení. Dle ustanovení § 101 obč. zák. se právo promlčí, jestliže nebylo vykonáno v době v tomto zákoně stanovené (§ 101 až 110 obč. zák.). K promlčení soud přihlédne jen k námitce dlužníka (v daném případě tedy obviněného). Dovolá-li se dlužník promlčení, nelze promlčené právo věřiteli přiznat. Dle ustanovení § 106 obč. zák. se právo na náhradu škody promlčí za dva roky ode dne, kdy se poškozený dozví o škodě a o tom, kdo za ni odpovídá; nejpozději se právo na náhradu škody promlčí za tři roky, a jde-li o škodu

¹²⁴ Pachel, L., Kozák, J., Budín, P., Dadam, A. ASPI – Insolvenční zákon, komentář. 1. vydání. Praha: ASPI, 2008, s. 138

způsobenou úmyslně, za deset let ode dne, kdy došlo k události, z níž škoda vznikla; to neplatí, jde-li o škodu na zdraví. Jestliže škoda vznikla porušením právní povinnosti v důsledku poskytnutí, nabídnutí nebo příslibení úplatku jiným než poškozeným, anebo v důsledku přímého nebo nepřímého vyžadování úplatku od poškozeného, právo na náhradu takto vzniklé škody se promlčí za tři roky ode dne, kdy se poškozený dozví o škodě a o tom, kdo za ni odpovídá, nejdéle však za deset let ode dne, kdy došlo ke korupčnímu jednání.¹²⁵

2.12.9. Způsob rozhodnutí soudu o náhradě škody poškozenému

Autoři Růžička, Púry a Zezulová,¹²⁶ stejně jako autoři Šámal a kol.¹²⁷ shodně vymezují pět podmínek, které musí být kumulativně dodrženy, aby soud mohl rozhodnout o nároku na náhradu škody poškozenému. Nárok na náhradu škody musel být poškozeným v rámci trestního řízení uplatněn řádným způsobem a včas, soud po zahájení hlavního líčení nerozhodl o nepřipuštění poškozeného k hlavnímu líčení, nebo že poškozený nemůže svůj nárok v trestním řízení uplatňovat, nebylo rozhodnuto o vrácení věci státnímu zástupci k došetření, o postoupení věci, o zastavení trestního stíhání, o jeho přerušení ani o podmíněném zastavení trestního stíhání či o schválení narovnání, poškozený nevzal v průběhu trestního řízení nárok na náhradu škody zpět a poškozený se nevzdal svých procesních práv.

Svým rozhodnutím může soud v souladu s ustanovením § 228 a § 229 tr.řádu poškozenému přiznat nárok na náhradu škody v plné výši (dle ustanovení § 228 odst. 1 tr.řádu), případně mu přizná nárok pouze v určité části a se zbytkem nároku poškozeného odkáže na jiné, nejčastěji občanskoprávní řízení (dle

¹²⁵ V dané souvislosti je vhodné zmínit Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 10.1.2007, sp.zn. 3 Tdo 31/2007, které se zabývá otázkou počátku běhu subjektivní promlčecí doby. Nejvyšší soud ČR vyslovil názor, že počátek běhu subjektivní promlčecí doby podle § 106 odst. 1 obč. zák. zásadně určuje ta skutečnost, kdy se poškozený dozví o vzniklé škodě (nikoliv jen o protiprávním úkonu či o škodné události) a kdo za ni odpovídá. Jinými slovy, při úvaze o tom, kdy se poškozený dozvěděl o škodě, je třeba vycházet z prokázané vědomosti poškozeného o vzniklé škodě, nikoliv jen z jeho předpokládané vědomosti o této škodě. Jestliže počátek běhu subjektivní promlčecí doby podle § 106 odst. 1 obč.zák. určuje ta skutečnost, kdy se poškozený dozví o vzniklé škodě (nikoli jen o protiprávním úkonu či škodné události) a kdo za ni odpovídá, je zřejmé, že datum splatnosti dluhu nelze označit za počátek běhu promlčecí doby, neboť nevrácení peněz ve lhůtě nemusí nutně znamenat vznik škody, obzvláště, pokud pachatel poškozeného ujišťoval o brzkém splacení dluhu. Až v okamžiku, kdy poškozený podal trestní oznámení, nabyl reálnou (tedy nikoli jen předpokládanou) vědomost, že v důsledku pachatelova jednání byl připraven o zapůjčenou finanční hotovost, tedy dozvěděl se o škodě a neměl pochybnosti o tom, kdo je pachatelem.

¹²⁶ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 475

¹²⁷ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. II. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 1776-1777

ustanovení § 229 odst. 2 tr.řádu) nebo tak učiní s celým nárokem poškozeného (dle ustanovení § 229 odst. 1 tr.řádu nebo § 229 odst. 3 tr.řádu). Soud nikdy nemůže návrh poškozeného na náhradu škody zamítnout, jak vyplývá z citovaných ustanovení § 228 a § 229, a contrario. Rovněž potom nemůže přiznat poškozenému víc, než ve svém návrhu poškozený požadoval; v opačném případě by se tak dopustil porušení § 228 odst. 1 tr.řádu v neprospěch obžalovaného.¹²⁸

Přiznat, alespoň zčásti, poškozenému nárok na náhradu škody lze pouze v odsuzujícím rozhodnutí soudu, tedy v rozsudku či trestním příkazu, kterým obžalovaného uznává vinným ze spáchání trestného činu.

Výrok soudu dle ustanovení § 228 či § 229 tr.řádu je součástí rozsudku (trestního příkazu), má povahu samostatného oddělitelného výroku, lze ho tedy přezkoumat samostatně a nezávisle na ostatních výrocích rozsudku a v případě nabytí právní moci rozsudku (trestního příkazu) představuje pro poškozeného, pokud obžalovaný ve stanovené lhůtě svou povinnost k náhradě škody z tohoto výroku vyplývající nesplní, exekuční titul.

Oproti tomu může být ve výroku odsuzujícího rozhodnutí obžalovanému uložena povinnost, aby podle svých sil a možností poškozenému nahradil škodu, kterou svou trestnou činností způsobil. Tyto výroky mohou doplnit výrok o podmíněném upuštění od potrestání s dohledem dle ustanovení § 26 odst. 3 tr.zák., výrok o uložení trestu obecně prospěšných prací dle § 45a odst. 1 tr.zák., výrok o uložení trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem jeho výkonu dle § 59 odst. 2 tr.zák., či výrok o uložení trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem jeho výkonu s dohledem podle § 60a odst. 3 tr.zák. Obsahem tohoto výroku tedy není přiznání nároku na náhradu škody poškozenému, tento výrok se rovněž nemůže stát ani exekučním titulem. Výrok o uložení shora uvedené povinnosti obžalovanému slouží k motivaci obžalovaného s tím cílem, aby došlo k jeho resocializaci a obžalovaný začal žít řádným způsobem života. Na splnění této povinnosti se potom může rovněž vázat případné rozhodnutí soudu o uložení trestu (v případě původního upuštění od potrestání s dohledem) či jeho přeměně v nepodmíněný trest odnětí svobody (v případě uložení shora uvedených alternativních trestů k trestu odnětí svobody).

¹²⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11.7.2000, sp.zn. 7 Tz 148/2000

2.12.10. Výrok, kterým je obžalovanému uložena povinnost nahradit poškozenému škodu

2.12.10.1. Formální náležitosti

Obligatorní součástí výroku, kterým je obžalovanému uložena povinnost nahradit poškozenému škodu, je jednak přesné označení oprávněného, tedy poškozeného a dále nárok, který mu byl přisouzen. U poškozeného – fyzické osoby je tímto označením jméno, příjmení, datum narození a trvalé bydliště, u právnické osoby její obchodní firma, právní forma, sídlo a případně identifikační číslo.

V případě, že bude výrok o náhradě škody vynesena vůči více obžalovaným, je ve výroku rovněž nutno uvést, zda jsou tito obžalovaní povinni poškozenému nahradit škodu společně a nerozdílně či zda bude použita dělená odpovědnost, tedy že každý z obžalovaných bude povinen uhradit poškozenému škodu určitým dílem, podle účasti na způsobení škody. Solidární odpovědnost, tedy plnění rukou společnou a nerozdílnou, je pravidlem, autorka se s využitím dělené odpovědnosti při ukládání povinnosti obžalovaným nahradit poškozenému škodu v praxi zatím nesetkala. Tento způsob uložení povinnosti vůči obžalovaným je pro poškozeného rovněž výhodnější, neboť může celý nárok na náhradu škody požadovat po kterémkoliv z obžalovaných. Příklad dělené odpovědnosti si lze potom představit v situaci, kdy se každý ze spolupachatelů na trestné činnosti účastnili podstatně jinou měrou, či například při účastenství k trestnému činu dle ustanovení § 10 tr.zák. a uložení solidární odpovědnosti by se jevilo jako nespravedlivé.

V případě, že se vede trestní stíhání proti obviněnému jako jednomu ze dvou škůdců, kteří způsobili škodu společným jednáním jako spolupachatelé podle § 9 odst. 2 tr. zák. a přichází-li u nich v úvahu solidární odpovědnost podle 438 odst. 1 obč. zák., je na místě za splnění zákonných podmínek podle § 228 odst. 1 tr.řádu uložit tomuto obviněnému povinnost, aby nahradil celou škodu. Jestliže pak rozsudek proti tomuto obviněnému nabude právní moci a následně se koná trestní řízení proti druhému škůdci, nic nebrání soudu, aby i tomuto obviněnému uložil za splnění podmínek podle § 228 tr.řádu povinnost nahradit

způsobenou škodu společně a nerozdílně s prvním obviněným.¹²⁹ V praxi se s tímto postupem lze setkat zejména v důsledku vyloučení trestní věci jednoho ze spoluobviněných či spoluobžalovaných k samostatnému projednání a rozhodnutí.

Při rozhodování o výši nároku na náhradu škody by měl rovněž soud přihlídnout ke spoluzavinění poškozeného a nárok na náhradu škody v důsledku této skutečnosti poměrně dle výše spoluzavinění pokrátit.

V souladu s ustanovením § 228 odst. 2 tr.řádu může soud v odůvodněných případech rozhodnout, že obžalovaný může hradit nárok na náhradu škody ve splátkách, kdy zároveň musí určit výši splátek a podmínky jejich splatnosti. Autorka se zatím ve své praxi s takovým rozhodnutím soudu nesešla, lze si je však představit v situaci, kdy obžalovaný evidentně má zájem na uhrazení škody, kterou svou trestnou činností poškozenému způsobil, jeho osobní situace mu ale neumožňuje učinit tak najednou. V tomto případě je pak tento způsob rozhodnutí soudu výhodnější i pro poškozeného, neboť má větší šanci se domoci vymožení svého nároku, a to bez nutnosti výkonu rozhodnutí či exekuce.

Dle ustanovení § 228 odst. 3 tr.řádu může být výrok rozsudku o plnění v penězích vyjádřen v cizí měně, a to za podmínek, že poškozený to sám navrhne, neodporuje to okolnostem případu a zároveň škoda byla způsobena na peněžních prostředcích v cizí měně nebo na věcech zakoupených za takové peněžní prostředky nebo obžalovaný či poškozený je cizozemcem. Splnění prvních dvou uvedených podmínek je pro tento druh rozhodnutí obligatorní, tyto podmínky tedy musí být splněny kumulativně, a dále k nim musí přistoupit rovněž jedna ze dvou posledně uvedených alternativních podmínek. Uvedený způsob rozhodnutí by odporoval okolnostem případu zejména v situaci, kdyby tím nepřiměřeným způsobem znevýhodňoval buď obžalovaného či samotného poškozeného.¹³⁰

2.12.10.2. Odůvodnění výroku o náhradě škody

Samotný výrok o náhradě škody je rovněž nutno náležitým způsobem odůvodnit. Autoři Šámal a kol.¹³¹ zdůrazňují, že soud se musí mimo jiné vypořádat s otázkou, zda poškozený svůj nárok na náhradu škody uplatnil včas a řádným způsobem, zda byl k uplatnění tohoto nároku oprávněn, vůči kterému

¹²⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 4.2.2004, sp.zn. 5 Tdo 90/2004

¹³⁰ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. II. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 1786

¹³¹ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. II. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 1782

obžalovanému byl nárok uplatněn, jakými důkazy a v kterých směrech byl nárok na náhradu škody prokázán a v kterých směrech nikoliv, na základě jakých úvah byly stanoveny podíly na náhradě škody v případě dělené odpovědnosti, případně proč soud rozhodl o povolení splátek či o přiznání náhrady škody v cizí měně.

Dále je dle uvedených autorů nutno uvést, o který hmotněprávní předpis jsou nárok na náhradu škody a jeho výše opřeny. K posledně uvedenému autoři Růžička, Púry a Zezulová¹³² podotýkají, že v praxi se často u běžných majetkových trestných činů argumentuje ustanovením § 228 odst. 1 tr.řádu, o nějž se opírá právní důvod prisouzené náhrady škody. To je ovšem postup nesprávný, neboť citované ustanovení trestního řádu má procesněprávní, nikoliv hmotněprávní charakter, a proto z něj nelze vyvozovat jakékoliv nároky, včetně nároku na náhradu škody.

K uvedenému autorka uvádí, že, jak již bylo shora uvedeno, při rozhodování o nároku na náhradu škody v adhezním řízení je rozhodováno podle příslušných hmotněprávních předpisů, na kterých je uvedený nárok založen; v praxi se pak bude jednat zejména o příslušná ustanovení občanského zákoníku.¹³³ V praxi však obvykle dochází v rámci odůvodnění výroku o náhradě škody přesně k tomu pochybení, na které poukazují citovaní autoři Růžička, Púry a Zezulová. Odůvodnění těchto výroků jsou obvykle velmi kusá a omezují se na sdělení, že poškozený v příčinné souvislosti s projednávanou trestnou činností toho kterého obžalovaného utrpěl škodu, svůj nárok v trestním řízení řádně a včas uplatnil, a proto byla v souladu s ustanovením § 228 odst. 1 tr.řádu konkrétnímu obžalovanému uložena povinnost poškozenému škodu ve stanovené výši uhradit. Hmotněprávní ustanovení, které samotný nárok na náhradu škody zakládá, se v odůvodnění výroků o náhradě škody vesměs neobjevuje a autorka se s takto správně odůvodněným výrokiem ve své praxi nesetkala zatím nikdy.

¹³² Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 488

¹³³ V souvislosti s tím si je však nutno na druhou stranu uvědomit, že shora uvedené platí pouze pro oblast hmotněprávních předpisů. Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 22.9.1999, sp.zn. 7 Tz 105/1999 v adhezním řízení aplikuje soud v trestní věci sice ustanovení jiných právních oborů o náhradě škody, avšak jen ustanovení hmotného práva. Pokud jde o ustanovení procesní povahy, je jedinou normou, jíž je soud v trestním řízení vázán, trestní řád. Analogie jiného procesního předpisu nepřichází v úvahu.

2.12.11. Odkázání poškozeného s jeho nárokem na jiné řízení

Soud odkáže poškozeného s jeho nárokem na náhradu škody nebo jeho části na občanskoprávní řízení či řízení před jiným příslušným orgánem z následujících důvodů: Není-li podle výsledků dokazování pro vyslovení povinnosti k náhradě škody podklad nebo bylo-li by pro rozhodnutí o povinnosti k náhradě škody třeba provádět další dokazování, jež přesahuje potřeby trestního stíhání a podstatně by je protáhlo, viz ustanovení § 229 odst. 1 tr.řádu, dále v případě, že soud poškozenému přiznává nárok na náhradu škody v souladu s ustanovením § 228 odst. 1 tr.řádu pouze zčásti, viz ustanovení § 229 odst. 2 tr.řádu, nebo v případě, že soud obžalovaného zproští obžaloby, viz ustanovení § 229 odst. 3 tr.řádu.

Stejně jak je tomu v případě přiznání nároku na náhradu škody poškozenému v souladu s ustanovením § 228 odst. 1 tr.řádu, i v případě rozhodnutí dle § 229 tr.řádu musí být splněna podmínka, že poškozený uplatnil svůj nárok na náhradu škody včas a řádným způsobem. Bez splnění této podmínky potom, jak již bylo shora uvedeno, nelze poškozenému jeho nárok na náhradu škody v odsuzujícím rozsudku přiznat, avšak nelze jej s jeho nárokem na náhradu škody ani odkázat na občanskoprávní řízení či řízení před jiným příslušným orgánem,¹³⁴ což má potom důsledky zejména v otázce promlčení nároku, jak bylo rozvedeno výše. Jedná se pak rovněž o případy, kdy poškozený nebyl k trestnímu řízení připuštěn či bylo rozhodnuto, že není oprávněn v trestním řízení uplatňovat svůj nárok na náhradu škody.

K uvedenému autorka dodává, že v praxi v rozhodnutí soudů prvního stupně dochází k pochybením v tom směru, že je rozhodnuto dle ustanovení § 229 tr.řádu a poškozený je svým nárokem na náhradu škody odkázán na jiné řízení, avšak za situace, kdy soud neměl o nároku na náhradu škody poškozeného rozhodovat vůbec, neboť k němu nebyly splněny zákonné podmínky. Zároveň však autorka rovněž poukazuje na skutečnost, že na druhou stranu se však ve své praxi ještě nikdy nesečkala s tím, že by proti takto chybně vynesnému výroku soudu prvního stupně podal opravný prostředek obžalovaný. A to přesto, že chybné vynesení výroku soudu, že se poškozený dle příslušného ustanovení § 229 tr.řádu se svým nárokem na náhradu škody odkazuje na jiné řízení, ač by tak

¹³⁴ Tento názor vyslovil rovněž Vrchní soud v Olomouci ve svém usnesení ze dne 4.3.1994, sp.zn. 3 To 105/1993

neměl učinit a o nároku poškozeného by neměl vůbec rozhodovat, znevýhodňuje postavení obžalovaného, neboť mu tím znemožní námitku promlčení nároku poškozeného.

Jak bylo již shora uvedeno, důvodem pro odkázání poškozeného s jeho nárokem na jiné řízení dle § 229 odst. 1 tr.řádu je buď skutečnost, že podle výsledků dokazování není pro vyslovení povinnosti k náhradě škody podklad nebo by k takovému rozhodnutí bylo potřeba provádět další dokazování, které by však neúměrně protáhlo délku trestního řízení. V návaznosti na ustanovení § 229 odst. 2 tr.řádu se pak bude jednat o situace, kdy bude poškozený odkázán s celým uplatňovaným nárokem na jiné řízení.

Pokud jde o první z uvedených důvodů v citovaném ustanovení trestního řádu, lze si představit například situaci, kdy v rámci hlavního líčení obžalovaný poškozenému způsobenou škodu nahradí nebo že v průběhu hlavního líčení dojde k prohlášení konkursu. Autoři Šámal a kol.¹³⁵ poukazují na skutečnost, že jedním z dalších důvodů odkázání poškozeného se svým nárokem na náhradu škody na jiné řízení dle § 229 odst. 1 tr.řádu je i zjištění k námitce obžalovaného, že poškozeným uplatněný nárok je již promlčen. Postup podle § 229 odst. 1 tr.řádu je však na místě pouze za předpokladu, že posouzení otázky, zda byl nárok promlčen, závisí na výsledcích celého hlavního líčení nebo uplatnil-li obžalovaný námitku promlčení až u hlavního líčení po zahájení dokazování.

K v pořadí druhému uvedenému důvodu rozhodnutí dle § 229 odst. 1 tr.řádu si je nutno uvědomit, že primárním cílem trestního řízení je samotné projednání trestné činnosti, nikoliv rozhodnutí o náhradě škody poškozenému. Jakékoliv dokazování nutné k prokázání oprávněnosti nároku poškozeného na náhradu škody, které by přesahovalo uvedený primární cíl trestního řízení a současně by jej podstatným způsobem protáhlo, pak zakládá důvod pro odkázání poškozeného na jiné řízení.

K tomu autoři Šámal a kol.¹³⁶ dodávají, že se bude jednat zejména o případy, kdy se koná řízení proti obžalovanému, který je ve vazbě nebo kdy by si rozhodnutí o náhradě škody vyžádalo odročení hlavního líčení. V prvním případě nemá autorka k tomuto názoru sebemenších námitek a plně se s ním ztotožňuje. Pokud jde o citovaný názor, že je vždy nutné poškozeného odkázat s jeho

¹³⁵ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. II. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 1806

¹³⁶ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. II. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 1806

nárokem na náhradu škody na jiné řízení v případě, že by pouze k prokázání jeho nároku bylo nutné odročit hlavní líčení, zde je autorka odlišného názoru. Autorka má za to, že je nutné v dané situaci posoudit jednotlivé konkrétní případy a stávající důkazní situaci, neboť ne každé takové odročení za účelem opatření dostatečných důkazů k prokázání uplatňovanému nároku poškozeným, nutně musí znamenat také podstatné průtahy v trestním řízení. V daném případě je totiž důvodem pro odkázání poškozeného s jeho nárokem na jiné řízení dle § 229 odst. 1 tr.řádu pouze současné naplnění dvou kumulativních podmínek, a sice toho, že pro rozhodnutí o povinnosti k náhradě škody je třeba provádět další dokazování, jež přesahuje potřeby trestního stíhání a zároveň by je podstatně protáhlo. Dle názoru autorky tak bude nutné zkoumat ve shora nastíněné situaci případ od případu, zda jsou tyto podmínky kumulativně splněny, či nikoliv.

V případě, že bude mít za splnění dalších podmínek soud za prokázaný nárok poškozeného na náhradu škody pouze zčásti, v rámci odsuzujícího rozsudku či trestního příkazu poškozenému dle ustanovení § 228 odst. 1 tr.řádu obžalovanému uloží povinnost nahradit poškozenému škodu v určité výši a zároveň dalším výrokem dle ustanovení § 229 odst. 2 tr.řádu se zbytkem svého nároku poškozeného odkáže na jiné řízení. Na rozdíl od ustanovení § 229 odst. 1 tr.řádu pak nebude záležet na tom, z jakého důvodu soud rozhodl na základě ustanovení § 229 odst. 2 tr.řádu.

Jak již bylo shora uvedeno, je nutné, aby soud při rozhodování o nároku na náhradu škody vzal v úvahu i případné spoluzavinění poškozeného. V případě, že soud usoudí, že za škodu, která byla obžalovaným v důsledku projednávané trestné činnosti poškozenému způsobena, je částečně odpovědný i poškozený, bude moci taktéž rozhodnout z tohoto důvodu právě dle ustanovení § 229 odst. 2 tr.řádu.

Soud potom v rámci rozsudku, kterým bude obžalovaný zproštěn obžaloby, o poškozeným řádně a včas uplatněném nároku na náhradu škody, rozhodne v souladu s ustanovením § 229 odst. 3 tr.řádu tak, že poškozeného odkáže s tímto nárokem na jiné řízení v celé jeho výši. Toto zákonné ustanovení je zcela logické a odpovídá dikci ustanovení § 228 odst. 1 tr.řádu, neboť přiznat, byť jen zčásti, poškozenému nárok na náhradu škody, lze pouze v rámci odsuzujícího rozsudku, resp. trestního příkazu.

2.13. Právo poškozeného na odvolání proti rozhodnutí soudu prvního stupně

Trestní řád přiznává poškozenému právo podat si opravný prostředek proti meritornímu rozhodnutí soudu prvního stupně, toto právo však má pouze určitá kategorie poškozených a pouze vůči určitému druhu rozhodnutí soudu prvního stupně. V první řadě je nutno konstatovat, že poškozený může svým odvoláním napadnout pouze odsuzující rozsudek, a to pouze ve výroku o náhradě škody.

Diskutovanou otázkou pak často bývá, zda by se rozsah toho práva neměl rozšířit o možnost podání odvolání poškozeným jak do výroku o vině, tak i do výroku o trestu, případně do výroku o uložení ochranného opatření. Autorka má však za to, že v situaci, kdy tímto právem disponuje státní zástupce, by bylo nadbytečné, aby měl stejné právo i poškozený. Autorka je názoru, že osoba státního zástupce, jeho procesní postavení a jeho funkce v průběhu trestního řízení je dostatečnou zárukou pro zachování zásady zachování rovnosti stran a zákonnosti trestního řízení. V případě, že by bylo právo odvolání poškozeného rozšířeno o možnost napadnout výrok o vině, o trestu, o zproštění obžaloby či o uložení ochranného opatření, má autorka za to, že by se začala množit odvolání, která by byla nedůvodná. K uvedenému si je nutno rovněž uvědomit, že státní zástupce vystupuje v trestním řízení jako osoba nestranná, bez jakéhokoliv poměru k dané věci. Naproti tomu osoba poškozeného si může v rámci trestního řízení jen těžko zachovat nestranné a objektivní stanovisko v první řadě na osobu obžalovaného, neboť mu jeho jednáním bylo zasaženo do jeho práv. S ohledem na uvedené tak autorka považuje za zcela správné, že poškozený za splnění shora dalších podmínek může odvoláním napadnout výrok o náhradě škody, má však za to, že právo podat odvolání v neprospěch obžalovaného u ostatních výroků by mělo být zachováno pouze státnímu zástupci.

Jak bylo již shora uvedeno, odvoláním může poškozený napadnout pouze odsuzující rozsudek. V případě, že dojde k vynesení rozsudku, kterým bude obžalovaný zproštěn obžaloby, poškozený tento rozsudek napadnout odvoláním nemůže; jeho odvolání by bylo nutno zamítnout dle § 253 odst. 1 tr.řádu jako odvolání, které bylo podáno osobou neoprávněnou. Stejným způsobem by potom

odvolací soud postupoval, kdyby poškozený podal odvolání do jiného výroku, než do výroku o náhradě škody.

Odvolací právo ve smyslu ustanovení § 246 odst. 1 písm. d/ tr.řádu má pouze ten poškozený, který uplatnil v trestním řízení nárok na náhradu škody řádně a včas. Nejsou-li tyto zákonné podmínky splněny, odvolací soud odvolání takového poškozeného zamítne rovněž jako odvolání podané osobou neoprávněnou.¹³⁷

Poškozený může svým odvoláním napadnout výrok o náhradě škody v případě, že má za to, že mu soud odsuzujícím rozsudkem přiznal nižší částku, než kterou poškozený požadoval a která mu dle jeho názoru měla být přiznána, dále v případě, že ho soud odkázal s celým jeho nárokem na náhradu škody na občanskoprávní či jiné řízení, ale i v případě, že tento výrok vynesena nebyl, ač tak dle názoru poškozeného měl soud učinit. Poškozený může taktéž rozsudek napadnout i pro porušení ustanovení trestního řádu upravující trestní řízení, které vnesení rozsudku předcházelo, pokud toto porušení mohlo způsobit nesprávnost výroku o náhradě škody tohoto rozsudku nebo to, že takový výrok zcela chybí; viz ustanovení § 246 odst. 2 tr.řádu.

Stejně jako v případě ostatních oprávněných osob má poškozený na podání odvolání lhůtu osmi dnů od doručení opisu rozsudku, odvolání je nutno podat u soudu, proti jehož rozhodnutí odvolání směřuje, viz ustanovení § 248 tr.řádu. Odvolání poškozeného musí být v souladu s ustanovením § 249 odst. 1 řádným způsobem odůvodněno tak, aby bylo patrné, v kterých výrocih je rozsudek napadán a jaké vady jsou vytýkány rozsudku nebo řízení, které rozsudku předcházelo. V případě, že má poškozený zmocněnce, který za něj podá odvolání nebo pokud poškozený, ač má zmocněnce, podá odvolání sám a neodůvodní ho dostatečným způsobem, vyzve jej dle § 251 odst. 1 tr.řádu soud prvního stupně, proti jehož rozhodnutí odvolání směřuje, k odstranění vad takového odvolání ve lhůtě pěti dnů. Tato lhůta je lhůtou zákonnou, její prodloužení tedy není možné.¹³⁸ Součástí výzvy je tak rovněž poučení poškozeného či jeho zmocněnce o následku nesplnění výzvy, kterým je odmítnutí odvolání dle § 253 odst. 3 tr.řádu. V případě, že poškozený zmocněnce nemá a učiní sám vadné odvolání, vyzve ho

¹³⁷ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 22.8.2002, sp.zn. 1 T 177/2001

¹³⁸ Důsledky nedodržení této zákonné lhůty, ve kterém lze v případě advokáta či státního zástupce spatřovat porušení služební povinnosti, se pak zabývá podrobným způsobem autor Mandák; In: Mandák, V. Povinnost odůvodnit odvolání v trestních věcech. Bulletin advokacie, 2000, č. 6, s. 51

soud prvního stupně obdobným způsobem k odstranění vad jako ve shora uvedeném případě, poskytne mu však lhůtu delší, v trvání osmi dnů. Na rozdíl od předchozí lhůty se však jedná pouze o lhůtu pořádkovou. Pokud ve stanovené lhůtě poškozený vady svého odvolání neodstraní či je neodstraní dostatečným způsobem, předseda senátu poškozenému za účelem odůvodnění odvolání ustanoví zmocněnce, obvykle tak udělá z řad advokátů. Následně pak vůči tomuto zmocněni může postupovat dle § 251 odst. 1 tr.řádu.

Jak již bylo shora uvedeno, poškozený může napadnout opravným prostředkem pouze rozsudek soudu prvního stupně, jak vyplývá z ustanovení § 246 odst. 1 písm. d/ tr.řádu. V případě, že výrok o náhradě škody obsahuje trestní příkaz, je však situace jiná, právo podat odpor proti trestnímu příkazu má totiž pouze obviněný, osoby, které jsou oprávněny podat v jeho prospěch odvolání a státní zástupce, jak vyplývá z ustanovení § 314g odst. 1 tr.řádu. Poškozený tedy tímto právem nedisponuje, a to přesto, že v rámci trestního příkazu je nezřídka rozhodováno i o nároku o náhradě škody, který poškozený uplatnil. Poškozenému, který uplatnil v předmětném trestním řízení nárok na náhradu škody, musí být pouze trestní příkaz doručen.

Autorka však se stávající právní úpravou v daném případě zcela nesouhlasí. V situaci, kdy má poškozený právo napadnout ze shora uvedených důvodů výrok o náhradě škody v odsuzujícím rozsudku, nevidí žádný důvod k tomu, aby opravným prostředkem nemohl napadnout rovněž vydaný trestní příkaz. Lze namítnout, že v případě, že by žádná z dalších shora uvedených oprávněných osob trestní příkaz odporem nenapadla, rozhodoval by soud prvního stupně v dalším řízení pouze o nároku na náhradu škody, když v otázce viny a trestu by pak trestní příkaz nabyl právní moci. Ke stejné situaci však může dojít v případě, že poškozený podá v souladu s ustanovením § 346 odst. 1 písm. d/ tr.řádu odvolání proti rozsudku soudu prvního stupně. Stávající právní úpravu tak autorka považuje za silně diskriminační vůči poškozenému, který je oproti obžalovanému neoprávněně znevýhodněn.¹³⁹

Pokud jde o rozhodnutí odvolacího soudu k odvolání poškozeného, ten buď odvolání zamítne z důvodů uvedených v § 253 odst. 1 tr.řádu, tedy v případě,

¹³⁹ Názor, že poškozený by měl disponovat právem napadnout odporem ve výroku o náhradě škody rovněž trestní příkaz, obdobným způsobem vyjádřil i autor Jelínek, In: Jelínek, J. Postavení poškozeného v trestním řízení-možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány. Kriminálnístika, 2003 č. 2, s. 116.

že poškozený podal odvolání po zákonem stanovené lhůtě, nebo se před podáním odvolání této možnosti výslovně vzdal (možnost vzdát se práva na odvolání je upravena v ustanovení § 250 odst. 1 tr.řádu), či předtím již v předmětné věci podal odvolání a vzal jej zpět, rovněž v případě, že se jedná o osobu neoprávněnou k podání odvolání. Odvolací soud může také rovněž odvolání odmítnout dle § 253 odst. 3 tr.řádu, a to ze shora uvedených důvodů. Shledá-li odvolací soud, že podané odvolání není důvodné, zamítne je podle § 256 tr.řádu. Odvolací soud může rovněž napadený rozsudek ve výroku o náhradě škody zrušit a věc vrátit soudu prvního stupně k novému projednání a rozhodnutí, častější však bude případ, kdy odvolací soud výrok o náhradě zruší a sám ve věci rozhodne novým rozsudkem. V souladu s ustanovením § 259 odst. 2 tr.řádu odvolací soud může rovněž v případě, že výrok je pouze neúplný nebo chybí, vrátí věc soudu prvního stupně s příkazem, aby o chybějícím výroku sám rozhodl či neúplný výrok doplnil.

2.14. Odklony od trestního stíhání ve vztahu k poškozenému

2.14.1. Východiska právního zakotvení odklonů od trestního stíhání do platné právní úpravy

Podmíněné zastavení trestního stíhání, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání a narovnání lze chápat jako zvláštní instituty trestního řízení, kterými se má dosáhnout určitého odklonu od standardního průběhu trestního stíhání, které končí rozhodnutím o vině, případně o trestu, ale způsobem upřednostňujícím jiné zájmy než odsouzení pachatele. Jejich smyslem je napomoci k spravedlivému a zároveň rychlému řešení trestních věcí, zohledňujícímu zájmy všech subjektů dotčených trestným činem, dosaženému specifickým procesním postupem bez konání formálně náročnějšího a komplikovanějšího hlavního líčení, a to zejména v případech skutkově i právně jednodušších, kdy typově méně závažný trestný čin spáchaly dosud nenarušené nebo málo narušené osoby. V takových situacích je vzhledem k okolnostem případu a osobě pachatele pravděpodobné, že by případným odsuzujícím rozsudkem byl uložený jen trest nespojený s odnětím svobody nebo podmíněný trest odnětí svobody a obviněný by se ve zkušební době podmíněného odsouzení s největší pravděpodobností osvědčil.¹⁴⁰

K uvedeným institutům lze rovněž přiřadit i institut odstoupení od trestního stíhání mladistvého dle § 70 a násl. zák. č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů. O tomto institutu se však vzhledem k okolnosti, že se jedná o speciální institut v řízení ve věcech mladistvých pachatelů trestné činnosti, které vykazuje určité specifické rysy, autorka zmíní v samostatné kapitole.

Samotné rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání či o schválení narovnání lze učinit jak v řízení přípravném (což by mělo být pravidlem), ale i v řízení před soudem prvního stupně, a to po předběžném projednání obžaloby a výjimečně i v hlavním líčení a v řízení o odvolání.¹⁴¹ V případě podmíněného odložení podání návrhu na potrestání lze tento institut, jak je možné vyvodit i z jeho názvu, aplikovat pouze v rámci zkráceného

¹⁴⁰ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. I. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 36

¹⁴¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.6.2003, sp.zn. 6 Tdo 505/2003

přípravného řízení. Z pohledu poškozeného v trestním řízení je pak ke všem těmto zákonným institutům nutno dodat, že ve všech případech jsou práva poškozeného šetřena a je rovněž dán důraz na uspokojení jejich případných nároků na náhradu škody.

Shora uvedené instituty lze zahrnout do konceptu tzv. restorativní justice, která nahlíží na trestnou činnost jako na konflikt mezi konkrétními osobami, pachatelem a jeho obětí, nikoliv jako konflikt mezi pachatelem a státem. Z tohoto pohledu se pak tento konflikt snaží řešit, prioritou je odstranění tohoto konfliktu mezi konkrétními osobami, koncept restorativní justice klade důraz na to, aby pachatel trestné činnosti za své jednání přijal odpovědnost a následky svého jednání se snažil sám odstranit. Potrestání pachatele tak není hlavní prioritou restorativní justice, oproti tradičnímu modelu justice retributivní, i když ho zároveň nevyklučuje.

Institut podmíněného zastavení trestního stíhání byl do trestního řádu včleněn novelou provedenou zák. č. 292/1993 Sb., která nabyla účinnosti 1.1.1994, institut narovnání potom novelou provedenou zák. č. 152/1995 Sb., jež nabyla účinnosti 1.9.1995. Institut podmíněného odložení podání návrhu na potrestání je mladší, do trestního řádu byl včleněn novelou provedenou zák. č. 283/2004 Sb., která nabyla účinnosti dne 1.7.2004.

Všechny tyto instituty si jsou navzájem podobné, shodné jsou rovněž některé zákonné předpoklady pro jejich aplikaci; na druhou stranu si je nutno uvědomit, že ve svém souhrnu jsou podmínky jejich použití a jejich důsledky rozdílné, k jejich použití pak bude docházet v odlišných případech. K uvedenému autorka dodává, že institut podmíněného zastavení trestního stíhání postupně získává na oblibě a začíná být uplatňován v praxi, institut narovnání jako další alternativa ke standardnímu průběhu řízení však bývá stále používán jen ojediněle, jak vyplývá z Tabulky č. 3.¹⁴² Pokud jde o institut podmíněného odložení návrhu na potrestání, četnost jeho použití se bohužel samostatně neeviduje.

¹⁴² Tabulka č. 3 byla zpracována autorkou na základě statistik vedených Ministerstvem spravedlnosti České republiky, konkrétně ze statistických ročenek kriminality z let 1995 – 2008. [citováno 15. dubna 2009]. Dostupný z: <http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>

Tabulka č. 3: Počet podmíněně zastavených trestních stíhání a návrhů na narovnání ku počtu stíhaných osob, vyjádřeno čísly a procenty

	stíháno osob	PZTS	%	návrh na N	%
1995	108680	3400	3,13	-	-
1996	109204	3891	3,56	64	0,06
1997	108275	4537	4,19	51	0,05
1998	106488	3114	2,92	7	0,007
1999	107879	4641	4,3	14	0,01
2000	110808	6166	5,56	25	0,02
2001	110461	7704	6,97	31	0,03
2002	93378	6744	7,22	45	0,05
2003	92958	7047	7,58	49	0,05
2004	89288	7251	8,12	39	0,04
2005	87008	6892	7,92	53	0,06
2006	82193	7387	8,99	38	0,06
2007	78545	7172	9,13	78	0,1

2.14.2. Podmíněné zastavení trestního stíhání

Institut podmíněného zastavení trestního stíhání je upraven v ustanoveních § 307 až 308 tr.řádu. Podmíněné zastavení trestního stíhání je určitým mezitímním rozhodnutím v projednávané trestní věci; v rámci tohoto rozhodnutí je pak stanovena zkušební doba, ve které jsou obviněnému stanoveny určité podmínky a uloženy určité povinnosti. Trestní odpovědnost pachatele trestné činnosti tak i nadále trvá, trestní stíhání není pravomocně skončeno.

Samotné usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání může vydat v přípravném řízení státní zástupce, v řízení před soudem pak soud, a to na základě vlastního uvážení. Obviněný ani poškozený nemohou postup podle ustanovení § 307 a násl. tr.řádu navrhnout, k takovému postupu však mohou dát podnět. Vydání usnesení o zastavení trestního stíhání je pak vázáno na splnění dalších podmínek, které vyplývají z ustanovení § 307 odst. 1 tr.řádu. Podle tohoto zákonného ustanovení v řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, může se souhlasem obviněného soud a v přípravném řízení státní zástupce podmíněně zastavit trestní stíhání,

jestliže se obviněný k činu doznal, nahradil škodu, pokud byla činem způsobena, nebo s poškozeným o její náhradě uzavřel dohodu, anebo učinil jiná potřebná opatření k její náhradě, a vzhledem k osobě obviněného, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu lze důvodně takové rozhodnutí považovat za dostačující.

Jak již bylo shora uvedeno, jednou z nutných náležitostí, bez které nelze usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání vydat, je souhlas obviněného s takovým postupem. Trestní řád vydání usnesení podmíněného zastavení trestního stíhání tak podmiňuje pouze souhlasem obviněného, nikoliv poškozeného. I přes jeho nesouhlas pak lze uvedené usnesení vydat.¹⁴³

Další podmínkou, která se výrazným způsobem poškozeného dotýká, je skutečnost, že před vydáním usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání je nutno prokázat, že obviněný nahradil škodu, pokud byla jeho trestnou činností způsobena, nebo o její náhradě uzavřel dohodu či učinil jiná potřebná opatření k její náhradě. V případě, že spácháním trestné činnosti žádná škoda způsobena nebyla, je postup dle ustanovení § 307 a násl. tr.řádu samozřejmě možný. Pokud ale obviněný trestnou činností škodu způsobil, klade dané ustanovení důraz na její odčinění. Právě tato zákonná podmínka pak velmi výrazným způsobem odráží základní myšlenku konceptu restorativní justice, jak již bylo shora uvedeno, neboť vede k urovnání vztahů mezi poškozeným a pachatelem trestného činu a zároveň k přijmutí odpovědnosti pachatele za své protiprávní jednání.

Svůj nárok na náhradu škody v daném případě může poškozený uplatnit standardním způsobem u orgánů činných v trestním řízení, ale rovněž přímo u obviněného. Zde však autorka doporučuje, aby v případě, že chce poškozený postupovat posledně uvedeným způsobem, učinil stejné podání rovněž i příslušnému orgánu činnému v trestním řízení.

Pokud obviněný poškozenému škodu v plném rozsahu nahradí, je nutné toto uhrazení škody příslušným orgánům činným v trestním řízení prokázat.

V případě, že obviněný uzavře s poškozeným dohodu o náhradě škody, je však nutno i nadále vycházet při zjišťování výše způsobené škody z důkazů, které byly provedeny v rámci probíhajícího trestního řízení, nikoliv tedy pouze z údajů poškozeného. Poškozený má nárok na náhradu škody v plné výši, nic však nebrání

¹⁴³ Obdobný názor je vysloven rovněž v usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 13.7.1997, sp.zn. 9 To 429/1997.

tomu, aby poškozený s obviněným uzavřel dohodu o náhradě škody v menším rozsahu, než v jakém byla způsobena.¹⁴⁴ Poškozený se s obviněným rovněž mohou dohodnout, že poškozený po obviněném nebude požadovat náhradu škody vůbec. Nárok na náhradu škody je totiž plně v dispozici poškozeného a jen ten může rozhodnout, v jaké výši a zda vůbec ho bude uplatňovat. K tomu autoři Růžička, Púry a Zezulová¹⁴⁵ správně připomínají, že podmíněné zastavení trestního stíhání vychází z odůvodněného předpokladu, že obviněný spáchal trestný čin, který má být zásadně sankcionován, a proto za situace, když poškozený nepožaduje náhradu způsobené majtkové škody, a chybí tak sankce alespoň v podobě povinnosti obviněného k náhradě škody, nelze připustit, aby nedůvodné použití tohoto odklonu vyvolalo u obviněného nežádoucí pocit beztrestnosti spáchaného činu a přesvědčení, že se nic závažného nestalo. Autorka s tímto názorem souhlasí a dodává, že bude záležet zejména na přístupu obviněného ke spáchané trestné činnosti, jeho snahách o kontakt s poškozeným a napravení svého závadového jednání. V těchto intencích pak bude nutno rovněž zvážit, zda je účelné a vhodné, aby v rámci dohody obviněného s poškozeným převzala závazek nahradit poškozenému škodu za obviněného třetí osoba.¹⁴⁶

Poškozený si s obviněným rovněž můžou sjednat způsob náhrady škody, například formu plnění ve splátkách, případně, pokud je to možné, restituci in integrum, tedy navrácení do původního stavu.

Dohoda o náhradě škody mezi obviněným a poškozeným pak bude realizována rovněž v těch případech, kdy v rámci dosavadního průběhu trestního řízení nebyla přesná výše škody dosud zjištěna. Půjde zejména o situace, kdy bude

¹⁴⁴ dle usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 16.3.1998, sp.zn. 8 To 177/1998 před rozhodnutím o podmíněném zastavení trestního stíhání je třeba zkoumat rozsah způsobené škody tak, aby bylo možno posoudit, zda obviněný způsobenou škodu skutečně uhradil. Pokud se poškozený subjektivně necítí být poškozen v té míře, jak je škoda stanovena znaleckým posudkem, je třeba pro správné rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání blíže zkoumat důvody takového postoje poškozeného. Setrvá-li však poškozený na tom, že náhradu škody považuje za postačující, je toto stanovisko pro postup podle § 307 odst. 1 písm. b/ tr. řádu rozhodné a soud přezkoumá toliko to, zda jsou splněny i další podmínky pro postup podle § 307 odst. 1 tr. řádu.

¹⁴⁵ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 579

¹⁴⁶ v souladu s rozhodnutím Městského soudu v Praze ze dne 19.11.1997, sp.zn. 7 To 398/1997 totiž jestliže obviněný není bez svého zavinění schopen nahradit škodu způsobenou trestným činem, avšak uzná dluh vyplývající z tohoto trestného činu a zajistí, aby škoda byla po dohodě s poškozeným hrazena ve splátkách jinou osobou převzetím jeho závazku, učinil tím potřebná opatření k náhradě škody, a není proto vyloučeno podmíněné zastavení trestního stíhání dle § 307 odst. 1 tr.řádu.

poškozenému způsobena škoda na zdraví, neboť její konečnou výši s ohledem na možnost trvalých následků a rovněž ztížení společenského uplatnění je možné s konečnou platností určit často až s delším odstupem po ukončení léčení poškozeného.

Forma dohody o náhradě škody mezi obviněným a poškozeným může být jak písemná, tak ústní, autorka však doporučuje sepsání písemné dohody z důvodu její lepší prokazatelnosti. Písemná forma pak bude praktická zejména v těch případech, kdy bude plnění například poskytováno postupně, v rámci dohodnutých splátek. Autor Pokorný¹⁴⁷ v případě větší hodnoty hrazené škody doporučuje sepsání dohody o náhradě škody ve formě vykonatelného notářského zápisu dle § 71 a zák. č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti, v platném znění.

Skutečnost, že mezi obviněným a poškozeným byla o náhradě škody uzavřena dohoda, je nutno ověřit dalšími důkazy, samotné prohlášení obviněného o uzavření takové dohody s poškozeným nepostačuje. Příslušný orgán činný v trestním řízení musí objasnit, jakou formou, kdy, kde a především s jakým obsahem byla taková dohoda uzavřena, aby tak mohl náležitě posoudit splnění jedné ze zákonných podmínek pro uvažované podmíněné zastavení trestního stíhání.¹⁴⁸

Vzhledem k tomu, že podmíněné zastavení trestního stíhání není podmíněno souhlasem poškozeného, může se stát, že poškozený odmítne poskytnout součinnost s přijmutím náhrady škody. Za dané situace pak bude zákonná podmínka k podmíněnému zastavení trestního stíhání obviněným splněna, pokud prokazatelně učiní dostatečné kroky k náhradě škody. Těmi bude například v situaci, kdy poškozený odmítne náhradu škody přijmout, neboť s její výší nebude souhlasit, složení příslušné finanční částky do soudní úschovy,¹⁴⁹ nebo poskytnutí součinnosti pojišťovně v případě, že bude k vyplacení škody poškozenému na základě pojistné smlouvy povinna. Jiným opatřením potřebným

¹⁴⁷ Pokorný, M. K formě dohody o náhradě škody uzavřené mezi poškozeným a obviněným. Trestněprávní revue, 2003, č. 11, s. 344

¹⁴⁸ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 24.2.1994, sp.zn. 4 To 117/1994

¹⁴⁹ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 30.5.1994, sp.zn. 3 To 380/1994, stejně tak Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zástupce ze dne 6.12.1996, poř.č. 13/1996

k náhradě škody je nutné chápat konkrétní kroky obviněného k náhradě škody poškozenému, nikoliv pouze jeho prohlášení, že škodu uhradí.¹⁵⁰

V případě, že obviněný svou trestnou činností způsobil škodu více poškozeným, přichází podmíněné zastavení trestního stíhání podle § 307 odst. 1 tr.řádu v úvahu pouze tehdy, jestliže při splnění dalších podmínek obviněný nahradil škodu všem poškozeným nebo se všemi poškozenými o její náhradě uzavřel dohodu anebo učinil jiná potřebná opatření k náhradě škody všem poškozeným.¹⁵¹

V souladu s ustanovením § 307 odst. 2 a odst. 3 tr.řádu se v rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání stanoví zkušební doba na šest měsíců až dva roky. Obviněnému, který uzavřel s poškozeným dohodu o způsobu náhrady škody, se v rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání uloží, aby škodu v průběhu zkušební doby nahradil. Tento výrok je v případě uzavření takové dohody obviněného s poškozeným obligatorní náležitostí usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání.¹⁵² Z ustanovení § 308 odst. 1 tr.řádu potom vyplývá, že nahrazení škody způsobené trestným činem v průběhu zkušební doby je nutnou podmínkou k rozhodnutí o tom, že se obviněný v průběhu zkušební doby osvědčil.

Ustanovení § 307 odst. 5 tr.řádu zakotvuje poškozenému právo stížnosti proti usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání. K tomuto právu je nutno uvést, že stížnost poškozeného může být zaměřena proti podmíněnému zastavení trestního stíhání jako takovému, ale i jen vůči tomu, jakým způsobem došlo k vypořádání jeho nároku na náhradu škody, pokud se např. státní zástupce nebo soud spokojil s tím, že obviněný učinil jiná potřebná opatření k náhradě škody, ale poškozený se domnívá, že jde o opatření nedostatečná a nezaručující mu náhradu nebo že obviněný má možnost sám přímo nahradit škodu. Poškozený se může stížností domáhat také toho, aby byl učiněn výrok podle § 307 odst. 3 tr.řádu o povinnosti obviněného naradit mu ve zkušební době způsobenou škodu, o které byla uzavřena dohoda, pokud v rozhodnutí takový výrok chybí. Poškozený však může podat stížnost i z jakéhokoli jiného důvodu, anebo bez uvedení důvodu,

¹⁵⁰ Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 19.8.2003, sp.zn. 10 To 336/2003

¹⁵¹ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 23.1.1997, sp.zn. 4 To 22/1997

¹⁵² Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 6.9.2000, sp.zn. 3 Tz 184/2000

nadřízený orgán je tak povinen přezkoumat napadené rozhodnutí v celém rozsahu.¹⁵³

Stížností pak může v souladu s ustanovením § 308 odst. 4 tr.řádu poškozený napadnout rovněž rozhodnutí, že se obviněný ve zkušební době podmíněného zastavení trestního stíhání osvědčil, ale i rozhodnutí, že se v trestním stíhání pokračuje.

V dané souvislosti je vhodné zdůraznit, že právo stížnosti ve všech třech uvedených případech přísluší všem poškozeným ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1 tr.řádu, neváže se tak tedy pouze na poškozené s nárokem na náhradu škody.¹⁵⁴

2.14.3. Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání

Institut podmíněného odložení podání návrhu na potrestání vymezují ustanovení § 179g až 179h tr.řádu. Jedná se o institut, který je svým obsahem velmi podobný institutu podmíněného zastavení trestního stíhání, vykazuje však přesto určité odchylky, které mají vliv rovněž na postavení poškozeného. V první řadě je nutno konstatovat, že tento institut lze použít pouze a výhradně ve zkráceném přípravném řízení. Dle ustanovení § 179a odst. 1 tr.řádu se zkrácené přípravné řízení koná o trestných činech, o nichž přísluší konat řízení v prvním stupni okresnímu soudu a na které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta, jestliže podezřelý byl přistižen při činu nebo bezprostředně poté, nebo v průběhu prověřování trestního oznámení nebo jiného podnětu k trestnímu stíhání byly zjištěny skutečnosti, jinak odůvodňující zahájení trestního stíhání a lze očekávat, že podezřelého bude možné ve lhůtě uvedené v § 179b odst. 4 tr.řádu postavit před soud (tedy nejpozději do dvou týdnů ode dne, kdy policejní orgán sdělil podezřelému, že spáchání jakého skutku je podezřelý a jaký trestný čin je v tomto skutku spatřován).

V souladu s ustanovením § 179g odst. 1 tr.řádu namísto podání návrhu na potrestání může státní zástupce za podmínek uvedených v § 307 tr.řádu rozhodnout o tom, že se podání návrhu na potrestání podmíněně odkládá, jestliže podezřelý se k činu doznal, nahradil škodu, pokud byla činem způsobena, s

¹⁵³ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 71

¹⁵⁴ stejným způsobem se v případě práva stížnosti poškozeného proti usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání vyjádřil ve svém usnesení ze dne 21.2.1996, sp.zn. 3 To 108/1996 Krajský soud v Českých Budějovicích a proti rozhodnutí o tom, že se v trestním stíhání pokračuje, ve svém usnesení ze dne 7.6.1995, sp.zn. 3 To 360/1995 tentýž soud.

podmíněným odložením podání návrhu na potrestání vyslovil souhlas, a vzhledem k osobě podezřelého, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu lze důvodně takové rozhodnutí považovat za dostačující.¹⁵⁵

Stejně jako v případě usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání platí, že jde o rozhodnutí *sui generis*, mezitímní, které má pouze dočasnou povahu. Platí u něj tedy to, co při vynesení usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání.

Oproti podmíněnému zastavení trestního stíhání ve vztahu k poškozenému se však liší v tom, že jednou z podmínek pro vydání usnesení o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání je to, že podezřelý nahradil poškozenému škodu, pokud byla způsobena. Stejně jako v případě institutu podmíněného zastavení trestního stíhání lze uvedený institut použít i v případě, že podezřelý svou trestnou činností žádnou škodu nezpůsobil (s připomínkami uvedenými výše), pokud však byla trestnou činností podezřelého poškozenému způsobena škoda, musí ji podezřelý uhradit beze zbytku, nestačí pouhé uzavření dohody o náhradě škody či učinění potřebných opatření k její náhradě. V případě, že je poškozených více, musí být škoda uhrazena všem, kterým byla trestnou činností podezřelého způsobena. O tom, o jakou škodu se v daném případě jedná a jakým způsobem je její výše zjištěna, autorka poukazuje na předchozí kapitolu.

Stejně jako v případě vydání usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání není ani v případě vydání usnesení o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání nutný souhlas poškozeného. Autoři Šámal a kol.¹⁵⁶ v dané souvislosti poukazují na to, že problémy vzhledem k úpravě požadující náhradu škody mohou vzniknout v případě, jestliže poškozený buď odmítne plnění náhrady škody ze strany podezřelého, nebo za situace, kdy se poškozený zdržuje na neznámém místě. Vzniká pak otázka, zda by mohlo být za splnění podmínky náhrady škody považováno například složení finanční částky, která odpovídá zjištěné výši škody, do soudní úschovy. Autorka se však domnívá, že nikoliv, neboť v daném případě by se, jak již bylo shora v předchozí kapitole uvedeno, jednalo pouze o potřebné opatření k náhradě škody, nikoliv o náhradu škody

¹⁵⁵ vzhledem ke skutečnosti, že usnesení u podmíněném odložení podání návrhu na potrestání lze vydat pouze ve zkráceném přípravném řízení, tedy v rámci řízení o trestných činech, o nichž přísluší konat řízení v prvním stupni okresnímu soudu, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta, je odkaz na ustanovení § 307 poněkud zavádějící a nepřesný.

¹⁵⁶ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 1412

poškozenému jako takovou. Autorka má tak za to, že za stávajícího znění ustanovení § 179g odst. 1 tr.řádu by tak pouhé složení částky odpovídající výši způsobené škody podezřelým do soudní úschovy nebylo splněním podmínky požadující náhradu škody, usnesení o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání by tak možné vydat nebylo.

Stejně jako v případě usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání má pak proti usnesení o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání poškozený ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1 tr.řádu právo stížnosti, jež má odkladný účinek; toto právo je zakotveno ustanovením § 179g odst. 4 tr.řádu.

2.14.4. Narovnání

Institut narovnání je vymezen ustanoveními § 309 až 314 tr.řádu. Do této zákonné úpravy bylo promítnuto Doporučení R (87) 18 Výboru ministrů Rady Evropy o zjednodušení trestního řízení,¹⁵⁷ konkrétně článek II. písm. b. vymezující problematiku tzv. out-of-court settlements, tedy mimosoudní dohody. Prvotním účelem narovnání je, aby obviněný odčinil všechny škodlivé následky trestné činnosti, které se dopustil, tento účel je pak nadřazen samotnému potrestání pachatele. Cílem tohoto zákonného institutu je tedy narovnání vztahů mezi obviněným a poškozeným, k čemuž je však nutná jejich vzájemná interakce při řešení vzniklého konfliktu. Jako určitý prvek potrestání pachatele se pak může jevit uložení povinnosti odkázat stanovený finanční obnos na obecně prospěšné účely.

Institut narovnání se od institutu podmíněného zastavení trestního stíhání liší zejména tím, že v případě nabytí právní moci usnesení o narovnání jde o rozhodnutí konečné, nikoliv mezitímní, jak je tomu u usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání. Pravomocné usnesení o schválení narovnání tvoří překážku věci rozhodnuté (*rei iudicatae*), zejména s ohledem na tento následek se tak na aktivitu obviněného ve vztahu k uhrazení vzniklé škody poškozenému kladou vyšší nároky, než jak je tomu v případě podmíněného zastavení trestního stíhání a rovněž osoba poškozeného zde hraje zcela zásadní roli. Pokud dojde ke

¹⁵⁷ Recommendation Rec (87) 18 of the Committee of Ministers to Member States concerning the simplification of criminal justice (Adopted by the Committee of Ministers on 17 September 1987 at the 410th meeting of the Ministers' Deputies) [citováno 22. dubna 2009]. Dostupný z: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=608011&SecMode=1&DocId=694270&Usage=2>

spáchání trestné činnosti, při níž nebyl nikdo poškozen, nelze institutu narovnání § 309 odst. 1 tr.řádu k vyřízení věci užít, protože zde není osoba poškozeného, která by jednak s narovnáním vyslovila souhlas a jednak převzala od obviněného příslušné odškodnění, byť by ostatní v zákoně stanovené podmínky byly splňovány.¹⁵⁸ Prostředkem k dosažení cíle institutu narovnání je tzv. mediace, která by měla předcházet vydání usnesení o schválení narovnání. Problematika mediace je blíže rozvedena v následující kapitole.

Stejně jako v případě usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání může usnesení o schválení narovnání vydat v přípravném řízení státní zástupce a v řízení před soudem soud, na základě vlastního uvážení. Poškozený či obviněný tak může dát k vydání takového usnesení pouze podnět. Usnesení o schválení narovnání pak může být vydáno jen a pouze za splnění podmínek vymezených v ustanovení § 309 odst. 1 tr.řádu, tedy v řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, se souhlasem obviněného a poškozeného, jestliže obviněný prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán, a nejsou důvodné pochybnosti o tom, že jeho prohlášení bylo učiněno svobodně, vážně a určitě, uhradí poškozenému škodu způsobenou trestným činem nebo učiní potřebné úkony k její úhradě, případně jinak odčiní újmu vzniklou trestným činem, a složí na účet soudu nebo v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžní částku určenou konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům, a tato částka není zřejmě nepřiměřená závažnosti trestného činu, a považuje-li takový způsob vyřízení věci za dostačující vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného činu, k míře, jakou byl trestným činem dotčen veřejný zájem, k osobě obviněného a jeho osobním a majetkovým poměrům.

Jak je z citovaného ustanovení tr.řádu patrné, poškozený má oproti institutu podmíněného zastavení trestního stíhání v tomto případě velmi významné procesní postavení, neboť bez jeho souhlasu nelze usnesení o schválení narovnání vůbec vydat. V případě, že byla trestnou činností obviněného způsobena škoda více poškozeným, musí dát k postupu dle ustanovení § 309 odst. 1 tr.řádu souhlas všichni tito poškození.

¹⁵⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18.11.2003, sp.zn. 4 Tz 156/2003

Pokud jde o podmínku spočívající v tom, že obviněný musí poškozenému uhradit škodu způsobenou trestným činem nebo učiní potřebné úkony k její náhradě či případně jinak odčiní újmu vzniklou trestným činem, Autoři Šámal a kol.¹⁵⁹ poukazují na to, že škoda, kterou musí obviněný poškozenému dle ustanovení § 309 odst. 1 písm. b/ tr.řádu nahradit, je zde pojímána v nejširším smyslu jako jakákoliv újma na právech a jiných hodnotách způsobená trestným činem ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1 tr.řádu. Za poškozeného ve smyslu § 309 odst. 1 tr.řádu je tedy třeba považovat nejen osobu, která má podle zákona proti obviněnému nárok na náhradu škody, která mu byla způsobena trestným činem (§ 43 odst. 3 tr.řádu), ale též každého, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda bez ohledu na to, zda má podle zákona nárok na náhradu škody.

Podle komentáře k tr.řádu autorů Šámala a kol.¹⁶⁰ by ale podle některých názorů měl být okruh poškozených omezen jen na ty, kteří uplatnili nárok na náhradu škody (dle ustanovení § 43 odst. 3 tr.řádu) a zároveň byli bezprostředně deliktem postiženi.

S tímto názorem autorka nesouhlasí, neboť má v první řadě za to, že účel narovnání je jiný než prosté nahrazení majetkové škody, kterou lze poškozeným vymáhat v intencích ustanovení § 43 odst. 3 tr.řádu, ale je jím celkové a komplexní narovnání vztahů mezi obviněným a každým poškozeným, který je trestnou činností poškozen ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1 tr.řádu. Tr.řád potom v ustanovení § 309 odst. 1 písm. b/ poškozeného nijak blíže nedefinuje a dokonce mluví o „odčinění újmy“, s ohledem na uvedené je tak autorka toho názoru, že příslušné zákonné ustanovení dopadá na všechny poškozené vymezené v obecné definici poškozeného dle ustanovení § 43 odst. 1 tr.řádu.

Tr.řád potom v ustanovení § 310a naopak jasně vymezuje, že práva poškozeného dle § 309 a 311 tr.řádu nepřísluší tomu, na koho pouze přešel nárok na náhradu škody. V tomto zákonném ustanovení se potom znovu promítá základní cíl a účel institutu narovnání, tedy obnovení a narovnání vztahů mezi obviněným a poškozeným, neboť spáchání trestné činnosti může mít logicky dopady i do jiných sfér, než je majetková sféra poškozeného ve smyslu ustanovení § 43 odst. 3 tr.řádu.

¹⁵⁹ Šámal, P. a kol. Přípravné řízení trestní. 2.vydání. Praha: C.H.Beck, 2003, s. 1090

¹⁶⁰ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. II. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, s. 2254

Jak již bylo shora naznačeno, na obviněného se kladou vyšší nároky a požadavky směřující k nahrazení škody vzniklé jeho trestnou činností, než jak je tomu v případě podmíněného zastavení trestního stíhání. Autoři Šámal a kol.¹⁶¹ v této souvislosti uvádějí, že otázku náhrady škody mezi obviněným a poškozeným lze řešit rovněž formou dohody o náhradě škody, plnění z takové dohody však musí být zajištěno takovým způsobem, aby měl poškozený jistotu, že se svého nároku domůže i v případě, že obviněný po zastavení trestního stíhání dohodu nesplní. Uvedení autoři potom jako vhodné zajištění zmiňují obecně zajišťovací instituty občanského práva.

Pokud dojde k situaci, že poškozený nebude moci finanční částku, která odpovídá náhradě škody, od obviněného převzít (například z důvodu jeho dlouhodobému pobytu v cizině či nemoci), je možné tuto finanční částku uložit do soudní úschovy, tento úkon obviněného pak bude možné považovat za dostatečný potřebný úkon k její náhradě ve smyslu ustanovení § 309 odst. 1 písm. b/ tr.řádu.

Jak již bylo shora uvedeno, základním cílem narovnání je odčinění všech škodlivých následků trestné činnosti, které se obviněný vůči poškozenému dopustil. V důsledku spáchané trestné činnosti bývá často zasažena mimo majetkové sféry poškozeného rovněž sféra osobní, trestným činem tak může vzniknout a často i vzniká škoda, kterou v rámci adhezního řízení nelze v trestním řízení uplatnit. Na tyto případy dopadá ustanovení § 309 odst. 1 písm. b/ tr.řádu, dle kterého musí obviněný poškozenému odčinit újmu, která případně v důsledku trestné činnosti poškozenému vznikla. Lze si tak představit situaci, kdy bude trestnou činností obviněného zasažena například čest a důstojnost poškozeného, za odčinění újmy pak bude možné považovat například veřejnou omluvou obviněného poškozenému. V daném směru potom autorka znovu poukazuje na skutečnost, že poškozený musí se schválením narovnání souhlasit, bude tak pouze na něm, jaká forma odčinění vzniklé újmy pro něj bude dostatečná a obviněný musí rovněž být s konkrétní formou odčinění újmy srozuměn a považovat ji za adekvátní.

Dle ustanovení § 310 odst. 1 tr.řádu před rozhodnutím o schválení narovnání soud a v přípravném řízení státní zástupce vyslechne obviněného a poškozeného, zejména k způsobu a okolnostem uzavření dohody o narovnání, zda

¹⁶¹ Šámal, P. a kol. Přípravné řízení trestní. 2.vydání. Praha: C.H.Beck, 2003, s. 1090

dohoda o narovnání mezi nimi byla učiněna dobrovolně a zda souhlasí se schválením narovnání. V rámci výslechu obviněného a poškozeného je pak nutné zejména ověřit, zda dohoda mezi těmito osobami je skutečně projevem jejich svobodné vůle a nebyla uzavřena pod nátlakem. Obsahem tohoto výslechu nejsou skutkové okolnosti spáchané trestné činnosti, poškozený při tomto výslechu nemá rovněž postavení svědka. V rámci výslechu poškozeného je nutné zaměřit se na podmínky a způsob náhrady škody a případného odčinění újmy poškozenému, dále na to, zda poškozený s takovým rozsahem náhrady škody a případným odčiněním újmy skutečně souhlasí a zda si uvědomuje důsledky schválení narovnání jak pro svoji osobu, tak pro osobu obviněného. Před samotným počátkem výslechu je nutné poškozeného o celé podstatě institutu narovnání a jeho práv z něj vyplývajících dostatečným způsobem poučit. Poškozený má rovněž právo vyjádřit se k otázce, komu má být určena částka, kterou obviněný složí k obecně prospěšným účelům, neboť i v této okolnosti musí být mezi obviněným a poškozeným vzájemný konsensus, jak vyplývá rovněž z ustanovení § 311 odst. 2 tr.řádu.

Pokud je poškozeným trestnou činností obviněného právnická osoba, lze v souladu s ustanovením § 310 odst. 3 tr.řádu místo výslechu statutárního zástupce nebo jiné osoby oprávněné jednat jejím jménem opatřit její písemné prohlášení k okolnostem uvedeným v § 309 odst. 1 tr.řádu, tedy k podmínkám schválení narovnání.

Před výslechem poškozeného (případně seznámením se s písemným prohlášením poškozeného) a obviněného pak usnesení o schválení narovnání nelze vydat.

Stejně jako v případě usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání má i v tomto případě poškozený právo napadnout usnesení o schválení narovnání stížností, toto právo poškozeného je zakotveno v ustanovení § 309 odst. 2 tr.řádu, stížnost má odkladný účinek.

2.14.5. Mediace

V souvislosti s institutem narovnání autorka považuje za nutné věnovat se alespoň v hrubých rysech rovněž procesu tzv. mediace, která je spojována s Probační a mediační službou (dále jen PMS) a která je v rámci institutu narovnání využívána. K důvodům vzniku PMS autor Rozum uvádí, že „probační

a mediační služba byla v České republice ustavena především proto, aby justice mohla účinně uplatňovat novou trestní politiku v oblasti tzv. komunitních sankcí a trestů a tím začít snižovat počet uvězněných osob, začít účinně předcházet kriminalitě, omezovat rizika jejího opakování, motivovat pachatele k nápravě škod, které způsobili a vést je k odpovědnosti za jejich život bez konfliktů se zákonem, zohledňovat při řešení trestné činnosti potřeby a zájmy obětí a účinněji chránit komunitu – společnost před kriminalitou.“¹⁶²

Dle ustanovení § 2 odst. 2 zák. č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů, se mediací rozumí pro účely tohoto zákona mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediáci lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.

Zprostředkovatelem činnosti směřující k urovnání konfliktního stavu je mediátor, kterým je právě pracovník PMS. Podle Metodického standardu PMS v oblasti přípravného řízení a řízení před soudem¹⁶³ lze mediaci pro účely trestního řízení definovat jako alternativní metodu řešení konfliktů, která využívá přítomnosti nestranné třetí osoby – mediátora. Postavení mediátora je vyvážené k oběma stranám. Mediátor je odborníkem na efektivní vyjednávání, napomáhá stranám konfliktu dospět k urovnání sporu a nalézt vzájemně přijatelné řešení dané situace. Jeho úkolem je řídit proces jednání, vytvářet podmínky pro dorozumění účastníků a nalezení řešení, která zohledňují zájmy obou stran. Mediátor spor neposuzuje ani nerozhoduje o formě jeho řešení.

Samotný proces mediace probíhá tak, že po pozvánce či nabídce konzultace probíhají individuální konzultace pracovníka PMS s obviněným a poškozeným, jejichž cílem je zjištění, zda může být mediace vůbec úspěšně realizována, zda tedy může vést ke kýženému urovnání vzniklého konfliktu mezi obviněným a poškozeným. Po individuálních konzultacích nastává samotná mediace, tedy společné jednání obviněného a poškozeného za účasti mediátora. Jak obviněný, tak poškozený mohou přizvat k mediačnímu jednání další osoby,

¹⁶² Rozum, J. Činnosti probační a mediační služby z pohledu restorativní justice. In Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 39

¹⁶³ Metodický standard PMS v oblasti přípravného řízení a řízení před soudem [citováno 6. května 2009]. Dostupný z: http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=33

například zmocněnce, obhájce, zákonného zástupce, pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí apod. Druhá strana, tedy druhý účastník sporu však s přítomností těchto osob při mediačním jednání musí vyjádřit souhlas. Jak již bylo shora uvedeno, jednání mezi obviněným a poškozeným probíhá za přítomnosti mediátora, který usnadňuje vzájemnou komunikaci, dohlíží na to, aby obě strany konfliktu mohly svobodně a nezávisle vyjádřit své potřeby a zájmy, aby celé jednání i konečná dohoda mezi obviněným a poškozeným byly v souladu s dobrými mravy, učiněny svobodně a bez nátlaku. Výsledek mediace shrne pracovník PMS do zprávy o výsledku mediace, kterou společně se sjednanou dohodou, případně dalšími materiály, předá příslušnému státnímu zástupci nebo soudci jako podklad pro jeho další rozhodnutí ve věci.

Celkově tak lze shrnout, že poškozenému mediace nabízí možnost pochopení situace, okolností a zvyšuje pravděpodobnost rychlé náhrady škody. Obviněnému umožňuje vyjádření omluvy poškozenému, vysvětlení svého jednání a odčinění důsledků spáchaného trestného činu. Mediace je provázaná s trestním řízením a její výsledky jsou v něm také zohledněny.¹⁶⁴

¹⁶⁴ Pojem mediace [citováno 6. května 2009]. Dostupný z: http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=33

2.15. Procesní postavení poškozeného v řízení proti osobám mladším osmnácti let

2.15.1. Zvláštnosti řízení proti osobám mladším osmnácti let ve vztahu k osobě poškozeného

Zákonem č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů (dále jen: ZSVM), který nabyl účinnosti dne 1.1.2004, byly jednotným způsobem upraveny odchylky trestního řízení v případech, kdy je trestní řízení vedeno proti osobě mladší osmnácti let.¹⁶⁵ Odchylným způsobem pak byly rovněž upraveny i příslušné instituty trestního zákona. Před účinností tohoto zákona byly tyto odchylky upraveny v ustanovení v hlavě XX. tr.řádu, konkrétně v ustanoveních § 291 až 301 tr.řádu. ZSVM je speciálním právním předpisem vůči tr.řádu; pokud tento zákon tedy nestanoví něco jiného, užije se subsidiárně trestní zákon a trestní řád.

ZSVM oproti dřívějšímu pojetí přesunuje důraz z víceméně represivního pojetí trestního práva na následně preventivní působení na mladé lidi. Zákon prioritně neusiluje o potrestání či izolaci mladého pachatele od společnosti, ale o zastavení jeho nastoupené delikventní dráhy, o vytvoření podmínek pro nápravu a odčinění spáchaných činů a o celkovou restauraci chybných socializačních procesů, které se spolupodílely na jeho aktuální antisocialitě.¹⁶⁶

Vymezené zvláštní postupy řízení v případech, kdy je trestní řízení vedeno proti osobě mladší osmnácti let, zajišťují, aby byly objasněny všechny podstatné okolnosti potřebné pro rozhodnutí, zejména však pro výběr nejvhodnějšího opatření proti mladistvému, preferují možnosti výchovného působení na mladistvého před represí, a z řízení eliminují takové momenty, které by mohly negativně ovlivnit výchovné účinky a rovněž důsledně zajišťují obhajobu mladistvého, který vzhledem ke svému věku nemusí být schopen se sám náležitě hájit.¹⁶⁷

¹⁶⁵ ZSVM v ustanovení § 2 v rámci pojmu mládež vymezuje dvě skupiny, a to mladistvé, kteří v době spáchání provinění dovršili patnáctý rok a nepřekročili osmnáctý rok svého věku a děti mladší patnácti let, které v době spáchání činu jinak trestného nedovršily patnáctý rok věku.

¹⁶⁶ Večerka, K. a spol. Mládež v kriminologické perspektivě. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminální a sociální prevenci, 2009, s. 5

¹⁶⁷ Šoukal, J., Drápal, D., Bukovský, Z. Řízení a rozhodování v trestních věcech mladistvých. 1. vydání. Praha: IFEC s.r.o., 2000, s. 9-10

2.15.2. Procesní postavení poškozeného v řízení vedeném proti osobě mladší osmnácti let

Lze říci, že procesní postavení poškozeného v rámci trestního řízení vedeného proti osobě mladší osmnácti let je ve své podstatě stejné jako v případě trestního řízení vedeného proti dospělému obviněnému. Ustanovení § 45 ZSVM potom výslovně ukládá povinnost orgánům činným v trestním řízení přihlížet k oprávněným zájmům poškozeného, poučit ho o jeho právech a poskytnout mu plnou možnost jejich uplatnění; státní zástupce a v řízení před soudem předseda senátu posoudí věrohodnost a účelnost některého ze zvláštních způsobů řízení vedoucích mimo jiné k náhradě škody nebo jinému odčinění škodlivých následků činu. Zvláštními způsoby řízení se rozumí podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání a odstoupení o trestním stíhání,¹⁶⁸ které jsou vyjmenovány v ustanovení § 69 ZSVM a v ustanovení § 45 ZSVM jsou tyto zvláštní způsoby řízení výslovně uvedeny proto, že podmínkou jejich uplatnění je zpravidla náhrada škody poškozenému nebo učinění jiných potřebných kroků k její náhradě. K uvedenému autoři Šámal a kol.¹⁶⁹ uvádějí, že tímto ustanovením je zároveň naplňována i základní zásada, že řízení podle tohoto zákona musí směřovat k tomu, aby poškozený dosáhl náhrady škody způsobené protiprávním činem nebo se mu dostalo jiného přiměřeného zadostiučinění. Tato zásada je pak upravena v ustanovení § 3 odst. 7 ZSVM.

Dle ustanovení § 45 odst. 2 ZSVM potom v případě, že mladistvý prohlásí, že je připraven škodu vzniklou činem nahradit, jinak odčinit nebo přispět k narovnání škodlivých následků činu, musí být poškozený příslušným orgánem činným v trestním řízení o této skutečnosti vyrozuměn, a to za podmínky, že je známa jeho adresa pobytu, sídla nebo místa podnikání. Totéž platí v případě, že mladistvý na sebe vezme povinnost, která se bezprostředně dotýká zájmů poškozeného. Vyrozumění poškozeného je v daném případě předpokladem pro součinnost poškozeného s jednáním mladistvého směřujícím, obecně řečeno, k odstranění následků jeho jednání, které poškozenému vznikly.

Pokud jde o samotnou náhradu škody, zde se plně uplatní příslušná ustanovení trestního řádu. V případě jiného odčinění či přispění k narovnání

¹⁶⁸ Jedná se o zvláštní druh odklonu od trestního řízení, které lze použít pouze v rámci řízení proti mladistvému, jak bude níže rozvedeno podrobněji.

¹⁶⁹ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 467

škodlivých následků činu si lze představit situaci, kdy mladistvý nabídne poškozenému určitou finanční kompenzaci, poskytne poškozenému určitou jinou pomoc, poškozenému se omluví, a to například i veřejně prostřednictvím sdělovacích prostředků.

Povinnostmi, které se bezprostředně dotýkají zájmů poškozeného, je například uložení výchovné povinnosti mladistvému usilovat o vyrovnání s poškozeným dle ustanovení § 18 odst. 1 písm. d/ ZSVM nebo uložení výchovné povinnosti mladistvému nahradit podle svých sil škodu způsobenou proviněním anebo jinak přispět k odstranění následku provinění dle ustanovení § 18 odst. 1 písm. e/ ZSVM.

2.15.3. Odstoupení od trestního stíhání

V souvislosti s procesním postavením poškozeného v rámci řízení ve věcech mladistvých dle ZSVM autorka považuje za nutné zmínit se rovněž o institutu odstoupení od trestního stíhání, který je upraven v ustanoveních § 70 a § 71 ZSVM. Odstoupení od trestního stíhání je vedle institutů podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání dalším alternativním způsobem vyřízení trestní věci; jedná se o formu odklonu od standardního trestního řízení, který však lze uplatnit pouze v řízení proti mladistvým.

Institut odstoupení od trestního stíhání je „specifickým případem trestněprávní reakce na provinění mladistvého, který přichází v úvahu pouze v případech, kdy naplnění účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže již bylo dosaženo jinou cestou než projednáním věci ve standardním hlavním líčení a rozhodnutím o vině a o užití trestního opatření (např. dobrovolným odčiněním újmy způsobené mladistvým a urovnáním jeho vztahů s poškozeným, realizací určitého výchovného opatření a změnou životního stylu mladistvého nebo odstraněním příčin stíhané trestné činnosti, konsolidací sociálních poměrů mladistvého, jeho vyrovnáním s poškozeným a vytvořením podmínek pro jeho další zdravý rozvoj), anebo tohoto cíle lze reálně dosáhnout přijetím určitých opatření ve spojení s odstoupením od dalšího trestního stíhání (např. stanovením vhodného výchovného omezení, vyslovením napomenutí s výstrahou nebo uložení povinnosti dodržet závazek, který na sebe mladistvý převzal).“¹⁷⁰

¹⁷⁰ Sotolář, A. Odstoupení od trestního stíhání jako specifická forma alternativního řešení trestních věcí mladistvých. *Trestněprávní revue*, 2004, č. 6, s. 169

Stejně jako v případě podmíněného zastavení trestního stíhání není vydání usnesení o odstoupení od trestního stíhání podmíněno návrhem obviněného ani poškozeného ani jakékoliv jiné osoby, k vydání takového usnesení mohou dát pouze podnět. V souladu s ustanovením § 70 odst. 1 ZSVM může usnesení o odstoupení od trestního stíhání vydat v přípravném řízení státní zástupce a v řízení před soudem soud pro mládež pouze na základě vlastního uvážení a za podmínky, že jde o řízení o provinění, na které trestní zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta a zároveň trestní stíhání není účelné a potrestání není nutné k odvrácení mladistvého od páčání dalších provinění.

Na rozdíl od podmíněného zastavení trestního stíhání jde však o konečné rozhodnutí ve věci, nabytí právní moci usnesení o odstoupení od trestního stíhání vytváří překážku věci rozhodnuté (*rei iudicatae*).

Podle ustanovení § 70 odst. 3 ZSVM lze od trestního stíhání odstoupit zejména v případě, jestliže mladistvý již úspěšně vykonal vhodný probační program, byla úplně nebo alespoň částečně nahrazena škoda způsobená proviněním a poškozený s takovým odškodněním souhlasil, anebo bylo mladistvému vysloveno napomenutí s výstrahou a takové řešení lze považovat z hlediska účelu řízení za dostatečné. V případě, že tedy byla jednáním mladistvého způsobena škoda, přihlédně v přípravném řízení státní zástupce a v řízení před soudem soud pro mládež při rozhodování o tom, zda bude institut odstoupení od trestního stíhání použit také k tomu, zda byla tato škoda alespoň částečně uhrazena a poškozený s takovou náhradou škody vyslovil souhlas. Souhlas může poškozený udělit jakoukoliv formou, která je obecně vymezena u podání dle ustanovení § 51 tr.řádu.

Vyjádření nesouhlasu poškozeného v daném případě sice nebude zákonnou překážkou pro použití institutu odstoupení od trestního stíhání, na druhou stranu bude pro rozhodující orgán určitým signálem pro to, aby se před samotným rozhodnutím touto otázkou podrobněji zabýval. Jak uvádějí autoři Šámal a kol.,¹⁷¹ pro orgány činné v trestním řízení má význam zjištění příčin tohoto nesouhlasu. Je-li zřejmé, že důvodem tohoto nesouhlasu poškozeného je skutečnost, že s ním mladistvý náležitě neprojevil připravenost přičinit se o odstranění škodlivých následků svého činu v souladu s požadavky uvedenými v

¹⁷¹ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2004, s. 643

§ 68,¹⁷² nebude zpravidla možné odstoupení od trestního stíhání, resp. bude třeba mladistvého na to upozornit a požadovat jeho další aktivitu v tomto směru.

V případě, že bude škoda vzniklá jednáním mladistvého poškozenému uhrazena pouze zčásti, nebude na škodu, aby poškozený uzavřel s mladistvým, resp. s jeho zákonným zástupcem o uhrazení zbytku škody dohodu.

Na druhou stranu lze institut odstoupení od trestního stíhání použít i v případě, že jednáním mladistvého škoda nevznikla nebo sice vznikla, ale poškozený její náhradu nepožaduje. V této souvislosti však autorka považuje za nutné upozornit na to, že bude nutné opětovně zvážit splnění dalších podmínek pro použití institutu odstoupení od trestního stíhání, tedy zda za daných okolností je trestní stíhání opravdu neúčelné a potrestání není nutné k odvrácení mladistvého od páčání dalších provinění.

Ze samotné formulace ustanovení § 70 odst. 3 ZSVM nevyplývá povinnost, aby poškozenému, alespoň zčásti, nahradil škodu jen a pouze právě mladistvý. Tímto způsobem se institut odstoupení od trestního stíhání odlišuje od institutů podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání, neboť v daných případech tr.řád jako podmínku pro použití těchto institutů vyžaduje, aby poškozenému nahradil škodu (případně učinil kroky či opatření k její náhradě nebo s poškozeným o náhradě škody uzavřel dohodu) právě obviněný. K tomu autor Ščerba¹⁷³ dodává, že tuto formulaci lze považovat za vhodnou právě vzhledem ke skutečnosti, že odstoupení od trestního stíhání je institut určený pouze pro řízení proti mladistvým. Mladistvý často nebude disponovat vlastními peněžními prostředky k nahrazení škody a byl by tedy v tomto směru handicapován oproti dospělým obviněným. U typově méně závažných provinění, u nichž je odstoupení od trestního stíhání možné, by totiž nemuselo být nutně překážkou dosažení účelu stíhání, pokud by škodu za mladistvého nahradil jiný subjekt, typicky například rodiče. Autorka se s tímto názorem ztotožňuje a právě tuto formulaci ustanovení § 70 odst. 3 ZSVM týkající se náhrady škody poškozeného považuje za vhodnou a opodstatnělou.

¹⁷² Ustanovení § 68 ZSVM uvádí podmínky, za kterých lze zvláštní způsoby řízení použít, tedy v případě, že se podezření ze spáchání provinění jeví na základě dostatečného objasnění skutkového stavu věci zcela důvodným a mladistvý je připraven nést odpovědnost za spáchaný čin, vypořádat se s jeho příčinami a přičinit se o odstranění škodlivých následků jeho provinění. V případě potřeby lze na mladistvém požadovat, aby se zavázal k chování omezujícímu možnosti spáchání dalších provinění.

¹⁷³ Ščerba, F. K právní úpravě odklonů uplatňovaných v řízení proti mladistvým. Trestní právo, 2005, č. 5, s- 21

Ustanovení § 70 odst. 4 ZSVM zakotvuje právo stížnosti proti usnesení o odstoupení od trestního stíhání, která má odkladný účinek. Citované ustanovení však blíže nevymezuje okruh oprávněných osob, kterým toto právo náleží; k vymezení okruhu oprávněných osob pak bude nutné subsidiárně použít tr.řád, konkrétně ustanovení § 142 odst. 1 tr.řádu a rovněž ustanovení § 72 odst. 2 ZSVM. V daném případě tak poškozený právem napadnout usnesení o odstoupení od trestního stíhání nedisponuje a o jeho vydání se pouze vyrozumí.

Tuto skutečnost však ve prospěch poškozeného výrazným způsobem mění ustanovení § 62, § 65 a § 66 ZSVM. Ustanovení § 62 ZSVM zakotvuje možnost soudu pro mládež po předběžném projednání obžaloby upustit od trestního stíhání. Obdobným způsobem zakotvuje po přezkoumání obžaloby samosoudcem soudu pro mládež vydat usnesení o odstoupení od trestního stíhání. Dle ustanovení § 62 odst. 3 ZSVM je pak vedle státního zástupce a obviněného oprávněn podat si proti takovému rozhodnutí stížnost rovněž poškozený. Dle ustanovení § 65 odst. 2 ZSVM soud pro mládež v hlavním líčení může také odstoupit od trestního stíhání, jsou-li tu okolnosti uvedené v § 70 odst. 1. Proti tomuto rozhodnutí může v souladu s ustanovením § 65 odst. 3 ZSVM státní zástupce, obžalovaný a rovněž poškozený podat stížnost, jež má odkladný účinek. Dle § 66 odst. 1 ZSVM potom vyjdou-li mimo hlavní líčení najevo okolnosti odůvodňující rozhodnutí podle § 70 odst. 1, soud pro mládež může odstoupit od trestního stíhání. Osobami oprávněnými podat proti tomuto rozhodnutí stížnost jsou stejně jako v předchozím případě státní zástupce, obžalovaný a taktéž poškozený.

S ohledem na uvedené vyplývá, že poškozený disponuje právem stížnosti proti usnesení o odstoupení od trestního stíhání pouze v rámci řízení před soudem. V řízení přípravném poškozený toto oprávnění nemá. Autorka má však za to, právo napadnout usnesení o odstoupení od trestního stíhání opravným prostředkem by poškozený měl mít v plném rozsahu ve všech stádiích trestního řízení. Omezení tohoto oprávnění pouze na řízení před soudem považuje autorka za neopodstatněné krácení práv poškozeného a neshledává v něm relevantní důvod.

2.16. Základní rysy vývoje procesního postavení poškozeného v českých zemích v období od První republiky do současnosti

Stejně tak, jak se v průběhu 20. století vyvíjela právní úprava trestního řízení, vyvíjelo se rovněž procesní postavení poškozeného v tomto řízení. Ve všech níže uvedených právních úpravách mělo zakotvení osoby poškozeného a jeho procesních práv své místo. Na osobu poškozeného se postupným vývojem právní úpravy trestního řízení začalo nazírat jako na stranu trestního řízení, které bylo umožněno hájit své zájmy a rovněž se k trestnímu řízení přihlásit se svými soukromoprávními nároky.

Právě otázka uplatnění nároku poškozeného v rámci trestního řízení prošla v průběhu vývoje úpravy trestního řízení velkými změnami. Postavení poškozeného jako soukromého žalobce či jako vedlejšího účastníka v zák. č. 119/1873, Říšského zákoníku, jak bude blíže rozvedeno níže, v důsledku zakotvení veřejné žaloby a změny celého nahlížení na trestní řízení v důsledku změn politických z úpravy trestního řízení zcela vymizelo a účinností zák. č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním už poškozený nemohl disponovat samotným trestním řízením tak, jak to bylo v případě stíhání určitých trestních činů v předchozí právní úpravě. Procesní postavení poškozeného však postupným vývojem právní úpravy opět nabíralo na síle, k čemuž dopomohl rovněž přechod k demokratickému politickému systému vlády, až do jeho současné podoby.

2.16.1. Zák. č. 119/1873 Říšského zákoníku

Na území dřívějšího Československa a v období mezi dvěma světovými válkami a krátce po druhé světové válce v oblasti úpravy trestního řízení platil právní trialismus: v českých zemích trestní řád č. 119/1873 Říšského zákoníku (dále jen: ř.z.), na Slovensku a v Podkarpatské Rusi bývalé uherské zák. čl. XXXIII/1896, o soudním trestním řádu, a v oboru vojenské justice dva obsahově totožné vojenské trestní řády – v českých zemích zákon č. 131/1912 ř.z., vojenský trestní soudní řád a na Slovensku zák. čl. XXXIII/1912. Osob starších 14 let a

mladších 18 let se týkal zákon č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestném soudnictví nad mládeží.¹⁷⁴

Zák. č. 119/1987 ř.z., jímž se uváděl trestní řád ze dne 23.5.1987, nabyl účinnosti dne 30.12.1873 a platil až do 31.7.1950, kdy byl následně nahrazen zák. č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním. Uvedený zák. č. 119/1873 ř.z. již vymezoval procení postavení poškozeného, odlišoval však dvě skupiny poškozených podle toho, zda byli poškozeni v důsledku deliktů, které byly stíhané z moci úřední (jednalo se o soukromého účastníka), nebo z deliktů, jejichž stíhání stát vyhradil soukromé žalobě (jednalo se o soukromé žalobce).

Ustanovení § 47 citovaného zákona vymezovalo postavení soukromého účastníka. Dle tohoto zákonného ustanovení „každý, komuž bylo v právích ublíženo zločinem aneb nějakým přečinem, kterýž má z povinnosti úřadu stíhán býti, může se až do početí hlavního přelíčení k řízení trestnímu připojiti a stane se tím účastníkem soukromým.“ Citovaný zákon nestanovil pro připojení se k trestnímu řízení žádnou zvláštní formu, postačilo prohlášení účastníka; o důvodnosti tvrzeného nároku se rozhodovalo teprve v rozsudku. Poškozenému mohlo být přiznáno postavení soukromého účastníka pak pouze tehdy, pokud mu bylo trestným činem, který se stíhal veřejnou žalobou, ublíženo na jeho právech, pokud mu z tohoto ublížení vzešly nároky povahy soukromoprávní.¹⁷⁵

Soukromého účastníka bylo možné považovat za vedlejší orgán veřejné žaloby, čemuž pak odpovídala jeho oprávnění, která byla vymezena v první řadě právě v ustanovení § 47 citovaného zákona. Uvedené ustanovení zakotvilo pro soukromého účastníka následující oprávnění: „Účastník soukromý 1. může státnímu zástupci a vyšetřujícímu soudci vším býti na ruku, co jest příhodno k usvědčení obviněného aneb k odůvodnění náhrady pohledávané. 2. Účastník soukromý může nahlédati ve spisy, a to již mezi přípravným řízením a vyšetřováním, nejsou-li tomu zvláštní důvody na odpor. 3. Účastník soukromý obešle se k hlavnímu přelíčení a připomene se mu, kdyby nepřišel, že přelíčení nicméně půjde předse a že jeho návrhy budou ze spisů čteny. On může obžalovanému, svědkům a znalcům otázky dávat i a chtěl-li by něco připomenouti, může se mu již mezi přelíčením dovoliti mluvit. Ku konci přelíčení má právo,

¹⁷⁴ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 61

¹⁷⁵ Jelínek, J. Poškozený v českém trestním řízení. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1998, s. 12

hned když státní zástupce návrh závěrečný učiní a odůvodní, mluví k tomu konci, aby práva, jichž pohledává, provedl i odůvodnil a učinil návrhy, v příčině kterýchž žádá, aby o nich v hlavním nálezu bylo spolu rozsouzeno.“ V případě přestupkového řízení před okresními soudy pak ustanovení § 465 citovaného zákona umožňovalo soukromému účastníkovi podat odvolání toliko proti „výroku o jeho pohledávání z práva soukromého“, tedy proti výroku o soukromoprávních nárocích.

Jedním z nejvýznamnějších práv soukromého účastníka bezesporu bylo právo nastoupit za splnění dalších podmínek na místo státního zástupce a převzít trestní stíhání. Tento postup upravoval § 48 citovaného zákona. V případě, že se jednalo o řízení o přestupcích před okresními soudy, stačilo dle § 449 citovaného zákona prohlášení, že soukromý účastník na trestním stíhání trvá. V případě řízení o trestném činu však bylo nutné vynesení usnesení, které záviselo na tom, v jakém stádiu státní zástupce od trestního stíhání upustil či ustoupil (ustanovení § 48 citovaného zákona). V případě, že soukromý účastník podal podpůrnou žalobu, vstoupil do práv státního zástupce, a stal se tak subjektem veřejné žaloby. V daném případě měl však soukromý účastník oproti státnímu zástupci určitá omezení, zakotvená v ustanovení § 49 citovaného zákona a státní zástupce měl kdykoliv právo znovu trestní stíhání převzít.

Ustanovení § 46 citovaného zákona vymezovalo postavení soukromého žalobce. Dle tohoto zákonného ustanovení „jde-li o nějaký přečin, kterýž dle zákona trestního toliko k žádosti toho, komuž v právích bylo ublíženo, pořadem práva trestního stíhán býti může, tedy může ten, komu bylo ublíženo, co soukromý žalobník na soudu trestním písemně neb ústně žádati, aby bylo zavedeno stíhání dle práva trestního.“ Z citovaného ustanovení vyplývá, že určité trestné činy bylo možné stíhat pouze k návrhu soukromé osoby v případě, že jí bylo těmito trestnými činy ublíženo.

Postavení soukromého žalobce bylo podobné žalobci veřejnému v tom ohledu, že nebylo možné bez jeho návrhu zahájit trestní stíhání nebo v řízení pokračovat, jestliže do určité doby ustoupil od trestního stíhání. Postavení soukromého žalobce se od veřejného žalobce lišilo zejména rozsahem práv, kterými disponoval veřejný žalobce jako „strážce zákona“. Soukromý žalobce především nemohl nahlížet do spisů, být přítomen poradám soudu, nemohl podávat opravné prostředky ve prospěch obžalovaného ani se přímo obracet na

veřejné úřady nebo dávat příkazy úřadům bezpečnostním.¹⁷⁶ Ustanovení § 46 citovaného zákona potom zakotvilo nevyvratitelnou domněnku, podle níž se mělo za to, že soukromý žalobce od stíhání upustil; dle tohoto zákonného ustanovení „opominul-li by soukromý žalobník podati ve lhůtě zákonem vyměřené žalobu aneb jiné návrhy, jichž k provedení žaloby potřebí, nepřišel-li by k hlavnímu přelíčení, aneb neučinil-li by při něm závěrečného návrhu, má se za to, že od stíhání upustil.“ Požádal-li o to soukromý žalobce, mohl státní zástupce převzít jeho zastupování.

Autor Gřivna¹⁷⁷ ve své publikaci shrnuje, že „podstatou moderní soukromé žaloby bylo dát možnost osobě deliktem dotčené, aby iniciovala a disponovala trestním řízením u těch deliktů, kde zájem státu na trestním stíhání byl vyvážen zájmem osoby dotčené na nestíhání deliktu. Soukromá žaloba měla místo jen tam, kde to zákon výslovně stanovil a žalobcem mohla být jen osoba zákonem za soukromého žalobce označená za předpokladu, že utrpěla újmu na svých právech. Podstata podpůrné žaloby pak byla jiná. Trestní řád dával osobě soukromého účastníka možnost, aby v případě, když státní zástupce od obžaloby ustoupí, převzal jeho funkci.

V adhezním řízení, které bylo upraveno v ustanovení § 365 až 379 citovaného zákona, pak bylo možné uplatnit tři druhy nároků. Byl to jednak nárok na náhradu škody způsobené trestným činem, nárok na navrácení věci a nárok na to, aby jisté právní jednání nebo právní poměr zcela nebo zčásti byly prohlášeny neplatnými a byly stanoveny právní následky jejich neplatnosti.

Jak soukromý účastník, tak i soukromý žalobce musel k nároku na náhradě škody učinit návrh, požadovaný nárok musel v trestním řízení prokázat a obžalovaný musel být z trestného činu, na základě kterého byl nárok na náhradu škody uplatňován, uznán vinným. V případě, že byl obžalovaný zproštěn obžaloby či provedeným dokazováním v rámci trestního řízení nebyl dostatečným způsobem nárok soukromého účastníka či soukromého žalobce prokázán, byl se svým nárokem dle ustanovení § 366 citovaného zákona odkázán na civilní řízení.

¹⁷⁶ Gřivna, T. Soukromá žaloba v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005, s. 19

¹⁷⁷ Gřivna, T. Soukromá žaloba v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005, s. 34

K uvedenému autorky Císařová a Čížková¹⁷⁸ dodávají, že podle platné judikatury platilo, že řízení adhezní bylo sice zásadně – ne však výhradně – rázu soukromoprávního, protože postavení soukromého účastníka v trestním procesu šlo dále, než by bylo třeba k pouhému vymáhání nároků soukromoprávních, protože mělo zároveň povahu trestněprocesní. Bylo však třeba materiálního poškození, nestačila pouhá škoda ideální ani možnost budoucí hmotné škody. Neprohlásil-li poškozený do zahájení hlavního přelíčení, že se se svými nároky připojuje k trestnímu řízení, pominulo toto jeho procesní právo a neoživilo ani tím, že věc byla vrácena vyšší instancí po zrušení rozsudku k novému projednání a rozsouzení do první stolice.

Uvedený zákon rovněž upravoval zastoupení soukromého účastníka a soukromého žalobce a rovněž umožňoval, aby za ně jednal zmocněnec.

K uvedenému je pak nutno dodat, že zákonem č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví byl v podstatné míře zák. č. 119/1873 ř.z. novelizován, což se promítlo zejména do procesního postavení soukromého účastníka, neboť účinností citovaného zákona se institut podpůrné žaloby přestal uplatňovat. Soukromému účastníkovi bylo účinností tohoto zákona rovněž odepřeno právo podat odvolání proti rozsudku, byť se jednalo o výrok, kterým bylo rozhodnuto o jím uplatněných soukromoprávních nárocích.

2.16.2. Zák. č. 131/1912 Říšského zákoníku

Úprava procesního postavení poškozeného v zák. č. 131/1912 ř.z., o vojenském trestním řádu byla oproti úpravě v zák., č. 119/1873 ř.z. značně odlišná. V první řadě je nutno konstatovat, že poškozenému bylo oproti citovanému zákonu přiznáno méně procesních oprávnění, měl tak v rámci trestního řízení před vojenským soudem slabší postavení.

Uvedený zákon v ustanovení § 104 upravoval jednak postavení poškozeného a jednak soukromého žalobce. Poškozeným byl dle této zákonné úpravy ten, jehož právo bylo přímo poškozeno nebo ohroženo trestným činem jiné osoby. Dle judikatury¹⁷⁹ pak „zákone vyžaduje, pokud se jedná o otázku, kdo jest poškozeným, bezprostřední vztah mezi činem trestným pachatele a porušením

¹⁷⁸ Císařová, D., Čížková, J. Poškozený v československém trestním řízení. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1982, s. 16

¹⁷⁹ Rozhodnutí Nejvyššího vojenského soudu ze dne 13.4.1920, sp.zn. P-42/20

nebo ohrožením nějakého práva osoby druhé.“ Soukromým žalobcem byl pak ten, kdo při trestných činech, které podle trestního práva směly být stíhány jen na žádost účastníka, byl oprávněn k této žádosti a ji podal.

Základní procesní vymezení poškozeného a soukromého žalobce bylo v citovaném zákoně vymezeno v ustanovení § 104 až § 108. Poškozený i soukromý žalobce byli oprávněni zejména k podání opravného prostředku proti odepření trestního stíhání, přerušení řízení, zastavení vyhledávacího řízení soudem a odstoupení věci. Dále měli právo být vyrozuměni o úkonech příslušných orgánů konajících ve věci, právo nahlížet do spisů apod.

V případě soukromého žalobce je nutno v první řadě konstatovat, že soukromá žaloba byla upravena jiným způsobem, než v případě zák. č. 119/1873 ř.z. Žádost o trestní stíhání musel dle ustanovení § 129 odst. 1 citovaného zákona soukromý žalobce, byl-li ve vojenské činné službě, podat služebním postupem, jinak písemně nebo ústně u některého z příslušných vojenských úřadů. Ve vojenském trestním řízení se pak veřejnou žalobou stíhaly všechny trestné činy, tedy i ty, které byly označeny jako soukromožalobní. Podat obžalobu tak mohl pouze vojenský prokurátor. Pokud však soukromý žalobce odstoupil od žádosti o trestní stíhání, trestní stíhání bylo zastaveno. Učinit tak mohl v souladu s ustanovením § 105 citovaného zákona do doby, než se soud rozhodující v první stolici odebral k vynesení rozsudku. Soukromý žalobce pak měl oproti poškozenému možnost činit návrhy na doplnění dokazování. Citovaný zákon rovněž upravoval otázku zastoupení poškozeného a soukromého žalobce a oprávnění nechat se ve výkonu svých práv zastupovat zmocněncem.

2.16.3. Zák. č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Zák. č. 87/1950 Sb., trestní řád, který nabyl účinnosti dne 1.8.1950 a platil až do 31.12.1956, vymezoval postavení poškozeného v ustanovení § 48. Dle § 48 odst. 1 citovaného zákona osobě poškozené trestným činem (poškozenému) musí být poskytnuta možnost, aby v trestním řízení uplatňovala své nároky vzešlé z trestného činu a aby činila návrhy v hlavním a odvolacím líčení. Poškozeným byl v trestním řízení tedy ten, který byl trestným činem poškozen, tedy ten, kdo utrpěl trestným činem škodu.

Tato práva však dle ustanovení § 48 odst. 4 citovaného zákona nebyl poškozený oprávněn vykonávat v řízení o trestných činech náležejících do

příslušnosti krajského prokurátora a v řízení stanném a řízení polním. Krajský prokurátor měl v souladu s ustanovením § 13 citovaného zákona pravomoc konat přípravné řízení o činech podle hlavy první zvláštní části trestního zákona nebo zákona na ochranu míru č. 165/1950 Sb., na které zákon stanovil trest smrti, trest odnětí svobody na doživotí nebo trest dočasného odnětí svobody, jehož dolní hranice činila nejméně deset let.

Dle ustanovení § 249 odst. 1 tohoto zákona se ve stanném řízení projednávaly jen trestné činy, pro které bylo stanné právo vyhlášeno, a to jen pokud byly spáchány po vyhlášení stanného práva a na území nebo příslušníkem útvarů, pro které bylo vyhlášeno. Stanné právo pak mohlo být vyhlášeno v případě, že se v míře zvláště nebezpečné rozmáhaly určité konkrétně vyjmenované zejména násilné trestné činy.

V polním řízení pak bylo možné v souladu s § 255 citovaného zákona kázeňsky vyřídit trestné činy uvedené v hlavě druhé až deváté zvláštní části trestního zákona, na které zákon stanovil trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšovala dvě léta. Ustanovení o polním řízení bylo možné užít jen v oboru vojenského soudnictví.

Pokud jde o samotná procesní oprávnění poškozeného, poškozený byl oprávněn nahlížet do spisů, v případě, že šlo o řízení, ve kterém mohl uplatnit své nároky z trestného činu, musel být vyrozuměn o hlavním i odvolacím líčení, mohl učinit v hlavním líčení návrh na uplatnění svého nároku, mohl podat odvolání proti odsuzujícímu rozsudku pro nesprávnost výroku o jeho nárocích vzešlých z trestného činu a proto, že soud o jeho včas uplatněném nároku nerozhodl, mohl se rovněž dát zastupovat zmocněncem.¹⁸⁰ O svých právech pak musel být řádným způsobem poučen, v přípravném řízení prokurátorem a v řízení před soudem předsedou senátu.

Citovaný zákon rovněž jako předchozí právní úpravy upravoval zastoupení poškozeného. V případě, že poškozený zemřel, přešla práva, která v trestním řízení požíval, na jeho právního nástupce.

Nově pak byl v citovaném zákoně upraven institut zajištění nároku poškozeného a to v případě, že zde existovala důvodná obava, že uspokojení

¹⁸⁰ Látal, J. Poškozený v československém trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení. 1. vydání. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČSR nákladem Statistického a evidenčního vydavatelství tiskopisů Praha, 1984, s. 8

nároků poškozeného vzešlých z trestného činu bude mařeno. Zajištění nároku poškozeného bylo možné provést jak v řízení přípravném, tak v řízení před soudem.

Návrh, aby soud uložil obviněnému povinnost nahradit poškozenému škodu vzniklou jeho trestnou činností, musel učinit poškozený, a to nejpozději v hlavním líčení před zahájením dokazování. Pro samotný návrh nebyly stanoveny žádné zvláštní náležitosti. Ustanovení § 164 citovaného zákona potom vymezovalo samotné rozhodnutí o nároku na náhradu škody. Dle tohoto zákonného ustanovení „jestliže soud uzná obviněného vinným, rozhodne o nárocích poškozeného vzešlých z trestného činu, a to jen tehdy, jestliže o to poškozený žádal, dříve než se soud odebral k závěrečné poradě, a o nároku nebylo již rozhodnuto v řízení ve věcech občanskoprávních. Nelze-li přesný rozsah nároků určit bez značných průtahů, přizná je soud do výše, do které byly prokázány nebo kterou pokládá za přiměřenou, a co do zbývající části uplatňovaných nároků odkáže poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních. Soud odkáže poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních i tehdy, nelze-li bez značných průtahů stanovit ani přiměřenou výši nároků.“

Poškozenému však nepříslušelo požádat, aby soud rozhodl o jeho nároku na náhradu škody v trestním řízení, pokud již v něm bylo rozhodnuto ve věcech občanskoprávních, citovaný zákon zde tak zakotvil překážku věci rozhodnuté.

2.16.4. Zák. č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Zák. č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) byl účinný v období od 1.1.1957 do 31.12.1961. Dle ustanovení § 7 odst. 10 tohoto zákona byl poškozeným ten, komu byla trestným činem způsobena škoda, pokud by nárok na její náhradu bylo možno uplatňovat před soudem v řízení ve věcech občanskoprávních, nebyl-li v řízení spoluobviněným. Dle ustanovení § 41 citovaného zákona pak měl poškozený právo žádat, aby v trestním řízení bylo rozhodnuto o jeho nároku na náhradu škody způsobené trestným činem, a činit návrhy. Toto právo poškozenému však nepříslušelo v řízení o trestných činech náležejících k příslušnosti krajského soudu, který konal dle § 13 odst. 1 citovaného zákona v první stolici řízení o trestných činech podle hlavy první zvláštní části trestního zákona a podle zákona na ochranu míru, na které zákon

stanovil trest smrti nebo trest odnětí svobody, jehož dolní hranice činila nejméně pět let, a dále o trestných činech podvracení republiky, teroru, záškodnictví a sabotáže. K uvedenému autor Látal¹⁸¹ správně uvádí, že poškozeným nebyl ten, kdo sice měl nárok na náhradu škody vzešlé z trestného činu, avšak který bylo možné uplatnit v jiném řízení, například ve správním nebo daňovém. Osoba s takovým nárokem nemohla být připuštěna k trestnímu řízení jako poškozený.

Dle ustanovení § 7 odst. 5 citovaného zákona byl poškozený stranou trestního řízení. Stejně jako na základě předchozí právní úpravy byl poškozený oprávněn nahlížet do spisů, být vyzvolněn o konání hlavního líčení, měl právo klást vyslychaným osobám otázky a zdůvodnit svůj návrh v závěru hlavního líčení. Zároveň se poškozený ve výkonu svých práv mohl nechat zastupovat zmocněncem. Stejně jako v předchozí právní úpravě citovaný zákon otázku zastoupení poškozeného upravoval, stejně jako otázku právního nástupnictví. Citovaný zákon také upravoval institut zajištění nároku poškozeného. Narozdíl od předchozí právní úpravy však poškozený nebyl oprávněn podat odvolání, a to ani do výroku o náhradě škody. Dle ustanovení § 41 odst. 2 citovaného zákona orgány činné v trestním řízení byly povinny poškozeného o jeho právech poučit a poskytnout mu plnou možnost jejich uplatnění.

Shodně jako v předchozí právní úpravě měl poškozený právo podat návrh, aby soud uložil obviněnému povinnost nahradit poškozenému škodu způsobenou trestným činem. O přiznání nároku však poškozený musel požádat nejdéle do zahájení hlavního líčení. Shodným způsobem jako v předchozí právní úpravě bylo v ustanovení § 244 citovaného zákona vymezeno rozhodnutí o nároku na náhradu škody.

Oproti předchozí právní úpravě však poškozenému nepřislušelo oprávnění požadovat v trestním řízení nárok na náhradu škody pouze v případě, že o něm již bylo rozhodnuto v řízení ve věcech občanskoprávních, ale i tehdy, pokud již tento nárok v občanskoprávním řízení uplatnil. Kromě překážky věci rozhodnuté tak citovaný zákon v tomto směru zakotvil rovněž překážku litispendence.

¹⁸¹ Látal, J. Poškozený v československém trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení. 1. vydání. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČSR nákladem Statistického a evidenčního vydavatelství tiskopisů Praha, 1984, s. 9

2.16.5. Zák. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Dne 1.1.1962 nabyl účinnosti zák. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), který v novelizovaném znění platí dosud. Tr.řád již vymezil v ustanovení § 43 odst. 1 pojem poškozeného tak, jak jej známe ze současnosti a shodně jako v nynějším ustanovení § 43 odst. 3 tr.řádu vymezil v § 42 odst. 2 tr.řádu ty poškozené, kteří v trestním řízení mohli uplatnit nárok na náhradu škody. Dle ustanovení § 44 odst. 2 tr.řádu pak byla účast poškozeného vyloučena v řízení stanném. V řízení o trestných činech, které náležely do příslušnosti krajského soudu, rozhodl o účasti poškozeného soud, a to podle povahy projednávané věci. Krajský soud konal v prvním stupni řízení o trestných činech podle hlavy první zvláštní části trestního zákona a podle zákona na ochranu míru, pokud na ně zákon stanovil trest odnětí svobody, jehož dolní hranice činila nejméně pět let. O trestném činu teroru, záškodnictví, sabotáže, podvracení republiky a poškozování státu světové socialistické soustavy konal v prvním stupni řízení krajský soud i tehdy, byla-li dolní hranice trestu nižší. Autoři Tollara a kol.¹⁸² k uvedenému konstatovali, že soud nepřipustí účast poškozeného zpravidla v těch věcech, kdy by účastí poškozeného v trestním řízení mohlo být ohroženo státní tajemství. Práva poškozeného rovněž v trestním řízení nemohl vykonávat ten, kdo byl v dané trestní věci stíhán jako spoluobviněný, jak je tomu rovněž dosud.

Podle autorů Tollara a kol.¹⁸³ měly obě kategorie poškozených v trestním řízení právo činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisu a činit si z něj výpisy a opisy, se souhlasem předsedy senátu klást vyslychaným otázky, účastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání o odvolání a o jejich konání museli být předem vyrozuměni, učinit v hlavním líčení závěrečnou řeč a ve veřejném zasedání se před jeho skončením k věci vyjádřit, dát se zastupovat zmocněncem. Poškození s nárokem na náhradu škody navíc měli právo být vyrozuměni o hlavním líčení, v rámci něhož je bylo třeba upozornit, že nedostaví-li se k hlavnímu líčení, bude se o jejich nároku na náhradu škody rozhodovat na podkladě návrhu prokurátora, nebo na podkladě jeho vlastních návrhů již obsažených ve spise nebo došlých před zahájením dokazování, v případě, že šlo o socialistickou organizaci, musel jí být doručen opis obžaloby, poškození

¹⁸² Tollara, J. a kol. Trestní řád. Komentář. 1. vydání. Praha: Orbis, 1963, s. 101

¹⁸³ Tollara, J. a kol. Trestní řád. Komentář. 1. vydání. Praha: Orbis, 1963, s. 97-98

s nárokem na náhradu škody měli dále právo uplatnit proti obviněnému nárok na náhradu škody a vyjádřit se k návrhu prokurátora na náhradu škody, měli právo napadnout rozsudek odvoláním do výroku o náhradě škody, byl-li poškozenému alespoň zčásti přiznán nárok na náhradu škody, byl odsouzený povinen nahradit mu též náklady potřebné k účelnému uplatnění jeho nároku, měli také právo činit návrh na zajištění nároku na náhradu škody.

Tr.řád rovněž upravoval otázku zastoupení poškozeného, otázku právního nástupnictví a také, jak se shora uvedeného vyplývá, institut zajištění nároku poškozeného.

Pokud jde o uplatnění nároku na náhradu škody, v souladu s ustanovením § 43 odst. 3 návrh mohl učinit i prokurátor, vyžadovala-li to ochrana zájmů společnosti, socialistických organizací nebo pracujících, zejména byla-li trestným činem způsobena škoda na majetku v socialistickém vlastnictví. Prokurátor tak mohl učinit i proti vůli poškozeného a i za situace, že poškozený se k návrhu nepřipojil. Podmínky pro připojení se s nárokem na náhradu škody a náležitosti návrhu pak byly stejné jak pro poškozeného, tak pro prokurátora.

Novelou trestního řádu zákonem č. 57/1965 Sb. bylo do stávajícího zákona vloženo nové ustanovení § 159 o odložení věci, které zakotvilo povinnost doručit usnesení o odložení věci též oznamovateli, který měl proti tomuto usnesení právo stížnosti. V řadě případů byl tímto oznamovatelem poškozený trestnou činností, nemuselo tak být ale vždy. Další novelou, zákonem č. 149/1969 Sb., bylo zakotveno do trestního řádu řízení o tzv. přečinech, kterými byly dle zák. č. 150/1969 Sb., o přečinech, zaviněné, pro společnost nebezpečné činy, jejichž znaky byly uvedeny v tomto zákoně a které nedosahovaly stupně společenské nebezpečnosti jako trestný čin. V řízení o přečinech pak byl poškozený rovněž procesní stranou, i nadále se mu však, na rozdíl od oznamovatele, nedostalo vyrozumění o podání návrhu na potrestání nebo odložení či odevzdání věci prokurátorem.

Další novelou, která se však do procesního postavení poškozeného promítla spíše negativně, byla novela tr.řádu provedená zákonem č. 48/1973 Sb., která zakotvila do trestního řízení institut trestního příkazu. V souladu s ustanovením § 314e odst. 1 tr.řádu mohl v řízení o přečinech samosoudce bez projednání věci v hlavním líčení vydat trestní příkaz, jestliže se obviněný v průběhu objasňování doznal a samosoudce vzhledem k výsledkům objasňování

neměl důvod pochybovat o pravdivosti tohoto doznání anebo jestliže rozhodné skutečnosti byly zjištěny vlastním pozorováním veřejného orgánu, a zároveň jestliže prokurátor navrhl vydání trestního příkazu nebo souhlasil, aby trestní příkaz byl vydán; návrh nebo souhlas prokurátora se musel vztahovat též na druh a výměru trestu, který se měl trestním příkazem uložit. V rámci trestního příkazu však nebylo možné uložit obviněnému povinnost nahradit poškozenému škodu i přesto, že se se svým nárokem na náhradu škody včas a řádným způsobem k trestnímu řízení připojil. V případě, že poškozený svůj nárok na náhradu škody v trestním řízení uplatnil, byl trestním příkazem odkázán se svým nárokem na náhradu škody na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě před jiným příslušným orgánem. Proti trestnímu příkazu pak poškozený nebyl oprávněn podat odpor.

Významným způsobem do procesního postavení poškozeného zasáhla rozsáhlá novela tr.řádu provedená zákonem č. 178/1990 Sb. Tato novela v první řadě podmínila trestní stíhání určitých konkrétních trestných činů za splnění dalších podmínek souhlasem poškozeného. Trestní stíhání se souhlasem poškozeného bylo zakotveno v ustanovení § 163a tr.řádu a dalšími novelami bylo postupně doplňováno až do dnešní podoby. Citovanou novelou bylo rovněž zrušeno oprávnění prokurátora podat návrh na náhradu škody v adhezním řízení, toto oprávnění tak od této doby připadá výlučně poškozenému. Dále byl zrušen institut trestního příkazu. Nově byl zaveden ustanovením § 45 odst. 2 tr.řádu institut opatrovníka. Mimo oznamovatele trestného činu pak byl nově oprávněn proti usnesení o odložení věci podat stížnost též poškozený, kterému tedy muselo být toto usnesení doručeno. Právo stížnosti proti usnesení o odložení věci však bylo další novelou tr.řádu, zákonem č. 558/1991 Sb. poškozenému odňato a poškozený byl nadále o vydání tohoto usnesení pouze vyrozuměn. Tato situace se změnila opět další novelou tr.řádu, zákonem č. 292/1993 Sb., která opět zakotvila pro poškozeného právo stížnosti a naopak jej odňala oznamovateli trestné činnosti.

Citovaná novela tr.řádu provedená zákonem č. 292/1993 Sb., se promítla do postavení poškozeného v rámci trestního řízení upravením institutu podmíněného zastavení trestního stíhání. Dále byl touto novelou znovu zakotven jako další ze způsobů rozhodnutí soudu prvního stupně trestní příkaz, v rámci kterého již bylo možné o uplatněném nároku na náhradu škody poškozeného

rozhodnout, i v tomto případě však poškozenému nebylo přiznáno právo napadnout trestní příkaz opravným prostředkem. Oproti předchozí právní úpravě pak byla povinnost předsedy senátu doručit opis obžaloby každému poškozenému, jehož pobyt nebo sídlo byly orgánům činným v trestním řízení známy.

Novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 152/1995 Sb. byl pak do trestního řádu zakotven institut narovnání jako další odklon od trestního stíhání vedle již stávajícího institutu podmíněného zastavení trestního stíhání.

Jednou z nejvýznamnějších novel trestního řádu vůbec, která se podstatným způsobem dotkla i procesního postavení poškozeného, byla novela provedená zákonem č. 265/2001 Sb. Tato novela vložím nového ustanovení § 43 odst. 2 tr.řádu negativním vymezením zpřesnila pojem poškozeného v trestním řízení. Ke zlepšení procesního postavení poškozeného došlo zakotvením práva stížnosti proti usnesení o postoupení věci, usnesení o zastavení trestního stíhání a rovněž usnesení o narovnání vydaném mimo rámec přípravného řízení; byla tedy rozšířena oprávnění poškozeného napadnout konečná rozhodnutí ve věci opravným prostředkem. Dále bylo změněno ustanovení § 228 odst. 1 tr.řádu, kde byla za splnění dalších podmínek v případě, že byl obžalovaný uznán vinným, uložena soudu povinnost v rámci adhezního řízení uložit obžalovanému povinnost nahradit poškozenému škodu, oproti předcházející právní úpravě, kde bylo zakotveno, že za splnění dalších podmínek soud „zpravidla“ obžalovanému uloží povinnost nahradit poškozenému škodu. Dalším významným ustanovením dotýkajícím se zejména nemajetných poškozených bylo zakotvení práva na bezplatné zastoupení poškozeného k uplatnění jeho práv, případně zastoupení za sníženou odměnu.

Významnou změnou, která byla však odbornou veřejností přijata s určitými rozpaky, bylo nové znění ustanovení § 44 odst. 2 tr.řádu, které zakotvilo institut společného zmocněnce poškozeného. Nutno dodat, že předchozí znění ustanovení § 44 odst. 2 tr.řádu, které podmiňovalo účast poškozeného v řízení o trestných činech, náležejících do příslušnosti krajského soudu, rozhodnutím tohoto soudu a které bylo odbornou veřejností do značné míry kritizováno, bylo zrušeno nálezem Ústavního soudu ze dne 31.1.2001, vyhlášeného ve Sbírce zákonů pod číslem 77/2001 Sb., účinného ode dne 23.2.2001.

Nově vložené ustanovení § 45a pak upravilo způsob doručování písemností právě pro osobu poškozeného. Citovaná novela trestního řádu rovněž zakotvila pro poškozeného možnost vzdát se svých procesních práv.

2.17. Rekodifikace trestního práva procesního – věcný záměr nového tr.řádu

2.17.1. Cíle navrhované právní úpravy

V návaznosti na rekodifikaci trestního práva hmotného, která vyvrcholila přijetím zák. č. 40/2009 Sb., trestním zákoníkem, který nabude účinnosti dne 1.1.2010 a nahradí tak zcela stávající právní úpravu, tedy zák. č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů, tr.zák., v současné době probíhá rekodifikace trestního práva procesního. Tato rekodifikace je v současné době ve stadiu věcného záměru zákona o trestním řízení soudním, trestního řádu.¹⁸⁴ Podle tohoto věcného záměru se návrh rekodifikace trestního práva procesního zaměřuje na takovou právní úpravu postupu orgánů činných v trestním řízení, aby v průběhu trestního řízení byl zjištěn pachatel trestného činu, byla proti němu uplatněna v přiměřeném rozsahu a v souladu s právy a svobodami zaručenými Listinou základních práv a svobod a mezinárodními smlouvami, jimiž je Česká republika vázána, všechna nezbytná opatření směřující k vyvození trestní odpovědnosti vůči němu, byla poskytnuta náležitá ochrana právům poškozeného, zejména nezletilého, při provádění úkonů trestního řízení se do práv osob, jichž se tyto úkony týkají, zasáhlo jen v odůvodněných případech na základě zákona a v nezbytné míře pro zajištění účelu trestního řízení, a aby trestní řízení bylo provedeno v přiměřených lhůtách.

Nutno dodat, že věcný záměr nového tr.řádu počítá se změnami rovněž v otázce procesního postavení poškozeného. Podle hlavních principů navrhované rekodifikace trestního práva procesního je jedním z hlavních principů posílit procesní práva poškozeného, především mu zajistit možnost účinného výkonu jeho procesních práv a dosažení náhrady škody v trestním řízení (nově i v omezené míře přiměřeného zadostiučinění a vydání bezdůvodného obohacení) a přiznat mu právo domoci se soudní kontroly v případě, kdy státní zástupce uplatnil diskreční pravomoc a zastavil trestní stíhání, a dále zvýšit ochranu obětí trestných činů a účinně jim zajistit jejich práva.

¹⁸⁴ Věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád). [citováno 28. května 2009]
Dostupný z: <http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=4980&d=281460>

2.171.2. Procesní postavení poškozeného v navrhované právní úpravě

Pokud jde o vymezení pojmu poškozeného a rozsah jeho oprávnění v rámci trestního řízení, tyto má nový tr.řád s určitými úpravami přejmout. Tyto úpravy, přičemž na nejzásadnější z nich se autorka zaměří, by pak měly procesní postavení poškozeného v rámci trestního řízení oproti stávající právní úpravě zlepšit a rozšířit.

Poškozeným má být podle nového tr.řádu ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda anebo se jiná osoba na jeho úkor bezdůvodně obohatila. Nově se tak do právní úpravy pojmu poškozeného dostává institut bezdůvodného obohacení, což bude mít velký význam zejména v otázce nároku poškozeného na vydání bezdůvodného obohacení obviněným, o kterém bude nově moci být v rámci trestního řízení k návrhu takového poškozeného rovněž rozhodnuto. V tomto ohledu shledává autorka věcný záměr nového tr.řádu jako velmi vhodný.

Věcný záměr potom počítá i s tím, že ten, komu byla projednávanou trestnou činností způsobena morální nebo jiná škoda, bude mít nárok na přiměřené morální zadostiučinění; výši tohoto nároku určí soud na základě provedeného dokazování v řízení před soudem a poškozený bude mít zároveň povinnost předložit potřebné doklady odůvodňující výši jeho nároku. V tomto ohledu by pak mělo být dle věcného záměru ještě více zdůrazněno, že nebude-li průběh řízení před soudem poskytovat pro vyslovení povinnosti k takové náhradě odpovídající podklad nebo bylo-li by třeba pro takové rozhodnutí třeba provádět složité dokazování, soud vždy odkáže poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních. Navrhované zakotvení možnosti poškozeného požadovat v rámci trestního řízení nárok na přiměřené zadostiučinění však v autorce vzbuzuje určité rozpaky, neboť má za to, že by se samotné rozhodování soudu mohlo v důsledku povinnosti rozhodovat i o tomto druhu nároku poškozeného prodloužit. Autorka považuje otázku rozhodování o nároku na přiměřené morální zadostiučinění za způsobenou újmu za nepříliš jednoduchou, v důsledku čehož by se pak trestní řízení ve stadiu řízení před soudem mohlo zkomplikovat. Autorce by se jevilo jako vhodnější otázku nároku na přiměřené zadostiučinění řešit pouze v rámci řízení občanskoprávního.

Podle věcného návrhu nového tr.řádu potom vzniknou-li pochybnosti o tom, že je určitá osoba poškozeným, bude v přípravném řízení na návrh dotčené

osoby rozhodnuto usnesením, proti kterému je přípustná stížnost bez odkladného účinku.

Podle věcného záměru nového tr.řádu bude zjednodušena úprava řízení ve věcech, kde je počet poškozených mimořádně vysoký (více jak 100), a to tak, že poškozeným osobám, s nimiž orgány činné v trestním řízení nejednají (např. ve věcech podvodů u bank, družstevních záložen, apod., kdy je nevyslychají jako svědky), bude možno oznamovat rozhodnutí, že mohou uplatňovat nárok na náhradu škody pouze prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí, vyvěšením na úřední desce. Soud rozhodne i o počtu společných zmocněnců, jestliže by jejich celkový počet přesáhl hranici, kterou zákon stanoví. K uvedenému autorka dodává, že stávající právní úprava je, jak již uvedla v kapitole „Zmocněnec poškozeného, společný zmocněnec“, nedostatečná a ke kžýženému cíli, totiž k zjednodušení a urychlení průběhu trestního řízení, nevede. Autorka má za to, že k této problematice by mělo být přistoupeno komplexně a nový tr.řád by měl reflektovat problémy stávající právní úpravy v celém rozsahu.

Dle věcného záměru nového tr.řádu v rámci jinak převzaté stávající právní úpravy zajištění nároku poškozeného dojde k prodloužení lhůty dvou měsíců od právní moci rozsudku, jímž byl obžalovaný uznán vinným, nebo od právní moci usnesení, jímž byla věc postoupena jinému orgánu, jejíž uplynutí je podle platné úpravy důvodem pro zrušení zajištění, a to až na jeden rok. Autorka sdílí názor, že stávající dvouměsíční lhůta se může jevit jako krátká, její prodloužení by však na druhou stranu nemělo být nepřiměřené. Za vhodnější by autorka považovala prodloužení lhůty na dobu šesti měsíců.

Věcný záměr nového tr.řádu zakotvuje bezplatnou právní pomoc, resp. právní pomoc za sníženou odměnu pro nemajetného poškozeného. Podle tohoto věcného záměru osvědčí-li poškozený, který uplatnil v souladu se zákonem nárok na náhradu škody, že nemá dostatek prostředků, aby si hradil náklady vzniklé s přibráním zmocněnce, rozhodne na jeho návrh předseda senátu soudu, který koná řízení v prvním stupni, a v přípravném řízení soudce, že má nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu; to neplatí, pokud vzhledem k povaze uplatňované náhrady škody nebo její výši by zastoupení zmocněncem bylo zřejmě nadbytečné. Autorka má za to, že zakotvení práva na bezplatnou právní pomoc či pomoc za sníženou odměnu nemajetným

poškozeným velmi významným způsobem přispívá k lepšímu uplatnění jejich nároků a celkově k lepší ochraně jejich práv v rámci celého trestního řízení.

Zcela nově pak věcný záměr nového tr.řádu počítá s úpravou předběžných opatření v trestním řízení, jejichž cílem by měla být ochrana poškozeného a zajištění účinného provedení trestního řízení. Jednou z podmínek použití tohoto institutu dle věcného záměru nového tr.řádu bude zásadní a okamžitá potřeba ochrany poškozeného nebo společnosti z hlediska nebezpečí pokračování nebo opakování trestné činnosti. Jako předběžná opatření bude možno s přihlédnutím k povaze a závažnosti trestné činnosti, osobě obviněného a zájmům poškozeného uložit zákaz styku s poškozeným nebo jeho vyhledávání; z důležitých důvodů bude možné takové setkání povolit za dohledu příslušného orgánu činného v trestním řízení nebo úředníka či asistenta PMS, zákaz styku s konkrétně vymezenými osobami a jejich vyhledávání, zákaz návštěv konkrétně vymezených míst, akcí, zařízení nebo jiných prostředí, příkaz zdržovat se v místě svého pobytu, příkaz nezdržovat se na určitém místě, zákaz vycestovat za hranice České republiky.

Předběžné opatření bude moci nařídit pouze soud a v přípravném řízení sám státní zástupce nebo též policejní orgán po jeho předchozím souhlasu. V případě, že by délka trvání předběžného opatření přesáhla zákonem vymezenou dobu, bude o jeho dalším trvání v přípravném řízení rozhodovat na návrh státního zástupce soudce.

Navrhovaná právní úprava dle věcného návrhu nového tr.řádu reflektuje naléhavou potřebu chránit zejména poškozeného a jemu blízké osoby, tato potřeba se pak objevuje zejména v souvislosti s tzv. „domácím násilím“ nebo pronásledováním („stalking“ – slídivé a značně obtěžující pronásledování oběti).

Navrhovaná právní úprava se autorce jeví jako velmi potřebná. V případě obětí domácího násilí byla jejich ochrana zvýšena přijetím zák. č. 135/2006 Sb., kterým byl zaveden institut vykázaní ze společného obydlí. V oblasti tzv. „stalkingu“ však v současné době oběti této trestné činnosti, kterou autorka považuje za závažnou, téměř vůbec chráněny nejsou. V důsledku absence právní úpravy postihující tuto formu trestné činnosti jak v rámci trestního práva hmotného, tak v rámci trestního práva procesního v minulosti došlo k závažným následkům pro oběti této trestné činnosti. K uvedenému je nutno dodat, že zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákon, který nabude účinnosti dne 1.1.2010 v ustanovení

§ 354 již trestný čin nebezpečného pronásledování upravuje. Přijetím navrhované právní úpravy trestního řádu by pak došlo k lepší ochraně poškozených nejen v případě „stalkingu“, ale i další trestné činnosti.

Věcný záměr nového tr.řádu dále vedle stávající právní úpravy trestního stíhání se souhlasem poškozeného, která by měla být bez větších změn do nového tr.řádu převzata, počítá se zavedením trestního stíhání na návrh poškozeného pro určité taxativně vymezené trestné činy. Podle věcného záměru by byl výčet těchto trestných činů velmi omezený a vztahoval by se na drobné majetkové přečiny a přečiny proti občanskému soužití, pro které je charakteristické, že jsou důsledkem konfliktu mezi pachatelem a poškozeným, u nichž není na trestním stíhání veřejný zájem, přičemž vzniklý následek není zvláště závažný. V případě, že bude poškozených jedním skutkem několik, postačí návrh byť jednoho z nich. Návrhu poškozeného obdobně jak je tomu u souhlasu s trestním stíháním nebude třeba, jestliže poškozený zemře, nebude schopen návrh podat pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byl zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo pro kterou byla jeho způsobilost k právním úkonům omezena, poškozeným bude stát nebo územně samosprávný celek, anebo z okolností bude zřejmé, že návrh nebyl podán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané vyhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.

Jestliže poškozený přečinem nebude znám nebo dosažitelný, nebo jeho vyjádření k trestnímu stíhání nebude možné získat z jiného důvodu, a orgán konající vyšetřování shledá dostatečné důvody pro zahájení trestního stíhání, trestní stíhání zahájí a až do doby, než bude možné získat vyjádření poškozeného, v něm bude pokračovat, jako by návrh na zahájení trestního stíhání byl podán. Do doby, než se poškozený k trestnímu stíhání vyjádří, nebude možné podat obžalobu. Nepodaří-li se vyjádření poškozeného získat do doby, jež tvoří polovinu promlčecí doby nejzávažnějšího trestného činu, ohledně něhož podání návrhu bude přicházet v úvahu, státní zástupce trestní stíhání zastaví. Stejně jako v případě souhlasu s trestním stíháním i návrh na zahájení trestního stíhání bude za stejných podmínek moci vzít poškozený zpět. Nedostaví-li se poškozený, který byl řádně obeslán, k hlavnímu líčení bez řádné omluvy, nastane nevyvratitelná domněnka, že svůj návrh bere zpět a soud trestní stíhání zastaví.

Podle věcného záměru nového tr.řádu se touto úpravou sleduje další posílení postavení poškozeného v případech, kdy samotný poškozený

z jakéhokoliv důvodu na trestním stíhání nemá zájem a zároveň postih nevyžaduje veřejný zájem. Tím se zároveň zabrání tomu, aby se před soud dostaly věci, které jsou především důsledkem konfliktu mezi pachatelem a poškozeným, kde na trestním postihu nemá s ohledem na konkrétní okolnosti případu zájem ani stát, ani poškozený.

V této souvislosti potom věcný záměr tr.řádu počítá i se zakotvením návrhu poškozeného na zahájení trestního stíhání a úpravou soukromé žaloby u určitých skutkových podstat trestných činů, u nichž by dle tohoto věcného záměru mělo trestní stíhání záviset právě na iniciativě poškozeného. Věcný záměr nového tr.řádu počítá rovněž se zavedením tzv. subsidiární žaloby poškozeného se striktně stanoveným přezkumným oprávněním soudu.

Podle věcného záměru nového tr.řádu se bude institut soukromé žaloby vztahovat na trestné činy pomluvy, porušení povinnosti při správě cizího majetku z nedbalosti, poškozování spotřebitele, porušení práv k ochranné známce a jiným označením, porušení chráněných průmyslových práv a případně další trestné činy. V případě, že bude soukromých žalobců více, budou v řízení vystupovat samostatně. Pokud jeden ze soukromých žalobců podá žalobu, ostatní soukromí žalobci do řízení o ní budou moci přistoupit. Soukromý žalobce bude mít právo vzít již podanou soukromou žalobu zpět, a to až do doby, než se soud odebere k závěrečné poradě. V případě, že se soukromý žalobce bez omluvy nedostaví k hlavnímu líčení, ke kterému byl řádným způsobem obeslán, soud trestní stíhání zastaví. V případě, že státní zástupce shledá, že je předmětným trestným činem, v důsledku kterého podal soukromý žalobce žalobu, porušen i veřejný zájem, bude oprávněn podat obžalobu. Řízení se pak bude konat jak o obžalobě, tak o soukromé žalobě. V přípravném řízení pak bude mít státní zástupce pravomoc věc převzít a vykonávat úkony, jako v případě ostatních trestných činů, které nejsou vázány na podání soukromé žaloby. Poškozený bude v tomto případě moci soukromou žalobu podat pouze tehdy, pokud státní zástupce trestní stíhání zastaví.

Tzv. subsidiární žalobu bude moci poškozený podat v případě, že státní zástupce pravomocně odloží věc z důvodu nedostatku veřejného zájmu na stíhání nebo za splnění dalších podmínek z tohoto důvodu trestní stíhání zastaví. Po podání subsidiární žaloby dojde k jejímu přezkoumání soudem za stejných podmínek jako v případě předběžného projednání či přezkoumání obžaloby podané státním zástupcem. Soud potom bude moci tuto žalobu zamítnout či

odmítnout pro nutnost jejího doplnění, proti tomuto rozhodnutí bude mít poškozený právo podat si stížnost, které bude přiznán odkladný účinek. V případě odmítnutí subsidiární žaloby ji bude moci poškozený doplnit pouze jednou a o té pak bude rozhodnuto s konečnou platností; v tomto ohledu bude moci prostřednictvím státního zástupce požádat policejní orgán o provedení potřebných úkonů. Státní zástupce v tomto případě bude mít rovněž pravomoc k žádosti poškozeného věc převzít a potřebné doplnění provést. V případě, že soud shledá, že subsidiární žaloba poskytuje dostatečný podklad k jejímu projednání, nařídí hlavní líčení. V dalším pak budou platit ustanovení o žalobě soukromé.

Institut soukromé žaloby, která již v předchozích právních úpravách trestního práva procesního byla zakotvena, jak je blíže rozvedeno v kapitole „Základní rysy vývoje procesního postavení poškozeného v českých zemích od První republiky do současnosti,“ je zakotven rovněž v zahraničních právních předpisech upravujících trestní právo procesní,¹⁸⁵ ze kterých věcný záměr nového tr.řádu rovněž vycházel. Zavedení soukromé a subsidiární žaloby by pak dle názoru autorky rovněž posílilo procesní postavení poškozeného v rámci trestního řízení.

S určitou změnou počítá věcný záměr nového tr.řádu rovněž v oblasti institutu narovnání, které by se nově mělo vztahovat na konkrétně vymezené trestné činy mající povahu konfliktu mezi obviněným a poškozeným, přičemž vyloučeny budou případy, kdy poškozeným je stát nebo územně samosprávný celek. Výroky o schválení narovnání a o zastavení trestního stíhání pak budou od sebe odděleny, v důsledku čehož by pak dle věcného záměru nového tr.řádu mělo dojít mimo jiné i k úspěšnějšímu odčinění újmy způsobené poškozenému.

Za další významnou změnu oproti stávající úpravě, která je ve věcném záměru nového tr.řádu obsažena, lze považovat tzv. dohodu o vině a trestu. V navrhované právní úpravě tohoto institutu jsou rovněž zohledněny práva a nároky poškozeného, jak bude níže rozvedeno.

V současné době je ve stadiu 3. čtení projednávána novela stávajícího

¹⁸⁵ blíže k tomu viz: Gřivna, T. Soukromá žaloba v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005

tr.řádu a ZSVM,¹⁸⁶ která institut dohody o vině a trestu obsahuje. Podstatou navrhované novely je možnost státního zástupce sjednat s obviněným v rámci přípravného řízení dohodu o vině a trestu, kterou následně schválí soud. Dohodu o vině a trestu bude možné sjednat pouze u trestných činů, na které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, a pokud obviněný prohlásí, že se cítí být vinen skutkem, pro který je stíhán. O jednání o dohodě o vině a trestu bude vyrozuměn rovněž poškozený, který bude mít proti obviněnému nárok na náhradu škody, tedy poškozený vymezený v ustanovení § 43 odst. 3 tr.řádu. Tento poškozený potom bude rovněž upozorněn na možnost uplatnit nejpozději při sjednávání dohody o vině a trestu nárok na náhradu škody, jež mu byla trestným činem způsobena. V ustanovení navrhovaného § 175a odst. 5 je výslovně uvedeno, že státní zástupce při sjednávání dohody o vině a trestu dbá také na zájmy poškozeného. Je-li poškozený sjednávání dohody o vině a trestu přítomen, vyjádří se zejména k rozsahu a způsobu náhrady škody. Jedním z obsahových náležitostí dohody o vině a trestu pak bude i rozsah a způsob náhrady škody, byla-li dohodnuta. Dle ustanovení navrhovaného § 175b odst. 1 pak v případě, že dojde ke schválení dohody o vině a trestu, avšak nedojde k dohodě o náhradě škody nebo její části, státní zástupce navrhne, aby soud poškozeného odkázal s nárokem na náhradu škody nebo její části na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem.

Dle navrhovaného § 314m odst. 1 o návrhu na schválení dohody o vině a trestu rozhodne soud ve veřejném zasedání. Pokud bude tomuto veřejnému zasedání poškozený přítomen, bude se po vyjádření obviněného k podanému návrhu moci vyjádřit i on.

K uvedenému je nutno dodat, že v řízení ve věcech mladistvých nebude použití institutu dohody o vině a trestu přípustné.

K navrhované právní úpravě autoři Brňáková a Krobek¹⁸⁷ dodávají, že cílem úpravy je zrychlení a zefektivnění trestního řízení, které bude respektovat práva obviněného a bude obsahovat záruky zabránění zneužití tohoto institutu, a

¹⁸⁶ Novela z. o trestním řízení soudním (trestní řád). Sněmovní tisk č. 574/0. [citováno 29. května 2009]. Dostupný z:

http://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw?F=H&PT=U&dx=1&o=5&na=&T=574&ZA=&f_N=on&f_I=on&f_U=on&f_S=on&f_Z=on&f_P=on&f_R=on&f_V=on&f_O=on&ra=20

¹⁸⁷ Brňáková, S., Krobek, F. Dohoda o vině a trestu. Trestněprávní revue, 2008, č. 9, s. 272

dále výhoda pro oběti trestných činů, které budou chráněny před sekundární viktimizací, protože nebudou muset svědčit opakovaně v řízení před soudem.

K uvedenému autorka dodává, že, stejně jako v případě ostatních odklonů od standardního trestního řízení, by zavedení tohoto institutu rovněž mělo přispět k rychlejšímu uplatnění nároku na náhradu škody těm poškozeným, kteří tímto nárokem disponují a řádným způsobem a včas se s ním k trestnímu řízení připojili.

Celkově lze říci, že věcný záměr nového tr.řádu, který by zcela nahradil stávající právní úpravu trestního řízení v České republice, procesní postavení poškozeného posiluje a rozšiřuje okruh jeho práv. I přes tuto skutečnost má však autorka za to, že věcný záměr nového tr.řádu neřeší všechna bolestivá místa stávající právní úpravy procesního postavení poškozeného, a to i přesto, že je na tyto nedostatky odbornou veřejností opakovaně upozorňováno.

Autorka dále v této souvislosti považuje za vhodné poukázat na to, že v návaznosti na připravovanou rekonstrukci trestního práva procesního a věcný záměr nového tr.řádu se předpokládá rovněž přijetí samostatného zákona o obětech trestných činů, který by zakotvil jejich oprávnění, jež nemají procesní charakter, kdy se jedná zejména o ochranu před sekundární viktimizací, právo na informace a pomoc, odškodňování, poradenství. Přijetí takového zákona by autorka uvítala, neboť je toho názoru, že v tomto ohledu, a to i vinou absentující právní úpravy v daných otázkách, nejsou práva poškozených osob trestnou činností v současné době dostatečným způsobem šetřena.

2.18. Právní úprava procesního postavení poškozeného ve Slovenské republice

2.18.1. Základní cíle nového tr.řádu na Slovensku a změny oproti předchozí právní úpravě trestního řízení

Zatímco proces rekonstrukce českého trestního práva v současné době ještě není ukončen, na Slovensku byla tato rekonstrukce úspěšně zakončena již v roce 2005 a od 1.1.2006 nabyly účinnosti nové slovenské trestní kodexy, které zrušily a nahradily předchozí kodexy z roku 1961, ve znění pozdějších předpisů. Jedná se o nový trestní zákon č. 300/2005 Z.z. ze dne 20.5.2005 a nový trestní řád, zák. č. 301/2005 Z.z. ze dne 24.5.2005. Cílem nového tr.řádu na Slovensku je dle autora Nečady¹⁸⁸ především zrychlení a zefektivnění celého trestního procesu. Soudy podle nové úpravy již nepatří mezi orgány činné v trestním řízení, neboť mají samostatné postavení. V přípravném řízení má samostatné postavení tzv. soude pro přípravné řízení, který rozhoduje o přípustnosti zásahů do základních práv a svobod před započítáním trestního stíhání a v přípravném řízení. Nová úprava jako důsledek snahy postavit obviněného před soud v co nejkratší době rovněž zavedla novou formu přípravného řízení, tzv. zkráceného vyšetřování. Rovněž byla z dosavadních pěti let na čtyři roky zkrácena nejdelší lhůta, po kterou může obviněný strávit ve vyšetřovací vazbě. Dále byly zavedeny lhůty pro skončení vyšetřování. Rovněž byly zakotveny i nové možnosti odklonů od trestního řízení. Do značné míry se mění role státního zástupce a obhájce v hlavním líčení, zejména při provádění výslechů osob a další změny se týkají rovněž odvolacího řízení. Autor Svatoš¹⁸⁹ jako další zásadní změny uvádí změnu v kompetenci soudů, kdy veškeré trestní věci se v prvním stupni konají na okresních soudech a dále posílení principu kontradiktornosti trestního řízení, neboť přednost dostává vyřizování trestních věcí mimo hlavní líčení.

¹⁸⁸ Nečada, V. Předmluva k Slovenskému trestnímu řádu. In Slovenský trestní řád, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2006, s. 4

¹⁸⁹ Svatoš, R. Přípravné řízení trestní ve Slovenské republice. Trestněprávní revue, 2006, č. 12, s. 358

2.18.2. Procesní postavení poškozeného v tr.řádu Slovenské republiky

Takto nově koncipované trestní řízení má samozřejmě dopad i na procesní postavení poškozeného. Podle důvodové zprávy k tr.řádu Slovenské republiky (dále jen: SR)¹⁹⁰ se má poškozenému zaručit rychlejší a úplnější náhrada škody a zejména možnost disponovat s trestním stíháním s ohledem na rozmanitost trestné činnosti zakotvené v ustanoveních trestního zákona.

Samotné vymezení osoby poškozeného jako jedné ze stran trestního řízení a úprava jeho základních práv je vymezena v ustanovení § 46 až 54 tr.řádu. Dle ustanovení § 46 odst. 1 tr.řádu je poškozeným osoba, jíž bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda nebo byla porušena či ohrožena její jiná zákonem chráněná práva nebo svobody. Poškozený je oprávněn v případech stanovených v tr.řádu vyjádřit se, zda souhlasí s trestním stíháním, činit návrhy na provedení důkazů nebo na jejich doplnění, důkazy předkládat a k provedeným důkazům se vyjádřit, nahlížet do spisů a prostudovat je, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání o odvolání nebo o dohodě o přiznání viny a přijetí trestu, má rovněž právo závěrečné řeči a právo podávat opravné prostředky v rozsahu vymezeném tr.řádem. Poškozený má rovněž právo uplatnit nárok na náhradu škody. Z návrhu musí být patrné, z jakých důvodů a v jaké výši se nárok uplatňuje. Stejně jako v české právní úpravě pak takový návrh nelze podat, jestliže o něm bylo rozhodnuto již v občanskoprávním řízení nebo jiném příslušném řízení. Oproti věcnému záměru nového tr.řádu ČR zde však není zakotvena možnost poškozeného domáhat se v rámci trestního řízení vydání bezdůvodného obohacení.

V případě, že poškozený hodlá uplatnit důkazy, které jsou mu známy, musí návrh na jejich provedení předložit v přípravném řízení prokurátorovi a před soudem prvního stupně soudu v průběhu dokazování při hlavním líčení. V případě, že návrh na provedení důkazu předloží dříve, je soud povinen tento návrh neprodleně doručit prokurátorovi a obviněnému. Poškozený má rovněž právo uplatňovat konkrétní návrhy směřující k uzavření narovnání nebo dohody s pachatelem; tyto návrhy může uplatňovat i prostřednictvím probačního a mediačního úředníka. Zde je patrný předpoklad výraznější spolupráce

¹⁹⁰ Důvodová správa k trestnému poriadku. [citováno 5. června 2009] Dostupný z: <http://www.justice.sk/h.aspx?pg=l60&htm=http://www.justice.gov.sk/lz-ds.htm>

poškozeného s Probační a mediační službou v případech, kdy bude možné využít některého z odklonů od klasického trestního řízení.

Obdobným způsobem jako ve stávající právní úpravě v ČR je pak upravena možnost poškozeného vzdát se procesních práv a také právo být v případě, že mu ze strany obviněného či odsouzeného jeho pobytem na svobodě hrozí nebezpečí, informován právě o tom, že se obviněný či odsouzený ocitl na svobodě. Stejně jako v české právní úpravě práva poškozeného nemůže vykonávat ten, kdo je v trestním řízení stíhán jako spoluobviněný.

Trestní řád SR dále upravuje možnost bezplatné právní pomoci pro nemajetné poškozené. Shodným způsobem jako v tr.řádu ČR je pak upraveno zastupování a právní nástupnictví poškozeného, poškozený se může rovněž při výkonu svých práv nechat zastupovat zmocněncem.

Ustanovení § 47 odst. 2 až 5 tr.řádu zakotvuje institut společného zástupce. Tato právní úprava je do jisté míry odlišná od právní úpravy společného zmocněnce ve stávajícím tr.řádu ČR. V případě, že je v téže věci větší počet poškozených a jednotlivým výkonem jejich práv by mohl být ohrožen účel a rychlý průběh trestního stíhání a poškození se nedohodnou na společném zástupci, soudce pro přípravné řízení na návrh prokurátora ustanoví opatřením v přípravném řízení pro výkon těchto práv společného zástupce poškozených, zpravidla některého z poškozených po jeho předchozím souhlasu. Prokurátor oznámí opatření poškozeným, kteří již uplatnili nárok na náhradu škody a opatření se vhodným způsobem uveřejní. Společných zástupců může být nejvíce deset.

Z uvedené právní úpravy je zřejmé, že je zde kladen velký důraz na zrychlení trestního řízení, což však na druhou stranu vede k, dle názoru autorky značnému, znevýhodnění procesního postavení poškozeného. Toto nevýhodné postavení poškozeného v daných případech je dáno zejména tím, že o společném zmocněnci se rozhoduje pouze opatřením, nikoliv usnesením, a dále tím, že je vydání tohoto opatření oznámeno pouze těm poškozeným, kteří již uplatnili nárok na náhradu škody; ostatní poškození se o něm mohou dozvědět pouze jeho uveřejněním, zejména půjde o uveřejnění takového opatření na úřední desce soudu.

V případě, že jsou naplněny podmínky pro ustanovení společného zástupce v řízení před soudem, avšak k jeho ustanovení v přípravném řízení nedošlo, rozhodne o účasti poškozených v soudním řízení soud. Považuje-li to soud za

účelné, ustanoví poškozeným, kteří uplatnili nárok na náhradu škody, společného zástupce stejným způsobem, jakým je společný zástupce ustanovován v přípravném řízení.

Trestní řád dále počítá s možností, kdy za splnění dalších shora uvedených podmínek bude v dané trestní věci již velký (nikoliv větší) počet poškozených, zpravidla převyšující sto osob. V tomto případě o účasti poškozených rozhoduje v přípravném řízení na návrh generálního prokurátora Nejvyšší soud usnesením, které se doručí navrhovateli. V případě, že takový návrh není zamítnut, musí generální prokurátor zajistit jeho uveřejnění. Legislativní záměr trestního zákona a tr.řádu¹⁹¹ tuto právní úpravu odůvodňuje tím, že v praxi se vyskytují případy, kdy je jedním trestným činem poškozena celá řada osob (desítky, stovky až tisíce), ač v jednotlivých případech jde o relativně nízké částky. Pokud má za této situace orgán činný v trestním řízení respektovat všechna procesní oprávnění poškozených, včetně vyrozumění o všech úkonech a rozhodnutích v případě, kde to zákon ustanovuje, vznikají nejen velké nároky na financování trestního řízení státem, ale samotný průběh trestního řízení a jeho výsledek je ohrožen množstvím úkonů, které je třeba vykonat. S tímto problémem je sice autorka srozuměna, uvedená právní úprava společného zástupce poškozených však, jak již bylo shora uvedeno, dle jejího názoru v takových případech procesní postavení poškozených až příliš znevýhodňuje. S uvedenou právní úpravou společného zástupce se tak autorka neztotožňuje.

Ustanovení § 50 až 52 tr.řádu pak uceleným způsobem upravuje možnost zajištění nároku poškozeného na náhradu škody.

V rámci poučovací povinnosti poškozeného v ustanovení § 49 odst. 1 tr.řád výslovně zakotvuje, že orgán činný v trestním řízení je povinen při prvním kontaktu s poškozeným poskytnout mu v písemné formě informace o jeho právech v trestním řízení a o organizacích na pomoc poškozeným včetně jimi poskytovaných služeb. Autorka shledává toto ustanovení tr.řádu jako cenné a praktické, s pozitivním dopadem pro osobu poškozeného. Při kontaktu s orgány činnými v trestním řízení, a to zejména v brzké době po spáchání trestného činu, může být poškozený rozrušený, často si neví rady, kam se se svými problémy

¹⁹¹ Legislatívny zámer trestného zákona a trestného poriadku schválený vládou SR 31.mája 2000 uznesením č. 385 [citováno 5. června 2009].
Dostupný z: <http://www.justice.sk/h.aspx?pg=l60&htm=http://www.justice.gov.sk/lz-tp.htm>

v důsledku spáchané trestné činnosti zasahující do jeho práv, může obrátit. Toto zákonné ustanovení pak dává poškozenému jistotu, že mu budou v písemné podobě podány komplexní informace o jeho právech a možnostech, jak řešit po všech stránkách důsledky spáchané trestné činnosti vůči jeho osobě. Nutno dodat, že obdobné ustanovení v tr.řádu ČR chybí, tyto otázky by však měl zcela nově řešit připravovaný zákon o obětech trestných činů.

V případě, že policejní orgán nebo prokurátor shledá, že zde není důvod k zahájení trestního stíhání, může usnesením věc předat příslušnému orgánu k projednání přestupku nebo jiného správního deliktu nebo jinému orgánu ke kárnému řízení, dále věc odložit, je-li trestní stíhání nepřijatelné nebo jestliže zanikla trestnost činu nebo věc odmítnout. Poškozenému pak tr.řád proti všem uvedeným rozhodnutím orgánu činného v trestním řízení přiznává právo stížnosti. Stejně právo stížnosti má poškozený v rámci přípravného řízení v případě vydání usnesení o postoupení věci, zastavení trestního stíhání (kromě zastavení trestního stíhání z důvodu uzavření smíru mezi obviněným a poškozeným) a přerušování trestního stíhání.

Ustanovení § 211 a 212 tr.řádu podmiňuje trestní stíhání pro konkrétně vymezené trestné činy souhlasem poškozeného, které je podobné právní úpravě vymezené stávajícím tr.řádem ČR s tím rozdílem, že souhlas s trestním stíháním vymezených trestných činů se nevztahuje na případy, kdy byla trestným činem způsobena smrt nebo poškozeným je stát, obec, vyšší územně správní celek, právnická osoba s majetkovou účastí státu nebo právnická osoba, která hospodář s veřejnými financemi. V tomto případě se tedy právní úprava od platného tr.řádu ČR odlišuje, neboť tr.řád ČR obsahuje sice rovněž ustanovení, kdy se souhlas poškozeného v případě konkrétně vymezených trestných činů za splnění dalších podmínek oproti ostatním případům nevyžaduje, důvodem pro tento postup jsou však konkrétně vymezené situace dopadající pouze na poškozené – fyzické osoby.

Stejně jako stávající právní úprava v ČR rovněž slovenský tr.řád zakotvuje odklony od klasického trestního řízení. Zcela obdobným způsobem, jak je tomu v platné právní úpravě tr.řádu ČR, je vymezen institut podmíněného zastavení trestního stíhání. Slovenský tr.řád oproti stávající právní úpravě ČR vymezuje navíc podmínky pro podmíněné zastavení trestního stíhání spolupracujícího obviněného, s kterým počítá i věcný záměr nového tr.řádu ČR. Z pohledu

procesního postavení poškozeného je pak obdobně jako v platné právní úpravě tr.řádu ČR upraven institut narovnání.

Ustanovení § 232 až § 233 tr.řádu upravují institut dohody o vině a trestu, jednoho z odklonů od standardního trestního řízení, se kterým počítá rovněž novela stávajícího tr.řádu ČR. Řízení o dohodě o vině a trestu se však od uvedené novely tr.řádu ČR odchyluje zejména tím, že oproti navrhované české právní úpravě neomezuje jeho použití pouze na méně závažné trestné činy a dále tím, že institut dohody o vině a trestu lze použít taktéž v řízení proti mladistvým. V případě slovenské právní úpravy tohoto institutu tr.řád počítá i s tím, když obviněný v rámci řízení o dohodě o vině a trestu uzná svou vinu pouze zčásti; v tomto rozsahu se pak hlavní líčení dále neprovádí.

Výhodu tohoto odklonu v případě procesního postavení poškozeného vidí autorka v tom, že se poškozený může rychleji domoci svého nároku na náhradu škody, pokud ho za splnění dalších podmínek řádným způsobem a včas v trestním řízení uplatnil.

Na rozdíl od platné české právní úpravy tr.řád SR zakotvuje právo poškozeného podat odpor proti trestnímu příkazu. Toto právo je však omezeno pouze na výrok o náhradě škody, kterým byla přiznána náhrada škody. V případě, že poškozený proti tomuto výroku trestního příkazu podal odpor, trestní příkaz se ruší ve výroku o náhradě škody a samosoudce odkáže usnesením poškozeného na občanské soudní řízení, případně na řízení před jiným příslušným orgánem. Z uvedeného ustanovení však vyplývá, že poškozený nemá právo podat odpor proti výroku, kterým byl odkázán na jiné řízení ani v případě, že výrok o náhradě škody nebyl vůbec učiněn, ač se poškozený se svým nárokem na náhradu škody k trestnímu řízení řádným způsobem a včas připojil. Autorka má však za to, že by zakotvením práva podat odpor i proti takovým výrokům bylo procesní postavení poškozeného významným způsobem posíleno, aniž by to výrazným způsobem zatížilo a zpomalilo průběh trestního řízení. K uvedenému pak autorka dodává, že otázka zakotvení práva poškozeného podat odpor proti trestnímu příkazu je ve věcném záměru nového tr.řádu ČR nadnesena, blíže však řešena není.

Na rozdíl od platné právní úpravy tr.řádu ČR i věcného záměru nového tr.řádu ČR je posíleno postavení poškozeného v rámci trestního řízení i v rámci řízení vykonávacího v případě výkonu peněžitého trestu. Konkrétně ustanovení § 431 odst. 2 tr.řádu uvádí, že peněžitý trest smí být vymáhán, jen pokud tím

nebude zmařeno uspokojení přiznaného nároku poškozeného na náhradu škody. Nepřikročí-li poškozený k vymáhání svého nároku do tří měsíců ode dne, kdy nabyl právní moci rozsudek, jímž byl peněžitý trest uložen, peněžitý trest se vymáhá bez ohledu na nárok poškozeného.

Uvedené ustanovení tak upřednostňuje uspokojení nároku poškozeného před výkonem uloženého peněžitého trestu, což autorka považuje za velmi vhodné. K uvedenému je nutno dodat, že autorka se ve své praxi setkala již s tím, že rozsudkem soudu prvního stupně byla obžalovanému vedle citelného peněžitého trestu uložena povinnost nahradit poškozenému škodu ve výši, která rovněž nebyla zanedbatelná. V daném případě se však šance poškozeného na uspokojení jeho nároku uložením uvedeného peněžitého trestu značným způsobem snížila. V tomto případě autorka odhlédne od toho, že v tomto konkrétním případě shledala uložený peněžitý trest neefektivní a nevedoucí důsledně k naplnění účelu trestu; obecně je však nutno konstatovat, že zavedením takové právní úpravy i v České republice by bylo možné zajistit větší možnost uspokojení pravomocným rozhodnutím přiznaného nároku poškozeného na náhradu škody v případech, kdy bude obžalovanému současně tímž rozhodnutím uložen i peněžitý trest.

Závěrem této kapitoly je nutno konstatovat, že v řadě nově přijatých institutů i úprav institutů stávajících se věcný záměr nového tr.řádu ČR podobá právě slovenskému tr.řádu. Oproti stávající právní úpravě tr.řádu ČR a věcnému záměru tr.řádu nového však tr.řád SR v určitých případech, jak autorka výše uvedla, posiluje postavení poškozeného v rámci trestního řízení a umožňuje mu lepší a rychlejší uplatnění nároku na náhradu škody způsobené projednávanou trestnou činností. Autorka má za to, že by právě z těchto důvodů bylo tyto instituty vhodné zakotvit i do nové koncepce tr.řádu ČR.

3. Závěr

Poškozený trestnou činností má v trestním řízení postavení procesní strany. Z tohoto titulu mu příslušné právní předpisy upravující průběh trestního řízení, jmenovitě tr.řád a dále i ZSVM, přiznávají určitý katalog jeho procesních práv, procesních oprávnění. To, že jde o katalog oprávnění poměrně široký, se projevuje i tím, že s pojmem poškozený se setkáváme ve všech stádiích trestního řízení v rámci celého tr.řádu. I přes tuto skutečnost není tento katalog bezvadný a, dle názoru autorky, ani úplný.

Největší slabiny současné právní úpravy procesního postavení poškozeného v platné české právní úpravě trestního řízení shledává autorka v zakotvení institutu společného zmocněnce, jehož praktické využití se, i přes jeho záměr urychlit průběh trestního řízení, jeví v konkrétních případech jako problematické, ve svých důsledcích svůj základní účel mnohdy neplní a není přínosem ani pro samotné poškozené. Stávající právní úprava je dle názoru autorky dále nedostatečná v otázce oprávnění poškozeného podat opravný prostředek proti rozhodnutí ve věci, autorka zde naráží zejména na nemožnost podat odpor proti trestnímu příkazu. Autorka má rovněž za to, že ne zcela do důsledků je v platné právní úpravě řešena i otázka možností poškozeného, který je ohrožen osobou obviněného, potažmo odsouzeného, resp. jeho pohybem na svobodě, dozvědět se o tom, že se tato osoba z vazby či z výkonu trestu právě na svobodě ocitla. Určité mezery ve stávající právní úpravě pak autorka shledává i v otázce trestního stíhání se souhlasem poškozeného.

K uvedenému je nutno dodat, že tato slabá místa bohužel nejsou dle názoru autorky uspokojivým způsobem řešena ani ve věcném záměru nového tr.řádu, který byl vydán v rámci již delší dobu probíhající rekodifikace českého trestního práva hmotného i procesního. I přes tuto okolnost považuje z pohledu procesního postavení poškozeného tento věcný záměr autorka přínosný, a to zejména v rozšíření pojmu poškozeného a možnosti uplatnit v rámci adhezního řízení i nárok na vydání bezdůvodného obohacení a dále zakotvení předběžných opatření mimo jiné zvyšujících ochranu poškozeného před pachatelem trestné činnosti. Rovněž projednávaná novela zakotvující institut dohody o vině a trestu

jako další z odklonů od standardního trestního řízení by pak měla poškozenému přispět k rychlejšímu uplatnění jeho práv.

Na rozdíl od České republiky, kde proces rekodifikace trestního práva teprve probíhá, na Slovensku byly zákony č. 140/1961 Sb. a 141/1961 Sb., tr.zák. a tr.řád, ve znění pozdějších předpisů, s účinností od 1.1.2006 nahrazeny zcela novou právní úpravou. V platné právní úpravě slovenského tr.řádu shledává autorka jako velmi přínosné zakotvení povinnosti orgánů činných v trestním řízení poskytnout poškozenému písemně nejen informace o jeho právech v trestním řízení, ale i o organizacích, které se zabývají pomocí obětem trestné činnosti a jejich věcné působnosti. Přínosné je dle názoru autorky i přes její určité výtky i zakotvení práva poškozeného podat odpor proti trestnímu příkazu. Rovněž jako vhodné shledává potom autorka také posílení práv poškozeného při výkonu peněžitého trestu. Uvedená právní úprava přispívá ke zlepšení procesního postavení poškozeného a autorka ji shledává jako přínosnou a taktéž podnětnou pro rekodifikační práce na novém tr.řádu ČR. Věcný záměr nového tr.řádu ČR však ke škodě poškozeného s obdobnou právní úpravou jako v případě shora uvedených vybraných ustanovení slovenského tr.řádu bohužel nepočítá.

I přes shora uvedenou kritiku stávající právní úpravy má autorka i s ohledem na shora zmíněný věcný záměr nového tr.řádu za to, že postupem doby se procesní postavení poškozeného stále posiluje. Skutečnost, že poškozený je procesní stranou trestního řízení a disponuje poměrně širokým katalogem procesních oprávnění, by se však měla také odrazit na jednání orgánů činných v trestním řízení právě vůči poškozenému. Zejména na nich totiž záleží, v jaké kvalitě bude moci poškozený svá práva a nároky, které mu z jeho titulu náleží, uplatnit. V současné době má totiž autorka za to, že poškozený často bývá v rámci trestního řízení jaksi opomenut. Primárním cílem trestního řízení je sice objasnění trestné činnosti a potrestání pachatele, oprávněné zájmy a nároky poškozeného v trestním stíhání by však měly být v rámci každého trestního řízení rovněž významným způsobem zohledněny a poškozený tak mohl v případě jeho zájmu v průběhu celého trestního řízení svá práva aktivně vykonávat.

4. Použité materiály

4.1. Odborné publikace, sborníky

- Císařová, D., Fenyk, J. a kol. Trestní právo procesní. 4. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2006
- Císařová, D., Čížková, J. Poškozený v československém trestním řízení. 1. vydání. Praha: Universita Karlova, 1982
- Čírtková, L. Policejní psychologie. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006
- Čírtková, L., Vitoušová, P. a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2007
- Gillernová, I., Koukalová, H. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2006
- Gřivna, T. Soukromá žaloba v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005
- Jelínek, J. Poškozený v českém trestním řízení. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1998
- Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2003
- Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005
- Látal, J. Poškozený v československém trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení. 1. vydání. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČSR, 1984
- Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 2. přepracované vydání. Praha: C.H.Beck, 2003
- Novotný, O., Zapletal, J. a kol. Kriminologie. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2001
- Pachel, L., Kozák, J., Budín, P., Dadam, A. ASPI – insolvenční zákon, komentář. Praha: ASPI, 2008
- Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009
- Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání Praha: C.H.Beck, 2007

- Sborník příspěvků Rekodifikace českého trestního práva procesního. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2001
- Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2000
- Slovenský trestní řád. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2006
- Šámal, P. a kol. Přípravné řízení trestní. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2003
- Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005
- Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. II. díl. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005
- Šámal, P., Válková, H., Sokolář, A., Hrušková, M. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2004
- Šoukal, J., Drápal, D., Bukovský, Z. Řízení a rozhodování v trestních věcech mladistvých. 1. vydání. Praha: IFEC s.r.o., 2000
- Tollar, J. a kol. Trestní řád. Komentář. 1. vydání. Praha: Orbis, 1963
- Večerka, K. a spol. Mládež v kriminologické perspektivě. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009

4.2. Odborné články

- Brňáková, S., Korbel, F. Dohoda o vině a trestu. Trestněprávní revue, 2006, č. 12
- Fenyk, J. Některé úvahy o postizitelnosti „domácího násilí“ z hlediska současného trestního práva i záměrů der lege ferenda. Právní rozhledy, 2002, č. 12
- Grus, Z. Rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení. Trestněprávní revue, 2004, č. 7
- Jelínek, J. Nad jednou aktuální otázkou adhezního řízení. Právo a zákonnost, 1991, č. 4
- Jelínek, J. Poškozený po novele trestního řádu 2001. Bulletin advokacie, 2001, č. 11-12
- Jelínek, J. Postavení poškozeného v trestním řízení – možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány. Kriminalistika, 2003, č. 2

- Kacafírková, M. Domáci násilí. Trestní právo, 2002, č. 9
- Kmec, J. Právo obviněného na výslech svědka a ochrana oběti – svědka před sekundární viktimizací v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva. Trestní právo, 2004, č. 11
- Kristová, V., Langhansová, H. Legislativní možnosti ochrany před sekundární viktimizací. Trestněprávní revue, 2008, č. 3
- Kuchta, J. Nové pohledy na postavení poškozeného v trestním řízení. In Sborník příspěvků rekodifikace českého trestního práva procesního. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2001
- Látal, J. Náležitosti řádného uplatnění nároku na náhradu škody poškozeným v adhezním řízení. Právní rozhledy, 1994, č. 10
- Mandák, V. Povinnost odůvodnit odvolání v trestních věcech. Bulletin advokacie, 2000, č. 6
- Musil, J. Má být omezeno dispoziční právo poškozeného udílet souhlas s trestním stíháním podle § 163 tr.řádu? Trestní právo, 2003, č. 12
- Petříček, L. K postavení poškozeného v trestním řízení. Bulletin advokacie, 2002, č. 6-7
- Pokorný, M. K formě dohody o náhradě škody uzavřené mezi poškozeným a obviněným. Trestněprávní revue, 2003, č. 11
- Rod, J. Oznámení trestné činnosti. Poškozený v trestním řízení. Článek ASPI ze dne 1.2.2005
- Rozum, J. Činnosti probační a mediační služby z pohledu restorativní justice. In Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009
- Růžička, M. a kol. Komentář k trestnímu řádu. ASPI – původní nebo upravené texty pro ASPI
- Sčerba, F. K úpravě odklonů uplatňovaných v řízení proti mladistvým. Trestní právo, 2005, č. 5
- Slunský, P. Vazba adhezního řízení na občanské právo a civilní proces. Bulletin advokacie, 2001, č. 3
- Sotolář, A. Odstoupení od trestního stíhání jako specifická forma alternativního řešení trestních věcí mladistvých. Trestněprávní revue, 2004, č. 6

- Svatoš, R. Přípravné řízení trestní ve Slovenské republice. Trestněprávní revue, 2006, č. 12
- Šámal, P. K diskuzi o rozhodování o náhradě škody v odvolacím řízení. Socialistická zákonnost, 1990, č. 1
- Šídová, D. Nad změnami v trestních kodexech. Právo a zákonnost, 1991, č. 5
- Vantuch, P. K možnosti účasti právního zástupce poškozeného a svědka při jejich výslechu v přípravném řízení. Bulletin advokacie, 1999, č. 6
- Vantuch, P. K žádosti o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce. Trestněprávní revue, 2003, č. 6
- Vantuch, P. Novela trestního řádu. Právní rádce, 2004, č. 8
- Vantuch, P. K informování poškozených a svědků trestného činu o odsouzeném (obviněném). Trestněprávní revue, 2005, č. 1
- Vantuch, P. K oprávnění poškozeného nahlížet do spisů ve stadiu postupu před zahájením trestního stíhání. Trestněprávní revue, 2005, č. 6

4.3. Právní předpisy

- zák. č. 119/1873 ř.z., jímž se uvádí trestní řád
- zák. č. 131/1912 ř.z., o vojenském trestním řádu
- zák. č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
- zák. č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
- zák. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
- zák. č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- zák.č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- zák. č. 150/1969 Sb., o přečinech
- ústavní zák. č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky, ve znění pozdějších předpisů
- zák. č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů
- ústavní zák. č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

- zák. č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů
- vyhl. č. 23/1994 Sb., o jednacím řádu státního zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů
- zák. č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů
- zák. č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů
- vyhl. č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů
- zák. č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů
- zák. č. 207/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ve znění pozdějších předpisů
- zák. č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu, ve znění pozdějších předpisů
- zák. č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů
- zák. č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů
- zák. č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení, ve znění pozdějších předpisů
- zák. č. 301/2005 Z.z., trestný poriadok, ve znění pozdějších předpisů
- zák. č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací, ve znění pozdějších předpisů
- zák. č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů

4.4. důvodové zprávy, věcné a legislativní záměry

- důvodová zpráva k zákonu č. 209/1997 Sb. ze dne 5.2.1997, PSP
- legislativny zámer trestného zákona a trestného poriadku schválený vládou SR dne 31.5.2000 uznesením č. 385
- důvodová zpráva k návrhu zákona o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení ze dne 20.3.2003, PSP, tisk 262/0
- důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon o trestním řízení soudním a některé další zákony ze dne 4.8.2003, PSP, tisk 424/0
- dôvodová zpráva k návrhu trestného poriadku ze dne 26.5.2004, PSP tisk 720

- důvodová zpráva k návrhu změny trestního řádu zák. č. 52/2009 Sb. ze dne 11.2.2008, PSP, tisk 443/0
- novela zák. o trestním řízení soudním (tr.řád) ze dne 23.7.2008, PSP, tisk 574/0
- věcný záměr zákona o trestním řízení soudním (trestní řád)

4.5. Mezinárodní dokumenty

- Evropská úmluva o odškodňování obětí násilných trestných činů ze dne 24.11.1983
- Recommendation Rec (85) 11 E of the Committee of Ministers to Member States on the position of the victim and the framework of criminal law and procedure (Adopted by the Committee of Ministers on 28 June 1985 at the 387th meeting of the Ministers' Deputies)
- Recommendation Rec (87) 18 of the Committee of Ministers to Member States concerning the simplification of criminal justice (Adopted by the Committee of Ministers on 17 September 1987 at the 410th meeting of the Ministers' Deputies)
- Recommendation Rec (91) 11 E of the Committee of Ministers to Member States concerning sexual exploitation, pornography and prostitution of, and trafficking in, children and young adults (Adopted by the Committee of Ministers on 9 September 1991 at the 461th meeting of the Ministers' Deputies)
- Recommendation Rec (97) 13 E of the Committee of Ministers to Member States concerning intimidation of witnesses and the rights of the defence (Adopted by the Committee of Ministers on 10 September 1997 at the 600th meeting of the Ministers' Deputies)
- Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení
- Směrnice Rady 2004/80/ES ze dne 29.4.2004 o odškodňování obětí trestných činů
- Recommendation Rec (2006) 8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crime victims (Adopted by the Committee of Ministers on 14 June 2006 at the 967th meeting of the Ministers' Deputies)

4.6. Judikatura

- Rozhodnutí Nejvyššího vojenského soudu ze dne 13.4.1920, sp.zn. P-42/20
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 22.2.1967, sp.zn. Pls 3/67
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 17.3.1970, sp.zn. 7 Tz 5/70
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 3.12.1976, sp.zn. 4 To 3/76
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 3.12.1977, sp.zn. Tpj 98/76
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 24.2.1981, sp.zn. 3 Tz 2/81
- Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 20.3.1991, sp.zn. 4 To 61/1991
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSFR ze dne 20.11.1992, sp.zn. 6 To 49/1992
- Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 27.8.1993, sp.zn. 7 To 116/1993
- Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 4.3.1994, sp.zn. 3 To 105/1993
- Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 24.2.1994, sp.zn. 4 To 117/1994
- Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 3.5.1994, sp.zn. 3 To 380/1994
- Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 7.6.1995, sp.zn. 3 To 360/1995
- Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 13.7.1995, sp.zn. 10 To 344/1995
- Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 21.2.1996, sp.zn. 3 To 108/1996
- Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 23.1.1997, sp.zn. 4 To 22/1997
- Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 13.7.1997, sp.zn. 9 To 429/1997
- Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 29.10.1997, sp.zn. 8 To 419/1997
- Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 19.11.1997, sp.zn. 7 To 398/1997
- Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 16.3.1998, sp.zn. 8 To 177/1998
- Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 11.11.1998, sp.zn. 3 To 183/1998
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 18.4.1999, sp.zn. 4 Tz 74/1999
- Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 27.5.1999, sp.zn. 5 To 50/1999

- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 22.9.1999, sp.zn. 7 Tz 105/1999
- Rozhodnutí Krajského soudu v Plzni ze dne 6.10.1999, sp.zn. 8 To 335/1999
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 3.11.1999, sp.zn. 8 Tz 127/1999
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21.6.2000, sp.zn. 9 Tz 89/2000
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11.7.2000, sp.zn. 7 Tz 148/2000
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 6.9.2000, sp.zn. 3 Tz 183/2000
- Rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 23.1.2001, sp.zn. IV. ÚS 472/2000
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18.10.2001, sp.zn. 5 Tz 199/2001
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 3.7.2002, sp.zn. 5 To 31/2002
- Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 22.8.2002, sp.zn. 11 Tz 177/2001
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 4.9.2002, sp.zn. 5 Tdo 547/2002
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 18.2.2003, sp.zn. 4 Tz 4/2003
- Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 25.6.2003, sp.zn. 3 To 489/2003
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.6.2003, sp.zn. 6 Tdo 505/2003
- Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 23.7.2003, sp.zn. 12 To 335/2003
- Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 19.8.2003, sp.zn. 10 To 336/2003
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22.10.2003, sp.zn. 5 Tdo 119/2003
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18.11.2003, sp.zn. 4 Tz 156/2003
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 4.2.2004, sp.zn. 5 Tdo 90/2004
- Rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 14.9.2004, sp.zn. III. ÚS 435/2004
- Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 13.4.2005, sp.zn. 3 To 113/2005
- Rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 26.7.2005, sp.zn. I. ÚS 54/2005
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 1.6.2005, sp.zn. 3 Tdo 567/2005
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 15.9.2005, sp.zn. 8 Tdo 1019/2005
- Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 21.5 To 40/2006
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 10.1.2007, sp.zn. 3 Tdo 31/2007
- Rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 9.6.2008, sp.zn. I. ÚS 158/2007

4.7. Výkladová stanoviska, hodnotící zprávy, pokyny obecné povahy

- Výkladové stanovisko Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 19.1.1982, zn. Tpfj 158/80
- Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zástupce ze dne 29.12.1995, poř.č. 8/1995
- Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zástupce ze dne 8.10.1996, poř.č. 5/1996
- Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zástupce ze dne 6.12.1996, poř.č. 13/1996
- Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zástupce ze dne 29.11.1999, poř.č. 9/2000
- Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zástupce ze dne 26.3.2001, poř.č. 4/2001
- Výkladové stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně ze dne 13.12.2001, poř.č. 4/2001
- Pokyn obecné povahy Nejvyšší státní zástupkyně ze dne 13.12.2001, poř.č. 4/2001
- Výkladové stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně ze dne 22.7.2002, poř.č. 17/2002
- Výkladové stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně ze dne 22.7.2002, poř.č. 20/2002
- Výkladové stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně ze dne 13.8.2003, poř.č. 12/2003
- Zpráva o analýze vyhodnocení účinnosti novely tr.řádu č. 265/2001 Sb. ve vztahu k soudnímu řízení, trestní kolegium Nejvyššího soudu ze dne 29.9.2004, zn. Ts 42/2003
- Výkladové stanovisko Nejvyšší státní zástupkyně ze dne 16.7.2007, poř.č. 1/2007

4.8. Internetové zdroje

- www.bkb.cz občanské sdružení Bílý kruh bezpečí
- www.coe.int Council of Europe
- www.eur-lex.europa.eu přístup k právu Evropské unie

- www.justice.cz oficiální server českého soudnictví
- www.justice.sk Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky
- www.nrsr.sk Národná rada Slovenskej republiky
- www.pmscr.cz Probační a mediační služba České republiky

4.9. Další materiály

- Metodický standard Probační a mediační služby v oblasti přípravného řízení a řízení před soudem
- seminář na téma „Procesní postavení poškozeného v trestním řízení“, pořádaný Justiční akademií ve dnech 13. až 15.11.2006
- Statistické ročenky Ministerstva spravedlnosti České republiky

SUMMARY

This work is focussed on the status of an injured person by a criminal activity in Czech criminal proceeding. It tries to give a coherent view to this topic in the conditions of the Czech criminal law when it takes its bearings on contemporary valid legislation, to mention its weak points and suggest the solution.

After the introduction which is also engaged in main objectives of this work and also the reason why the author of this work has chosen this topic, the author firstly defines the conception of the injured person and also the victim of a crime which are not, according to her opinion, the same. The separate chapter is dedicated to the problem of secondary victimization of the injured and the victims of crimes. The secondary victimization prevention also reflects in international documents of international organizations which are mentioned in this chapter too.

As it has been said above, the main substance of this work is an analysis of the status of an injured by a criminal activity in Czech criminal proceeding. The main part of this work is shaped by a description of particular rights of the injured during the criminal proceedings which are legally berthed in Czech Criminal Code. The author tries to analyse this contemporary legislation, to point out weak points and application problems of valid legal regulation, according to her opinion, and suggest the appropriate solution.

The concrete chapters firstly describe a question of informing the injured person about his rights, representation at law and under the power of attorney, legal succession. The separate chapters are dedicated to securing a claim of the injured person and criminal prosecution with the consent of the injured person. The separate chapter mentions the right of the injured person to give up his proceeding rights which the Criminal Code states him, if he decides to.

The next part of this work summarizes the rights of the injured person in a pre-trial proceeding and it also includes the right of the injured person to contest a decision made by this part of proceeding by appeal. Next chapter focuses on all rights of the injured person in a trial.

One of the main chapters of this work is dedicated to an adhesion proceeding where the injured person of a crime may recover damages in a course

of criminal proceeding. This chapter describes conditions which have to be fulfilled in case the injured person wants to be successful with his claim in the adhesion proceeding and it also describes formal elements of a claim of the injured person. It also includes types of a court's decision of this claim of the injured person. Next related chapter devotes the right to contest a judgement by appeal.

In the separate chapter the author of this work engages in special courses of criminal proceedings, the diversions of criminal proceedings when settlement is sanctioned, the sentence is not imposed and proceedings are continued. These diversions are described in a connection with the rights of the injured person in these special courses of criminal proceedings.

The author also mentions specialities of the criminal proceeding in cases the accused of a crime is a person under eighteen years old, in this work. This criminal proceeding is regulated in a special legal regulation.

The last chapters of this work are dedicated to the previous and future legal regulation related to the complex of rights of the injured in criminal proceedings. The author mentions previous legal regulation of the Criminal Code and also the narrative of a legislative intent and also a bill which the author also comments and compare with the legal regulation in the Slovak Republic.

It is possible to say that the valid contemporary legislation in the Czech Republic, mainly the Criminal Code, guarantees a quite wide range of a complex of rights of the injured person in criminal proceedings. Otherwise the author has to say that the valid regulation concerning this topic is not faultless. The author tries to notice these imperfections and suggest the decision.

According to the author's opinion the injured person should have not only the wide range of rights but also should be protected by negative impacts of the criminal proceeding to him. The investigative, prosecuting and adjudicating bodies have to realize this and treat the injured person by criminal activity in a special way. The injured person also has to be properly warned of his rights in order to take his bearings in the criminal proceeding and enforce his rights the best way.

OBSAH:

Seznam zkratk, klíčová slova	2
1. Úvod	3
2.1. Pojem poškozeného a oběti trestné činnosti	5
2.2. Právo na citlivé zacházení	9
2.2.1. Sekundární viktimizace oběti trestné činnosti	9
2.2.2. Prevence sekundární viktimizace v mezinárodních dokumentech	11
2.2.3. Prevence sekundární viktimizace vzniklé v důsledku jednání orgánů činných v trestním řízení – poznatky z praxe	13
2.3. Ochrana poškozeného při poskytování informací o trestním řízení ...	15
2.3.1. Zvláště zranitelní poškození	15
2.4. Zákonný zástupce, opatrovník a právní nástupce poškozeného	18
2.4.1. Zákonný zástupce poškozeného	18
2.4.2. Opatrovník poškozeného	19
2.4.3. Právní nástupce poškozeného	21
2.5. Zmocněnec poškozeného, společný zmocněnec	24
2.5.1. Zmocněnec poškozeného	24
2.5.2. Úhrada nákladů vzniklých při bránění zmocněnce	24
2.5.3. Ustanovení zmocněnce nemajetnému poškozenému	26
2.5.4. Společný zmocněnec	29
2.6. Zajištění nároku poškozeného	35
2.6.1. Základní vymezení institutu zajištění nároku poškozeného	35
2.6.2. Rozhodnutí o zajištění nároku poškozeného	37
2.6.3. Peněžitá jistota	39
2.6.4. Zrušení zajištění nároku poškozeného	40
2.7. Poučení poškozeného o jeho právech	42
2.7.1. Obecná poučovací povinnost orgánů činných v trestním řízení	42
2.7.2. Speciální poučovací povinnost orgánů činných v trestním řízení	43
2.8. Vzdání se procesních práv	46
2.9. Trestní stíhání se souhlasem poškozeného	48
2.9.1. Trestní stíhání podmíněné souhlasem poškozeného	48
2.9.2. Případy, kdy trestní stíhání souhlasem poškozeného podmíněno není ..	54

2.9.3. Zhodnocení stávající právní úpravy institutu souhlasu poškozeného s trestním stíháním	57
2.10. Procesní postavení poškozeného v přípravném řízení	59
2.10.1. Právo poškozeného nahlížet do trestních spisů	60
2.10.1.1. Utajované informace	63
2.10.2. Právo poškozeného na přezkum postupu policejního orgánu a státního zástupce v rámci přípravného řízení	64
2.10.3. Způsoby vyřízení věci v přípravném řízení ve vztahu k oprávněním poškozeného	67
2.10.3.1. Odložení věci	67
2.10.3.2. Zastavení trestního stíhání	69
2.10.3.3. Přerušování trestního stíhání	69
2.10.3.4. Postoupení věci jinému orgánu	70
2.11. Práva poškozeného v hlavním líčení	71
2.11.1. Práva poškozeného v hlavním líčení náležející všem poškozeným ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1 tr.řádu	71
2.11.2. Práva poškozeného s nárokem na náhradu škody v hlavním líčení dle ustanovení § 43 odst. 3 tr.řádu	73
2.11.3. Nepřipuštění poškozeného k hlavnímu líčení	73
2.12. Adhezní řízení	76
2.12.1. Cíle a specifika adhezního řízení	76
2.12.2. Majetková škoda	77
2.12.3. Zákonná lhůta pro včasné uplatnění nároku na náhradu škody	79
2.12.4. Povinnost uplatnit nárok na náhradu škody řádným způsobem	82
2.12.5. Povinnost uplatnit nárok na náhradu škody proti konkrétní osobě	84
2.12.6. Vliv uplatnění nároku na náhradu škody v trestním řízení na běh promlčecí doby	84
2.12.7. Činnost soudu	85
2.12.8. Zákonné překážky pro přiznání uplatněného nároku na náhradu škody	85
2.12.9. Způsob rozhodnutí soudu o náhradě škody poškozenému	87
2.12.10. Výrok, kterým je obžalovanému uložena povinnost nahradit poškozenému škodu	89
2.12.10.1. Formální náležitosti	89

2.12.10.2. Odůvodnění výroku o náhradě škody	90
2.12.11. Odkázání poškozeného s jeho nárokem na jiné řízení	92
2.13. Právo poškozeného na odvolání proti rozhodnutí soudu prvního stupně	95
2.14. Odklony od trestního stíhání ve vztahu k poškozenému	99
2.14.1. Východiska právního zakotvení odklonů od trestního stíhání do platné právní úpravy	99
2.14.2. Podmíněné zastavení trestního stíhání	101
2.14.3. Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání	106
2.14.4. Narovnání	108
2.14.5. Mediace	112
2.15. Procesní postavení poškozeného v řízení proti osobám mladším osmnácti let	115
2.15.1. Zvláštnosti řízení proti osobám mladším osmnácti let ve vztahu k osobě poškozeného	115
2.15.2. Procesní postavení poškozeného v řízení vedeném proti osobě mladší osmnácti let	116
2.15.3. Odstoupení od trestního stíhání	117
2.16. Základní rysy vývoje procesního postavení poškozeného v českých zemích v období od První republiky do současnosti	121
2.16.1. Zák. č. 119/1873 Říšského zákoníku	121
2.16.2. Zák. č. 131/1912 Říšského zákoníku	125
2.16.3. Zák. č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)	126
2.16.4. Zák. č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)	128
2.16.5. Zák. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)	130
2.17. Rekodifikace trestního práva procesního – věcný záměr nového tr.řádu	135
2.17.1. Cíle navrhované právní úpravy	135
2.17.2. Procesní postavení poškozeného v navrhované právní úpravě	136
2.18. Právní úprava procesního postavení poškozeného ve Slovenské republice	144
2.18.1. Základní cíle nového tr.řádu na Slovensku a změny oproti předchozí právní úpravě trestního řízení	144
2.18.2. Procesní postavení poškozeného v tr.řádu Slovenské republiky	145

3. Závěr	151
4. Použité materiály	153
4.1. Odborné publikace, sborníky	153
4.2. Odborné články	154
4.3. Právní předpisy	156
4.4. důvodové zprávy, věcné a legislativní záměry	157
4.5. Mezinárodní dokumenty	158
4.6. Judikatura	159
4.7. Výkladová stanoviska, hodnotící zprávy, pokyny obecné povahy	161
4.8. Internetové zdroje	161
4.9. Další materiály	162
SUMMARY	163